

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

HAFİZ ESAD'IN TÜRKMEN POLİTİKASI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

EMRAH İNCİ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

HAFIZ ESAD'IN TÜRKMEN POLİTİKASI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

EMRAH İNCİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ALİ ERKEN

İstanbul, 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 508316031 no'lu Emrah İNCİ'nin hazırladığı "*Hafız Esad'ın Türkmen Politikası*" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca ..2/09/2019 tarihinde saat ..11.00... 'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ..Katkı.....' ne QYBİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Ali ERKEN	Olumlu	
Doç. Dr. Hasan KORKUT	Olumlu	
Dr. Öğr. Üyesi. Halil Kürşad ASLAN	Olumsuz	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 06.09/2019 tarih ve 2019/11-04 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

MODERN SURİYE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Genel Hatlarıyla Suriye.....	5
2. Fransız Mandası Altında Suriye.....	7
3. Bağımsızlık Dönemi Suriye.....	15
4. Baas Partisi’nin Kurucuları ve İdeolojisi.....	21

II. BÖLÜM

SURİYE TÜRKMENLERİ TARİHİ

1. Türkmen Adı ve Anlamı.....	30
2. Suriye’de Türkmen Tarihi ve İlk Müslüman Türk Devletleri.....	31
3. Bağımsızlıktan 1970’e Kadar Türkmenler.....	41

III. BÖLÜM

HAFIZ ESAD’IN TÜRKMEN POLİTİKASI

1. Hafız Esad Dönemi Suriye - Türkiye İlişkileri ve Türkmenler.....	50
2. Ordu ve Siyaset.....	57
3. Ekonomi Alanında Yürütülen Politikalar.....	63
4. Eğitim, Kültür ve Kimlik.....	67

SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
EKLER	
EK-1: Suriye Haritası	90

ÖNSÖZ

Hafız Esad'ın Türkmen Politikası adını taşıyan tez çalışmamın tamamlanmasında kıymetli desteklerini esirgemeyen aileme, her daim yardımlarından ve tavsiyelerinden istifade ettiğim tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Ali Erken'e, araştırmanın şekillenmesinde bilgi paylaşımlarından ötürü Dr. Ahmet Emin Dağ'a, vakitlerini ayırarak birlikte çalışma nezaketini gösteren Suriye Türkmen toplumu mensuplarına ve tezimde emeği geçen tüm dostlarıma minnet ve şükranlarımı sunarım.

Emrah İNCİ
İstanbul
Haziran, 2019

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransızların 1946 yılına kadar işgal ettiği Suriye'de bağımsızlıktan kısa süre sonra başlayan darbeler silsilesi; 1963'te Baas Partisi'nin güçlenerek iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. 1970'de askeri darbeyle iktidarı ele geçiren Hafız Esad, ülkeyi dışa kapalı hale getirmiş farklı etnik grupları Araplaştırma politikası izlemiştir. Türkmenlerin etnik mensubiyetleri ve Sünni olmaları önemli bir sorun oluşturmuştur. Toprak reformuyla Türkmenlerin sahip oldukları araziler ellerinden alınmış, kamuda çalışmaları ve ekonomik kaynaklara erişimleri kısıtlanmıştır. İlaveten Hatay meselesi, su sorunu ve PKK'ya verilen destek Esad döneminde Türkiye ile Suriye ilişkilerini gerginleştirmiştir. Bu çalışmada sözlü kaynaklara dayanarak Hafız Esad'ın Türkmenlere karşı izlediği sosyo-kültürel ve ekonomik politikalar analiz edilmiş, bunun karşısında Suriye'de yaşayan Türkmen toplumun kültürel tavırları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmenler, Suriye, Hafız Esad, Milliyetçilik, Orta Doğu

ABSTRACT

A series of coups that began shortly after independence in Syria, which had been occupied by France until 1946, resulted in the ascension of the Baath Party to the power. Hafiz Assad, who seized power in a military coup in 1970, ruled the country for nearly three decades and pursued a policy of Arabizing different ethnic groups. The ethnicity of Turkmens and their Sunni background became a contested issue. With the land reform, most of the lands owned by the Turkmens were taken away, their access to public employment and cultural resources were restricted. Aside from these, Hatay issue, water issue and the support for the PKK have strained relations between Syria and Turkey during the Assad era. In this study, based on oral sources we examine the socio-cultural and economic policies of Hafez Assad against the Turkmens and the cultural responses of the Turkmen society during this period.

Keywords: Turkmens, Syria, Hafez al-Assad, Nationalism, Middle East

KISALTMALAR

A.g.e.: Adı geçen eser
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
Baas Partisi: Arap Sosyalist Diriliş Partisi
Bkz.: Bakınız
BM: Birleşmiş Milletler
ev: Çeviren
Ed: Editör
GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi
Haz: Hazırlayan
ORSAM: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
MKM: Marmara Kitap Merkezi
ÖSO: Özgür Suriye Ordusu
PKK: Kürdistan İşçi Partisi
SKP: Suriye Komünist Partisi
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TTKY: Türk Tarih Kurumu Yayınları
TVYY: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
Yay.: Yayınları

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrası Orta Doğu'da Osmanlı Devletine bağlı Arap eyaletleri yeni devletler olarak siyaset sahnesine çıkmış ve savaştan galip çıkan Batılı ülkelere yeniden yapılandırılmıştır. Savaşın en önemli cephelerinden Suriye, ilk olarak İngiliz kuvvetlerince işgal edilmiş, ardından bölgeye gelen Fransızlar 1946'ya kadar manda idaresiyle bölgede söz sahibi olmuşlardır. Osmanlı bölgeden çekildikten sonra zor günler yaşayan Türkmenler, Fransız işgalinin bitip bağımsızlığa kavuştuklarında rahat nefes almışlarsa da; Baasın iktidarı ele geçirmesi ve Hafız Esad'ın darbesiyle kademeli olarak tüm zenginliklerini kaybetmiş mevcut siyasal sistem içinde var oluş mücadelesi vermişlerdir. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye topraklarına katılması¹ Baasçıların uzun yıllar Türkiye'ye karşı husumetle bakmalarına sebep olurken, 1970'li yıllarda Türkiye'nin başlattığı GAP Projesiyle Fırat Nehri üzerinde barajlar kurması Suriye tarafına bırakılan suların kesileceği endişesi doğurmuş, Suriye 1980 ve 1990'lı yıllarda bölgedeki küresel güçleri birbirlerine karşı kullanmış, denge siyaseti izlemiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütü PKK'yı Kürtler üzerinden destekleyen Esad, Suriye'de yaşayan Kürtlerin önemli bölümüne vatandaşlık dahi vermemiş ve ülkesinde kurulacak Kürt devletine karşı olmuştur.²

Türkmenlerin Suriye coğrafyasında dağınık bir halde yaşamalarının bölgelere göre farklı sonuçlar doğurmuştur. Türk ve Arap coğrafyası arasında kalan Türkmenler, meydana gelen siyasi, idari değişiklikler sonrasında farklı sosyolojik, ekonomik ve kültürel değişimlerden geçmişlerdir. Farklı kaynaklara göre 21. yy başı itibariyle sayıları 3,5 milyona ulaşan Suriye Türkmenlerinin, ancak 1,5 milyonu ana dilini korumuş, 2 milyon Türkmen ise rejimin uyguladığı politikalarının sonucu olarak dillerini unutmuşlardır.³ Bu çalışmada Hafız Esad döneminde Türkmenler üzerinde uygulanan politikalar ve Türkmen toplumunun bu politikalar karşısındaki tavırları incelenmektedir.

¹ Ahmet Emin Dağ, Suriye, Bilad-ı Şam'ın Hazin Öyküsü, İHH Yay., İstanbul, 2013, s.192.

² Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin, Ortadoğu Siyasetinde Suriye, Platin Yay., Ankara, 2004, s.56.

³ Hasan Celal Güzel, Ortadoğu'da Türk/Türkmen Varlığı, Yeni Türkiye Dergisi S:82, (Ortadoğu Özel Sayısı-1) s.82 Ocak Haziran 2016 s. 148

Yöntem

“Tarihin değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, deneyimlerini kaydederek yorumlanması” olarak sözlü tarihi yorumlayan Paul Thamsen, sözlü tarihin farklı disiplinler arası bir yöntem olduğunu belirtir.⁴ Sözlü tarih, araştırma konusu olarak yazılı kaynaklarla birlikte yakın geçmişe dönük çalışmalarda kabul gören, belli bir dönemi açıklamak üzere kişisel tanıklık ve geçmişte yaşanan anıların değerlendirilmesi esnasından hareketle toplumların tarihine ışık tutan disiplinler arası araştırma yöntemidir.⁵ Mevcut siyasal otoriteye azınlık olarak tanınmayan Suriye Türkmenleri, araştırmanın ana konusu olan (1970 – 2000) tarihleri arasında ana dillerinde eğitim alamamış, yazılı tarih anlamında kitap, gazete, dergi vb. yayınlar yapmalarına izin verilmemiştir. Türkmenlerin geçmişte yaşadıkları sosyal, siyasal, ekonomik gelişmeleri aydınlatmak için başvurulan sözlü tarih yöntemi Türkmenler üzerinde uygulanan değişim ve dönüşümü ortaya çıkarmaktadır.

Konularına göre sınıflandırılan mülakat çalışması tematik seçicilik yöntemi doğrultusunda işlenmiştir. Bu anlamda çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla Türkiye’deki Suriye Türkmen toplumunun önemli isimleri ve Suriye’nin farklı bölgelerinden seçilen uzman kişilerle görüşme yapılmıştır. Meslek dağılımlarına göre 3 mühendis, 1 tercüman, 1 öğretmen, 1 memur, 1 doktor, 1 akademisyen, 1 ekonomist ve 1 tuğgeneral olmak üzere toplamda 10 kişi olmuştur. Bölgesel dağılım olarak ise Suriye Türkmenlerinin en yoğun yaşadığı şehir olan Halep’ten 6, Golan Tepeleri’nden 2 ve Lazkiye’den 2 kişi seçilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı kaynak kişiler dipnotlarda belirtilmiş ancak açık isimler saklı tutulmuştur. Araştırmanın yapıldığı tarihte⁶ Suriye iç savaşı nedeniyle Türkmen bölgelerinin büyük bölümü yaşanamaz hale gelmiş ve boşaltılmıştır. Savaşın devam etmesi halihazırda bölgeyi görmek ve inceleme yapmak için güvenlik zafiyetini doğurmuştur. İç savaşın etkisiyle farklı ülkelere mülteci olarak sığınan Suriyeliler içerisinde Türkmenlerin en büyük bölümü tarihi ve kültürel bağlar sebebiyle

⁴ Paul Thamsen, 21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar, Ed: Aynur İlyasoglu ve Gülay Kayacan, Kusaklar Deneyimler Tanıklıklar, Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışması Konferansı, 26-27 Eylül 2003, TVYY, İstanbul, 2006, s. 23.

⁵ Esra Danacıoğlu, Geçmişin İzleri, Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, TVYY, İstanbul, 2001, s.133.

⁶ Suriye Türkmenleriyle görüşmeler 2019 Şubat ayı içerisinde yapılmıştır.

Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmiştir. Farklı illerde yaşayan Türkmenlerin Suriye'ye yakın güney bölgeleri ve Marmara Bölgesi'nde yoğunluk kazandığı görülmüştür.

Akademik çalışmalarda yakın tarihe kadar Türkmenler hakkında detaylı çalışmalar sınırlıyken, Suriye Türkmenleri üzerinde yapılan çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Ülkemizdeki akademik çalışmaların azlığı hususunda Türkiye - Suriye arasında geçmişten süregelen sorunlarla birlikte, Esad iktidarı döneminde uygulanan dışa kapalılık siyasetinin de önemli yeri vardır. 30 yıllık süre zarfında uygulanan politikalarda Türkmenlere ilişkin somut belgeler tutulmadığından, araştırma için resmi belgelere dayalı nicel sonuçlara ulaşılamamış olup, Osmanlı belgelerinden hareketle nüfus artış oranına göre yapılan hesaplamalar üzerinden alınan veriler kullanılmıştır.

1973 yılında Suriye'deki Türk varlığı üzerine ilk çalışmayı yapan Mustafa Kafalı, Türkçe konuşan nüfus hakkında önemli bilgilere ulaşmıştır. Kendinden sonraki çalışmalar için rehber niteliğinde olan bu çalışmayla birlikte Suriye'deki Türklere ilgi artmıştır.⁷ Yine "Suriye'de Türk Varlığı" yüksek lisans teziyle Zafer Kaya, alanda dikkat çekmiş, araştırmacı Ahmet Emin Dağ'ın Halep Türkmenleri üzerinde yaptığı doktora tezi ise bölgede yaşayan Türkmenler hakkında geniş ve ayrıntılı açıklamalara yer veren kapsamlı bir çalışma olmuştur. Ahmet Emin Dağ'ın Türkmenlerle ilgili Halep özelinde yaptığı sosyal tarih araştırmaları Türkmenlerin, cumhuriyet dönemine kadar yaşadıkları ve bugün içinde buldukları şartları aktaran nitelikli bir saha çalışması olmuştur. Dağ, disiplinler arası yöntemleri kullanarak, bilimsel ve kapsamlı bir araştırma ortaya çıkarmış, Halep Türkmenlerinin geçmişin birikimlerini ne oranda taşıdıkları, kültürel, demografik, sosyal ve diğer alanlar açısından önemli bilgilere ulaşmıştır.

Suriye konusu akademik yayınlarda 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de iç siyasetin de etkisiyle popüler hale gelmiş, yüksek lisans ve doktora tezlerinde önemli yer kaplamıştır. Özellikle 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş⁸ sonrası Suriye konusu tüm dünyada ilgi

⁷ Mustafa Kafalı "Suriye Türkleri-I" Töre Dergisi, sayı 21-22 Ankara, 1973.; Mustafa Kafalı "Suriye Türkleri- II" Töre Dergisi, sayı 23 Ankara, 1973.

⁸ 2010 yılında Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da mevcut rejimlere karşı özgürlük amacıyla örgütlenen halk hareketleri Orta Doğu'da ekonomik, siyasal ve sosyolojik bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan ayaklanmalar 15 Mart 2011'de Suriye'de baş göstermiştir. Demokratik bir Suriye talebiyle Dera'da başlayan gösteriler, rejim ve muhalifler arasında artan şiddet olayları neticesinde Temmuz 2011'de iç savaşa dönüşmüştür. Şam yönetimi tarafından muhalif sivillere karşı yapılan sert müdahaleler ve can kayıpları muhalefetin silahlı

odağı olurken Türkiye'ye gelen Suriyeli akademisyenlerin de bu alana önemli katkıları olmuştur.⁹ Suriye, Hafız Esad ve Baas Partisi'ne yönelik tez çalışmaları yapılmış ancak yapılan çalışmalar Hafız Esad'ın Türkmen politikasını doğrudan konu etmemiştir.

Çalışma giriş haricinde 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde modern Suriye'nin ortaya çıkışı başlığı altında genel hatlarıyla Suriye ele alınmış Fransız işgalinin bittiği 1946 yılından iç karışıklıkların başladığı darbeler dönemine uzanılmıştır. Baas Partisi'nin kuruluşu ideolojisi ve Suriye'de iktidara gelişi anlatılmakta, Hafız Esad'ın askeri darbesi sonrasında Suriye'de yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeler değerlendirilmektedir. Alanında önemli araştırmalar yapan akademisyen ve tarihçilerden yararlanılmış, Batılı ve Arap kaynaklarından istifade edilmiştir. Yine bu döneme dair birinci derece kaynaklar yapılan akademik çalışmalardan referansla kullanılmıştır.

İkinci bölümde Türkmen adı ve anlamı üzerinde durulmuş, 20. yüzyılın başında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nı takiben Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ele alınmış, Fransız istilacıların bölgeyi işgal etmesi ve kazanılan bağımsızlık üzerinden bölgenin siyasi tarihi aktarılmıştır. Ardından Hafız Esad darbesinin gerçekleştiği 1970'e kadar Suriye Türkmenlerinin durumu ele alınmıştır. Bu döneme ait tarihi belgelerin çoğunluğu Orta Doğu'yu işgal eden Batılı güçler tarafından yazıldığından, kullanılan kaynakçanın önemli bölümü Avrupalı araştırmacıların eserleri ile bu eserlerden referansla yazılan ve saha araştırmasına dayanan Türk akademisyenlerin çalışmaları olmuştur.

Üçüncü bölümde ise önceki bölümlerde ana hatları oluşturulan Suriye Türkmenlerinin Hafız Esad iktidarı boyunca karşılaştıkları sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik politikalar üzerinde durulmuş, Türkmen kimliği üzerinden Türkiye ile ilişkilere yer verilmiştir. Türkmenlerin Hafız Esad'ın Suriye'sinde yaşadıkları koşulları ortaya çıkarmak üzere derinlemesine mülakat çalışmasına yer verilmiştir. Çalışma sırasında tarihsel sıraya önem

mücadeleye yönelmesini ve Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) kurulmasını sağlamıştır. Kullanılan kimyasal silahlar ve yaşanan insan hakları ihlalleri Suriye krizini küresel boyuta taşımıştır.

⁹ Tarık Sulocevici, Suriye Türkmenlerinin Rejim ve Muhalefet ile İlişkileri (1918- 2017), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2017, s.7.

verilerek, Türkmenler üzerinde uygulanan dil, kültür, ekonomi ve tarih politikalarıyla birlikte Araplaştırma ve asimilasyon siyaseti üzerinde durulmuştur.

I. BÖLÜM

MODERN SURIYE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Genel Hatlarıyla Suriye

Suriye Arap Cumhuriyeti, 185.180 km² genişliğe sahip Orta Doğu ülkesidir. İdari yapı olarak 14 ili olan Suriye’nin başkenti Şam, ülkenin en büyük şehridir. Başkanlık Tipi Cumhuriyet ile yönetilen ülkede hükümet doğrudan başkana bağlı olup meclis yetkilerinin büyük çoğunluğu Başkan’a verilmiştir.¹⁰ 1946 yılında bağımsızlığına kavuşan Suriye, 13 Mart 1973 Anayasası ile yönetilmektedir. Resmi dili Arapçadır ayrıca Türkçe, Kürtçe, Kafkas dilleri, Ermenice, Aramice, Süryanice konuşulan diller arasındadır.¹¹

Suriye’nin kuzeyinde Türkiye, doğusunda Irak, güneyinde Ürdün, güneybatısında İsrail ile Lübnan vardır. Dağların kıyıya yatay bir şekilde uzandığı Suriye’de iç kesimler ve kıyı bölgesine ulaşım zorluklarla karşılaşmaktadır. Cebel, Zaviye ve Antilübnan dağıyla birlikte Lübnan sınırı boyunca uzanan Hermon dağları Suriye’nin belli başlı dağlarını oluşturmaktadır. Lübnan’ın Baalbek yakınındaki Bekaa’dan doğan ve Antilübnan dağlarından akarak Şam’ın su ihtiyacını karşılayan 570 kilometre uzunluğundaki Asi nehri suladığı bölge sebebiyle Suriye’nin birinci ırmağı olurken, Anadolu’dan doğan Fırat Nehri ise Suriye topraklarını sulayan ikinci büyük akarsudur.¹²

Suriye adı ilk olarak Yunancada görülmüşse de Helen öncesi dönemde Suriye adına rastlanılmamıştır. Bizans ve Roma dilinde de kullanılan bu isim İslam orduları bölgeye geldikten sonra kullanılmamış, klasik döneme artan ilgi sonucu Avrupa’da yeniden gündeme gelmiştir.¹³ Mısırlıların Retenu adını verdikleri Suriye, Tevrat’ta Lotanu ve Rotanu olarak

¹⁰ Suriye Anayasası, 1973.

¹¹ Konuya ilişkin ayrıca bkz. CIA Syria Country Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

¹² Mehmet Saray, Türkiye ve Yakın Komşuları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.69-70.

¹³ Bernard Lewis, Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, (çev: Selen Y. Kolay), Ankara, 2006, s. 25.

geçmiş, Müslümanların kontrolüne girdikten sonra Bilad'üş-Şam veya Eş-Şam olarak ifade edilmiştir. Arap kaynaklarında ise Şam veya Dımaşk olarak belirtilmiştir. Suriye kelimesinin kökeni ile ilgili olarak Ömer Osman Umar 4 farklı teori toplamıştır. Buna göre ilk olarak Babiller tarafından verilen “Suri” kelimesi doğuda Medya Dağlarına, batıda Toros Dağlarına, güneyde Babil ülkesine, Kuzeyde Ermenistan’a kadar uzanan geniş bölgeyi ifade için kullanılmıştır. İkinci görüşe göre Suriye ismi Lübnan’da bulunan Sur şehrinde türemiş olup, Yunanlılar bu ismi tüm sahil bölgesine vermişlerdir. Üçüncü görüş Hz. İbrahim sülalesinden Dadanoğlu Asur veya Asuri’den geldiğini ileri sürmüştür ve yine Yunanlıların bölgeye “Asurya” dediğini sonraki dönemlerde de “Surya” olarak adlandırıldığını nakletmiştir. Son görüşe göre ise bölgeyi işgal eden Suros’un ismine izafeten verildiği görüşüdür.¹⁴

Büyük Suriye (Greater Syria) adı bugünkü Suriye, Filistin, Ürdün ve Lübnan topraklarını ifade etmektedir. Suriye adı antik çağlarda da kullanılmış genel olarak, İskenderun’dan Sana’ya Akdeniz’in en doğu kıyılarından Arap çöllerine, uzanan bölgeyi tanımlamıştır. Filistin ve Lübnan isimleri ise Osmanlılar zamanında da kullanılmıştır.¹⁵ Suriye ismi ilk kez Fransız işgalciler tarafından bir devletin resmi adı olarak kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Filistin, Lübnan ve Ürdün’ün bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla bugünkü Suriye oluşmuştur. Bulduğu stratejik konum itibarıyla tarihin ilk çağlarından beri işgal ve istilalara maruz kalan Suriye, Mısır ve Anadolu arasında bir köprü vazifesi üstlenmiş, bölgede kurulan devletler sürekli Suriye’ye sahip olmak istemişlerdir. Osmanlı Devleti ile Memlûklular arasındaki siyasi mücadelenin Suriye üzerinde yoğunlaşması yine bu sebepten ötürü olmuştur. Mısır’ın güvenliği Suriye’ye bağlı olurken Suriye’nin güvenliği de Mısır’a bağlı olmuş, Anadolu ve Suriye arasında da benzer bir kader bağı belirlemiştir. Mısır ve Anadolu’da kurulan devletlerin büyük gayelerinin en büyüğünü Suriye’ye sahip olmak oluşturmuştur.¹⁶

Suriye ticaret yollarının merkezinde olması ve Akdeniz’e kıyısı olması sebebiyle bölge coğrafyası için hayati öneme sahip bir ülke olmuştur. Hint kumaşı, baharat ve boya taşıyan

¹⁴ Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2004, s.1.

¹⁵ Adil Baktıaya, Osmanlı Suriye’sinde Arapçılığın Doğuşu Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce, İletişim Yay., 2017, s.27.

¹⁶ Umar, a.g.e., s.2.

kervanlar Şam'dan Adana ve Konya üzerinden gelirken, Suriye limanlarından da Antalya ve Bursa'ya deniz yolu ile mallar getirilmiştir.¹⁷ Halep'ten Konya ve Edirne'ye uzanan alışverişlerle Suriye, Anadolu için ticarete büyük öneme sahip olmuştur.¹⁸

Suriye'nin, toplumsal anlamda heterojen bir yapıya sahip olması farklı gruplar arasında sorunlar ortaya çıkarmış, ulus devlet olma yolunda büyük zorluklar yaşanmıştır. İşbaşına gelen yönetimlerce farklı gruplar arasında mesafeler azaltılmak istenmiş, ancak ortak ulusal kimlik için yeterli düşünce ve yatırım yapılamamıştır.¹⁹ Dini grup olarak Sünniler Lazkiye ve Süveyde hariç ülkenin tüm bölgelerinde çoğunluğunu oluştururlar. Süveyde'deki Sünni oranı yüzde 2'den azdır. En düşük Sünni nüfusu burada bulunur.²⁰ Ülkenin çoğunluğunu Araplar oluşturur, Araplardan sonra en büyük etnik grup olan Türkmenlerin nüfusu 3,5 milyon olarak belirtilmektedir. Türkmenlerden sonra sırasıyla Kürtler, Çerkezler, Çeçenler, Arnavutlar, Ermeniler ve Süryaniler gelmektedir.²¹

2. Fransız Mandası Altında Suriye

Savaşın en güçlü galibi emperyalist iki aktör işgal edilen toprakların paylaşımında çok ciddi bir rekabet yaşamışlardır. Amerikan'ın Orta Doğu ajanı William Yale, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporunda 18 Aralık 1918'de "Küçük Asya'da en tehlikeli ve acele sorunun Suriye üzerindeki İngiliz Fransız ilişkileri sorunu" olduğunu yazmıştır.²² Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda yapılan gizli anlaşmalar ve verilen vaatler çıkarlarını kaptırmak istemeyen Avrupalılar arasında çekişmelere sahne olmuştur. İngilizler daha önce imzalanan gizli Sykes-Picot anlaşmasına rağmen Suriye'yi Fransızlara vermek istememiştir.

Osmanlı topraklarının sömürülmesi hususunda gün geçtikçe daha da belirginleşen İngiltere ve Fransa arasındaki çekişme, Suriye ve Hicaz'ın yanı sıra Mezopotamya'daki

¹⁷ Halil İnalçık, Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009 s.124.

¹⁸ İnalçık, a.g.e., s.270.

¹⁹ Moshe Maoz, Esad Şam'ın Sfenksi, (çev: Hakan Gündüz), Akademi Yay., İstanbul, 1991, s.41.

²⁰ Nikolaos Van Dam, Suriye'de İktidar Mücadelesi, (çev: Semih İdiz - Aslı Falay Çalkıvık), İletişim Yay., İstanbul, 2000, s.25.

²¹ Tarık Sulocevizci, , a.g.e., s.7.

²² Umar, a.g.e., s.373.

cephelerde dahi hissedilmiştir.²³ Cressaty Kontu, 1913'teki Paris, Alliance Française konuşmasında Suriye'nin Fransaya ait olduğunu iddia ederek Fransa'nın politik ve ekonomik çıkarlarının Suriye'de toplandığını ifade etmiştir.²⁴

Allenby yönetimindeki İngiliz ordularının, Şam'ın ele geçirildiği 1918 yılından itibaren iç bölgelere doğru ilerlemeye başlamasıyla; iki devlet arasındaki gerginlik en üst safhaya ulaşmıştır.²⁵ Fransızların desteklediği Maruni mezhebi mensupları dışında siyasi görüş sahibi Suriyelilerin çoğu, savaş sonrası dönemde Fransız yönetimini istememiştir.²⁶ İngiliz gizli ajanı teğmen T. F. Lawrence, Emir Faysal ile bir görüşme gerçekleştirmiş, Faysal'ın güvenini kazanarak askeri ve politik danışmanı olmuştur.²⁷ Lawrence, Faysal'ı İngilizlerin desteğiyle Suriye yönetiminde söz sahibi olacağına ve İngiliz desteğine güvenmesi konusunda yönlendirmiştir. Lawrence, Faysal'ın Avrupa seyahatleri ve Suriye'deki programlarında yanında yer almıştır. Bölgede konuşlanmış İngiliz güçleri, Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ve Araplarla yakın politik ilişki içerisinde olmuşlardır. İngiltere ile Fransa arasındaki uzun süren tartışma, Faysal'ın Suriye'deki varlığının ötesinde; Suriye'nin yönetiminin hangi devletin egemenliği altında devam edeceği olmuştur.²⁸

Araplara verdiği bağımsızlık sözüyle beraber İngiltere, kendi sömürgelerini tehlikeye atmak adına Suriye topraklarının tamamının Fransa'ya verilmesi fikrine karşı çıkmıştır. İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki Arap eyaletleri hakimiyeti, dünyadaki konumlarını güçlendirmesi adına emsalsiz bir önem arz etmiştir. Fransa'nın Akdeniz'deki konumunu Albert Hourani şöyle açıklamıştır:

“Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki askeri varlığı bir Akdeniz gücü ve bir dünya gücü olarak konumunu güçlendiriyordu; Fransız ordusu bölgenin toprağını, donanması limanlarını kullanabiliyor ve bir askeri hava yolu Lübnan üzerinden Çin Hindistan'deki Fransız imparatorluğuna ulaşıyordu.”²⁹

²³ Edward Said, Şarkiyatçılık, (çev: Berna Ülner), Metis Yay., 2012, s.237.

²⁴ Said a.g.e., s.236.

²⁵ Umar, a.g.e., s.373.

²⁶ David Fromkin, Barışa Son Veren Barış, (çev: Mehmet Harmancı), Epsilon Yay., İstanbul, 2008, s.81.

²⁷ Borisoviç Lutskiy, Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi, Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s.355.

²⁸ Sabahattin Şen, Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yay., İstanbul, 2004, s.71.

²⁹ Albert Hourani, Arap Halkları Tarihi, (çev: Yavuz Alogan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.375-376.

David Fromkin'e göre;

*“Fransa'nın, İngiltere'nin Doğu yoluna müdahale etmek niyetinde olduğuna inanmak için herhangi bir neden yoktu. Ancak Fransa'nın Suriye'yi alması onu bu duruma sokacaktı; böyle bir durumda Fransa, söz konusu tehdide başvurabilecek tek büyük devlet olacaktı.”*³⁰

Paris Barış Konferansında Suriye'de siyasi düzenin geleceği konusunda İngiltere ve Fransa arasındaki tartışmalar devam etmiştir. 14 maddelik bildiriye halkların kendi kaderlerini tayinini savunan ABD Başkanı Wilson, Paris Barış Konferansı sırasında alınan kararlar Orta Doğu'daki toprakların ve halkların mevcut durumunu belirlemek üzere Henry Churchill King ve Charles R. Crane'ni görevlendirmiştir. Konferansta Fransa Başbakanı Clemenceau'nun Fransız delegesi göndermeyi reddettiği komisyona Fransa'nın üzerine fazla gidildiğini düşünen İngiltere Başbakanı Lloyd George delege göndermemiştir.³¹ Paris'teki barış görüşmelerinde oluşturulan bu komisyon King-Crane komisyonu olarak adlandırılmıştır. King-Crane Komisyonu, altı hafta süren incelemelerine başlamak üzere 10 Haziran 1919 tarihinde Suriye'ye gelmiştir.³² King-Crane Komisyonu'nun gittiği yerlerde ifade verecek kişilerin İngiliz subaylarca belirlenmesi Fransızları kızdırmıştır. Oluşturulan raporda Arap halklarının bağımsız Suriye yanlısı olduğu ve Fransız mandası istemedikleri belirtilmiştir. Komisyonun raporu yağmacıların politikasında bir değişiklik göstermemiş ve oluşturulan bu rapor kamuoyuyla ancak üç yıl sonra paylaşılmıştır. Osmanlı ordusunun Şam'ı terk etmesinden sonra geçen bir yıl içindeki süreyi David Fromkin şöyle ifade etmiştir:

“Osmanlı Arapları politik ilgileri açısından, coğrafi çizgilerle bölünmüşlerdi. Kudüs gibi yerlerden olanlar Filistin'de Siyonizme karşı çıkıyorlardı; Bağdat'tan olanlar Mezopotamya'da İngiliz varlığından yakınmaktaydılar; Suriyeliler Fransızları kıyılarından ve Lübnan'dan atmak istiyorlardı. Bu arada geleneksel Osmanlı yanlısı ve Faysal karşıtı olan iktidardaki aileler politik tutkularının peşindeki genç militanlara karşı birleşmişlerdi. Politik partilerin görüşmelerinin ve yeniden doğan gizli cemiyetlerin ardında karmaşık aile yapıları ve yerel çatışmalar bulunmaktaydı. Bu

³⁰ Fromkin, a.g.e., s.316.

³¹ Fromkin, a.g.e., s.332.

³² Şen, a.g.e., s.74.

karişık politik ortam içinde Faysal'ın durumu, General Allenby'nin ordularıyla temsil edilen İngiliz desteği ve Faysal nedeniyle İngiltere'nin, Fransa'nın sömürgeci planlarına karşı çıkacağına olan ortak Arap inancıyla güçlenmiş sayılırdı."³³

I. Dünya Savaşının ardından Nisan 1920'de Sykes-Picot anlaşması İtalya'da düzenlenen San Remo Konferansı'nda açıkça ilan edilmiş, Suriye ve Lübnan'ın Fransa'ya bırakılması kararı alınmıştır. Milletler Cemiyeti tarafından 1922'de resmen onaylanan manda şartlarına göre İngiltere, Irak ve Filistin'den, Fransa ise Suriye ve Lübnan'dan sorumlu olmuştur.³⁴ İngiltere'nin Suriye'yi Fransa'ya bırakması iki emperyalist devlet arasındaki gerginliği hafifletmiştir. Ancak İngilizlerin Suriye üzerinde yönetim sözü verdiği Faysal, bu iki devletin anlaşmasıyla birlikte Suriye'de Fransızlara karşı aldığı İngiliz desteğini yitirmiştir.

Suriyeliler, İngiltere'nin verilen sözleri tutmayarak Suriye'yi Fransızlara bırakmasını öfke ile karşıladılar. 23 Temmuz 1918'de İngiliz Dışişleri Bakanlığına bildiri; "*Fahri sekreter Hourani imzasını taşıyan ve Antant himayesinde Suriye Suriyelilerindir*" sloganı çevresinde bir oluşumdan bahsedilmiştir.³⁵ İslam birliğine karşılık Arap milliyetçiliğini belirginleştiren ve parlatan İngilizler, Suriye'yi Fransız güçlerine terk ettiğinde Araplar, bağımsız devlet hayalinin söylemsel olarak kaldığını anlamışlardır.

Bu gelişmelerin ardından Suriye Kongresi'nin, Suriye'nin bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmesi, Emir Faysal'ı ise Suriye Kralı olarak açıklaması; Fransa için bölgedeki sömürge haklarının elinden alınması ve İngiltere ile savaş öncesi yapılan Arap bölgelerinin paylaşıldığı gizli anlaşmanın çiğnenmesi anlamı taşımıştır. Faysal, Beyrut'taki Yüksek Komiser Henri Gouraud'la Suriye için görüşmek ve pazarlığa girmek istemiştir.³⁶ Fransa'nın Suriye planlarından haberdar olan Faysal, Arapların Osmanlı'ya karşı isyanı bitirdikten sonra Fransızlarla savaşa girmek zorunda bırakılacağını anlatmıştır.³⁷ Fransa, İngiltere ile yakın ilişkiler içerisinde olan Faysal'a verilecek herhangi bir tavizin Suriye'de yönetsel anlamda

³³ Fromkin, a.g.e., s.340.

³⁴ Hourani, a.g.e., s.374.

³⁵ Umar, a.g.e., s.369.

³⁶ William L. Cleveland, Modern Ortadoğu Tarihi, (çev: Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.186.

³⁷ Lutskiy, a.g.e., s.360.

emperyalist amaçlarına zarar vereceğini, Fransız mandasını kabul etmeyen Arapları Fransa'ya karşı cesaretlendireceğini ve diğer sömürgelerinde de bir direnişe yol açacağını düşünmüştür.

Takvimler 27 Mayıs 1920'yi gösterdiğinde Fransız yönetimi, Beyrut'a konuşlanmış Fransız birliklerinin komutanı General Gouraud'ya Suriye'ye yapılacak askeri operasyon için hazır olması talimatını göndermiştir.³⁸ Emir Faysal, Fransız ordusunun Lübnan sahillerinden Suriye'ye doğru hareketından hemen önce Suriye'deki krallığını temsilen General Gouraud'ya Sati el-Husri'yi göndererek taviz vermeye hazır olduğunu açıkça belirtmiş ancak Gouraud kabul etmediği gibi Fransızlara karşı İngilizlerle yakın ilişki içinde olan Araplara nefretini açıkça dile getirmiştir.³⁹ Fransız birlikler harekete geçmiş askeri anlamda pek vasıflı olmayan Faysal'ın ordusu, Meyselun Savaşı'nda işgalci Fransız kuvvetlerine karşı çok çabuk bir şekilde dağılmıştır. Şam bölgesine yapılan operasyonla Fransız ordusu Faysal'ı bölgeden çıkartmıştır.⁴⁰

Suriye'de bağımsız devlet vaatlerine kanarak, İngiltere destekli suni yönetimini kısa bir süre devam ettiren Faysal, yine İngiliz desteğiyle Suriye'nin komşusu olan Irak'ın başına getirilmiştir. 11 Temmuz 1922'de Irak'ta toplanan Bakanlar Kurulu Faysal'ı, Irak'ın anayasal hükümdarı olarak açıklamıştır.⁴¹ Fransızlar, işgal öncesi dönemde de bölgedeki Maruni Hristiyanların savunucusu olduğunu ileri sürmüştür.⁴² Böylelikle işgal döneminde güvenlerini kazanmış, politikalarına Maruni Hristiyanlardan destek almıştır. Yüksek Komiser Gouraud, Lübnan'ın ilan edilmesiyle birlikte Marunileri, Müslüman Suriye'den ayırmıştır. Fransızlar Lübnan'ın bir daha Suriye ile birleşmesini engelleyecek politikalar üretmişlerdir. Fransızlar, Halep, Şam, Lazkiye ve Cebel-i Dürzi'yi dört ayrı özerk bölgeye ayırdılar. Manda yönetimi, Suriye'yi daha da parçalamak için etnik ve dini azınlıklar arasındaki farklılıkları Alevi ve Dürzilere ayrı devlet vermiştir.⁴³ Lazkiye'de Aleviler güneyde ise Cebel-i Dürzi'de Dürziler ayrı bir yönetime sahip olmuşlardı. 1925 yılında gelindiğinde ise manda yönetimi Şam ve Halep'i Suriye Devleti olarak birleştirdi. ⁴⁴ Alevi ve Dürzi devletlerinin birleşmesi ise ancak 1936

³⁸ Fromkin, a.g.e., s.363.

³⁹ Bessam Tibi, Arap Milliyetçiliği, (çev: Taşkın Temiz), Yöneliş Yay., İstanbul, 1998, s.229.

⁴⁰ Cleveland a.g.e., s.242.

⁴¹ Robert Fisk, Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu'nun Fethi, (çev: Murat Uyrukulak), İthaki Yay., 2011, s.148.

⁴² Dam, a.g.e., s.21.

⁴³ Cleveland, a.g.e., s.251.

⁴⁴ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, MKM Yay., İstanbul, Bursa, 2012, s.136.

yılında gerçekleştirilebildi.⁴⁵ 27 Kasım 1919'da İskenderun, Antakya, Reyhaniye ve Belen'i İskenderun Sancağı adı altında birleştiren manda yönetimi, bölgeyi idari birimlere ayırmıştır.⁴⁶ 20 Ekim 1921'de Türkiye ile Fransa arasında, Ankara Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre Hatay Türkiye sınırları dışında bırakılmıştır.⁴⁷

Çoğunlukla Türk nüfusunu barındıran ve Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan Hatay'ın siyasi durumu uzun süre Türkiye, Suriye ve Fransa arasında ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Suriye'nin işgaliyle birlikte Fransız mandası altına giren Hatay kurulan özerk yönetimlerle Türkiye'den ayrı tutulmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıması ve Avrupa'da Fransa aleyhine yükselen Alman tehdidi nihayetinde Fransa, Hatay meselesinde Türk politikasının sunduğu çözüm politikasını kabul etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Fransa ve Suriye'ye karşı Türkiye'nin Hatay stratejisini bizzat belirlemiştir. 1936'ya kadar olan zaman diliminde Hatay'da bulunan Türkler, Türkiye ile birleşmek istediklerini dile getirmişlerdir.⁴⁸ 9 Ekim 1936 tarihinde Türkiye, Hatay konusunda Fransa'ya nota vererek, bölgeye bağımsızlık verilmesi talebinde bulunmuştur. Uzun yıllar verilen bağımsızlık mücadelesi neticesinde, Hatay Meclisi 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yapmıştır. Bağımsız Sancak, olarak adlandırılan bölgeye Hatay Cumhuriyeti adını vermiştir. Böylece Hatay Devleti resmen kurulmuştur.⁴⁹ Türkiye'nin Hatay konusundaki bölgesel ve uluslararası alandaki çalışmalarına bölgedeki Türkler de destek vermiştir. Hatay Devleti, resmi dil olarak Arapça ve Türkçeyi kabul etmiş ancak seçilen tüm milletvekilleri Türkçe yemin etmiştir.⁵⁰ Yapılan oturumla Türkiye'ye katılma kararı alınmıştır. 23 Haziran 1939'da Türkiye'nin Dışişleri Bakanı ile Fransa'nın Ankara büyükelçisi arasında yapılan anlaşmayla da Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı resmîyet kazanmıştır.⁵¹ Hatay'ın Türkiye'ye verilmesi Suriye'de Fransızlara karşı büyük tepkiye sebep olurken Arap milliyetçileri protesto gösterileri düzenlenmiştir.⁵²

⁴⁵ Maoz, a.g.e., s.37.

⁴⁶ Dağ, a.g.e., s.189.

⁴⁷ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789 - 1994), Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s.587.

⁴⁸ Umar, a.g.e., s.505.

⁴⁹ Uçarol, a.g.e., s.591.

⁵⁰ Fahir Armoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım Yay., İstanbul, 2004, s.351

⁵¹ Dağ, a.g.e., s.192.

⁵² Umar, a.g.e., s.507.

Fransa, Suriye'deki en büyük nüfusa sahip Sünni Müslüman Arapları tehlike olarak görürken, politikalarına uygun olarak azınlık gruplara yönelmiş, başta ordu olmak üzere azınlıklar daha önce görmedikleri haklara kavuşmuşlardır. Fransızlar kendi geleceklerinin devamı açısından manda yönetimini destekleyen azınlıkların oldukları bölgelere daha fazla önem vermişlerdir. Liman bölgelerine büyük yatırımlar yapılırken, iç bölgelere yapılan yatırımlar asgari düzeyde tutulmuştur. Ülkedeki nüfusun çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimde yaşayan köylüler için bir şey yapılmamıştır.⁵³

Suriye'deki siyasal düzenin büyük bölümünü 26 yıllık Fransız manda yönetimi şekillendirmiştir. Fransız mandası sonrasında Suriye'de yaşanan askeri, siyasi ve ekonomik sıkıntıların temelinde yine Fransız manda yönetimi politikaların izleri vardır. Fransızlar bölgede uyguladıkları yönetim politikalarını ilk yıllarda sıklıkla değiştirmişlerdir. Politika değişimlerinin sebebi geniş yetkilerle donatılmış yüksek komiserlerin 1 yılını dahi dolduramadan görevden alınmaları olmuştur. Görevi devralan yeni yüksek komiserler, bir önceki politikalarla uyuşmayan yeni idare sistemi kurmaya gitmişlerdir. Fransız manda idaresini 1923'den 1926 yılına kadar toplam 4 farklı yüksek komiser yönetmiştir. İlk üç yüksek komiser Fransız ordusunda görev alan askeri diplomatlar olmuşlardır.⁵⁴

Fransızlar Suriye'de "*Les Troupes Speciales du Levant*" (Özel Doğu Akdeniz Birlikleri) adını verdikleri yerli bir ordu kurdular. Bu askeri birlikler, Sünni Araplardan daha çok Suriye'deki Hristiyan, Alevi, Dürzi, İsmaili, Kürt ve Çerkez gibi etnik ve dinî azınlıklardan oluşturulmuştur. Manda yönetimi, Fransız işgaline direnen, muhalif milliyetçi gruplardan çok az asker seçmiştir. Fransızlar, Suriye'de dini ve etnik nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan Sünni Arapların orduya katılmaları için istekli olmamışlardır.⁵⁵ Kurulan Suriye ordusunun askeri kaynakları 1930'lu yılların ortasında 6 bin civarında olmuştur. Fransa tarafından oluşturulan yerli askeri ordu, Suriye siyasal hayatında uzun yıllar etkili olmuştur.⁵⁶

Osmanlı döneminde kurulan Arap milliyetçisi gizli cemiyetler, Osmanlı'nın bölgeden çekilmesinin ardından, Suriye'deki faaliyetlerine Faysal'ın kısa süren iktidarında da devam etmiştir. Bu cemiyetlerin bir kısmı ise parti olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Şam ve Halep

⁵³ Maoz, a.g.e., s.38.

⁵⁴ Umar, a.g.e., s.454.

⁵⁵ Dam, a.g.e., s.56-57.

⁵⁶ Cleveland a.g.e., s.248.

bölgelerinde yoğunlaşan cemiyetlerin Arap milliyetçiliği ve bağımsız Suriye konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Fransız işgaline karşı direnişin temeli Arap milliyetçiliğiyle kurulan gizli cemiyet ve partilerle atılmıştır.⁵⁷

Fransız işgali Suriye’de henüz 10 yılını doldurduğunda, yaşanan, sosyal ekonomik ve kültürel değişimler Suriye’de panarabizm etrafında şekillenen yeni söylemler ve yeni radikal milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵⁸1940’lı yıllarda Türkmenler üzerinde uygulanan baskılar Suriye geneline yayılmıştır. 21 Temmuz 1945’te Kebere’de, 29 Temmuz’da ise Bayır Bucak’ta Türkmen köylerine baskınlar yapılmış ve ölümler gerçekleşmiştir. Takip eden süreçte Türkiye’ye doğru büyük göçlerin yaşandığı görülmektedir.⁵⁹

14 Haziran 1940'da Paris işgal edilince; Fransa’da Marşal Filip Petain tarafından Vichy Hükümeti kurulmuş ve Suriye’de Nazilerin etkisinde yeni bir Fransız manda dönemi başlamıştır. Bu süreçte Fransa’nın Avrupa’da yaşadığı sorunlar bağımsız Suriye’nin kuruluşu için ciddi bir gelişme olmuştur. 7 Ağustos 1941’de imzalanan İngiltere ve Fransa anlaşmasıyla Suriye ve Lübnan’a bağımsız devlet tanınması konusunda iki devlet arasında mutabakat sağlanmıştır.⁶⁰ De Gaulle hükümeti, daha sonra İngilizlerle yapılan anlaşmaya rağmen Suriye’deki manda haklarından vazgeçmek istememişse de bağımsızlık isteyen Suriyeli milliyetçiler ve İngilizlerin artan baskısı Paris’i Suriye’ye bağımsızlık vermek orunda bırakmıştır. Fransız manda idaresinin Suriye’den tamamen çekilmesi 1946 yılında tamamlanmıştır. Suriye ve Lübnan, Fransa’nın bölgeyi tamamen terk etmesiyle bağımsız Arap devleti statüsüne kavuşmuşlardır.⁶¹ 1946 yılında kurulan Suriye Cumhuriyeti uluslararası alanda tanınan bir devlet olsa da ortak bir siyasi topluma sahip olmamıştır.⁶² Fransızların farklı topluluklar arasında ayrılığı körükleyen bölücü politikaları Suriye’ye istikrarsız bir siyasi hayatı miras bırakmıştır. 1943 Temmuz ayında yapılan seçimlerle kurulan milliyetçi hükümetin başına gelen Şükrü el-Kuvvetli yönetimi, Fransızlar, Suriye’den tamamen çekildiğinde de göreve

⁵⁷ Bu dönemde kurulan cemiyet ve partiler ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2004.

⁵⁸ Philip S. Khoury, The Politics of Arab Nationalism 1920-1945, New Jersey, 1987, s.626.

⁵⁹ Mehmet Seyfettin Erol, Ceren Gürseler ve Celaleddin Seyyedi, 2. Dünya Savaşı Sürecinde Ortadoğu ve Türkler, (İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası içinde), TDBB Yay., İstanbul, 2016, s.374.

⁶⁰ Umar, a.g.e., s.509.

⁶¹ Lewis, a.g.e., s.416.

⁶² Maoz, a.g.e., s.42.

devam etmiştir. Kuvvetli, Fransızlar tarafından uygulanan yönetim modelinin aksine milli iradeye dayanan bir yönetimi temsil etmiştir.

3. Bağımsızlık Dönemi Suriye

Bağımsızlıktan kısa bir süre sonra silsile halinde başlayan darbelerin izdüşümleri incelendiğinde, Fransız emperyalistlerin yetiştirdiği yerli ordudaki gruplaşmaların hükümetleri devirmede büyük etkisi olduğu görülmektedir. Suriye’de demokrasiye vurulan ilk askeri darbenin ardından oluşan siyasal belirsizlik krizleri de beraberinde getirmiştir. Mevcut rejimleri deviren askeri darbeler peş peşe gelerek, ekonomik ve idari anlamda sürekli değişim süreci başlatmıştır. Ordudaki haleflerinin provokatif saldırılarına maruz kalan asker kökenli diplomatlar hükümetlerini çok uzun süre ayakta tutamamışlardır. Ordu, iktidara gelmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Askeri desteği olmayan sivil siyasal liderler ise genellikle iş başına gelememiştir. Gerilen siyasal ortamda Suriye Silahlı Kuvvetleri, askeri müdahale ile sürekli yönetime el koymuştur. 1949 yılında gerçekleştirilen ilk askeri darbe Suriye’de yeni bir dönemi başlatmıştır. Suriye’de darbecilerin iktidara gelmesinin ardından göreve gelen yeni askeri kanadın muhalefeti, hükümete komplo hazırlamakla meşgul olmuştur. Suriye’de darbeler dönemine giden süreçte de en önemli argümanlar, silahlı kuvvetler olmuştur.

Dünyanın İkinci Dünya Savaşı’yla meşgul olduğu bir dönemde gelen bağımsızlık dönemi iç politikada büyük sınavlar vermiştir. Manda döneminde yapılan zulümlerin telafisine girişerek sosyal ve siyasal hayatta yapılan iyileştirici düzenlemelerle işe başlayan Kuvvetli yönetimi, bağımsızlık sürecinde ulusal birlik oluşturmak adına azınlıkları Suriye toplumuyla bütünleştirmek istemişse de Süleyman el-Mürşid liderliğinde ayaklanma çıkaran Aleviler⁶³ ulusal bütünlüğü tehlikeye sokmuştur. 1946 yılında bastırılabilen ayaklanmanın sonunda isyancı lider Süleyman el-Mürşid idam edilmiştir. Fransız işgalcilerin tamamen çekilip manda döneminin sona ermesinin ertesi yılı 1947 yılında Suriye’de genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde milletvekili adayı olan Mişel Eflak seçilememiştir. Seçimlerin ardından 27 Eylül’de Faris el-Huri Meclis Başkanı, 2 Ekim’de istifasını sunan Cemil Merdam ise tekrar Başbakan

⁶³ Nusayriiler kaynaklarda genel olarak “Alevi” adıyla anılmışlarsa da Anadolu Aleviliği ile yakın bir ilgisi bulunmamaktadır.

olmuştur. Cumhurbaşkanlığını bırakmak istemeyen Şükrü el-Kuvvetli için anayasanın 68. maddesi engel teşkil edince, Kuvvetli'nin önerisiyle ilgili yasa mecliste değiştirilerek Kuvvetli'nin tekrar Cumhurbaşkanı olmasının önü açılmış ve 18 Nisan 1948'de Kuvvetli yeniden Suriye Cumhurbaşkanı olmuştur. Yöneticilerin koltuklarını koruma hırsları 1947 seçimleriyle birlikte hız kazanmış, bürokrasi kendi makam ve mevkilerini kaybetmek istemeyen kişilerin mücadelesine tanıklık ederken, kurumların işleyişi adeta tıkanmıştır. 1947 seçimleri öncesinde halk arasında yöneticilere karşı belirginleşen huzursuzluk seçimler sonucunda yapılan düzenlemelerle birlikte daha da şiddetlenmiştir.

Suriye, 1948 Mayıs ayına gelindiğinde I. Arap-İsrail Savaşı'nda Arap koalisyonuna dahil olarak savaşa katılmıştır. Bu savaş Orta Doğu'da yeni bir devlet olan Suriye'nin ve işbaşında olan Kuvvetli yönetiminin en büyük sınavı olmuştur. 1947 yılında İngiltere tarafından Birleşmiş Milletler'e götürülen Filistin meselesi için yapılan müzakereler sonucunda bir komisyon oluşturularak bölgeye gönderilmiştir. 30 Kasım 1947 tarihine gelindiğinde BM'de komisyon raporları doğrultusunda açıklanan taksim kararının ardından Arap ülkeleri 17 Aralık 1947 tarihinde Filistin'de kurulacak İsrail devletine karşı savaşma kararı almıştır. 14 Mayıs 1948'de Filistin'de İsrail devletinin kurulduğunun açıklanması bardağı taşıran son damla olmuş Mısır, Ürdün, Irak, Suriye ve Lübnan güçleri Filistin'e askeri harekât düzenlemişlerdir. Savaş Arap ülkelerinin beklediği gibi gelişmemekle beraber BM Güvenlik Konseyi 22 Mayıs'ta taraflara ateşkes çağrısında bulunmuş, Arap Ülkeleri ve İsrail 1 Haziran'da ateşkesi kabul ettiklerini açıklamışlardır. Savaşın sonucunda Filistin'in yaklaşık yüzde 75'i İsrail sınırında kalmıştır.⁶⁴Birleşik Arap güçlerinin İsrail'in bir devlet olarak varlığını engelleyememesi, Arap ülkelerinde iç çekişmelere yol açarak, mevcut iktidarlar ve rejimlerin yıkılmasına sebep olmuştur.⁶⁵Alınan hezimet savaşa katılan tüm Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de siyasal krizleri doğurmuştur.

Savaşın kesin bir Arap galibiyetiyle sonuçlanacağına inanan Suriye, koalisyonda bulunan diğer Arap ülkeleri gibi savaşa hazırlıksız girmiştir. 14 Mayıs'taki kararın ardından Şam yakınında oluşturulan eğitim kampına binlerce Suriyeli katılmışsa da ortak bir Arap komutanlığı oluşturulamamıştır. Yeterli eğitime ve uyuma sahip olmayan Arap güçleri çok

⁶⁴ Şen, a.g.e., s.175-179.

⁶⁵ Lewis, a.g.e., s.434.

kolay bir şekilde yenilmiştir. 1948 yılında İsrail savaşında başarısız olan Suriye Silahlı Kuvvetleri, savaşın faturasını mevcut iktidara yüklemişlerdir.

24 Mayıs 1948'de Suriye Savuna Bakanı Ahmet el-Şarabati istifa etmiş ardından da Genelkurmay Başkanı Abdullah Atfi emekli edilerek, 1894 Halep doğumlu ve askeri eğitimini Türkiye'de alan Hüsnü Zaim Suriye Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilmiştir.⁶⁶ İsrail'e karşı alınan mağlubiyet sonrasında ordu sürekli daha popüler hale gelirken Başbakan Cemil Merdam'ın siyasi gücü gün geçtikçe zayıflamıştır. Ordu ve hükümet arasında artan siyasi gerginliklerin sonucu olarak Merdam, 1 Aralık 1948'de istifa edince; ticaretle uğraşan Şamlı politikacı Halid el-Azm, yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.

Suriye'de ordu, hükümetin yaptığı düzenlemelerle Fransızlar döneminde verilen ayrıcalıkların bir kısmını bağımsızlık sonrası kaybetmiştir. Bu dönemde ekonomik sebeplerle ordudaki asker sayısının kademeli olarak düşürülmesi kaybedilen İsrail savaşının nedenleri arasında önemli bir argüman olmuştur. Ordu ve sivil siyaset arasında anlaşmazlıkların giderek arttığı, çift kutuplu dengelerin olduğu siyasal atmosferde yeni hükümet 16 Aralık 1948'de kurulmuştur. Mart 1949'da silahlı kuvvetler, kendisine daha fazla bütçe ayrılması talebinde bulunmuştur. Gerçekleşmeyen bu taleple birlikte bütçede azaltmaya gidileceği söylentileri orduyu rahatsız etmiştir. 20 Mart 1949 tarihinde Genelkurmay Başkanı Hüsnü Zaim başkanlığında komuta kademesiyle yapılan gizli toplantıda ordunun Suriye'de yönetimi ele almasına karar verilmiştir. 30 Mart'ta Hüsnü Zaim liderliğinde gerçekleşen kansız darbeyle birlikte Suriye'de 3 yıllık sivil siyaset sona ermiş. Suriye'de darbeler zincirinin ilk halkası oluşmuştur.⁶⁷

Fransa ve İngiltere'nin desteğini alan Hüsnü Zaim, NATO'ya olan pozitif yaklaşımı ve Trans-Arabian Petrol Boru Hattı Şirketi'ne verdiği onayla Batılı ülkelerle yakınlaşmıştır.⁶⁸ Hüsnü Zaim, darbeden hemen sonra ekonomik istikrarsızlık içerisinde boğulan Suriye'de bir dizi ekonomik tedbirler getirmeye çalışmıştır. Bu dönemde orduyla ilgili yeni düzenlemeler yapılarak silahlı kuvvetler güçlendirilmiş ancak ordudaki gruplaşmalar devam etmiştir. Türkmenler bu dönemde ordudaki nüfuslarının az olması sebebiyle diğer gruplar gibi güçlü bir

⁶⁶ Patrick Seale., *Asad of Syria : The Struggle For The Middle East*, I.B. Taurus, London, 1988, s.55.

⁶⁷ Lewis, a.g.e., s.434.

⁶⁸ Dağ, a.g.e., s.25.

birlik oluşturamamışlardır. Medeni kanunu getirmeye çalışan Zaim, bey ve paşa gibi unvanlarını kaldırarak, kadınlara seçme hakkını vermiştir.⁶⁹ Sivil siyasetçilerle işbirliğine gitmek isteyen Zaim, politikacılardan yeterli desteği görmemiş ve hükümet kurdukmakta başarısız olmuştur. Devam eden hükümet belirsizliği Zaim'in Nisan 1949'da meclisi kapatarak Başbakanlık dahil tüm siyasal gücü elinde toplamasıyla sonuçlanmıştır.

Suriye'de artan iç politik huzursuzluk ve siyasi gerilim sonucunda 14 Ağustos 1949 tarihinde General Sami el-Hinnavi darbe yapmış selefi Hüsnü Zaim'i ve Başbakan Muhsin el-Barazi'yi idam ettirmiştir. Osmanlı ordusunda askerliğe başlayıp, kariyerine manda yönetimince kurulan yerli Suriye ordusunda devam eden ve generalliğe yükselen Hinnavi, Zaim'in izlediği baskıcı siyasetin izlerini silmeye çalışarak, siyasi partilerin yeniden kurulup faaliyetlerine devam etmesine izin vermiştir. 19 Aralık 1949'a geldiğinde Hinnavi, Albay Edip Çiçekli darbesiyle devrilmiştir. Suriye'de Hinnavi yönetimiyle birlikte sivil siyasetin tekrar güçleneceği beklentisi doğmuşsa da Albay Edip Çiçekli darbesi bu beklentiyi sonlandırmıştır.

Çiçekli'nin iktidarda olduğu 1950'li yılların başında komşu ülkelerde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Arap birliğinin ciddi anlamda gündeme taşındığı 1948 yenilgisinden sonra komşu ülke Ürdün'de, İsrail ile barış anlaşması yapmak isteyen Haşimi Ailesi'ne mensup Kral Abdullah 1951'de öldürülmüştür. Ancak Ürdün'de Haşimi monarşisi mevcut konumunu korumuştur. Önce Abdullah'ın oğlu ardından da torunu Ürdün'ün hükümdarı olmuşlardır.⁷⁰ 5 Eylül 1950'de Suriye'de yeni anayasa kabul edilmiş ve Haşim el-Atasi Cumhurbaşkanı olmuştur. Mecliste farklı gruplar arasındaki anlaşmazlıklar 9 Mart'ta Başbakan Nazım el-Kudsi'nin istifasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde Edip Çiçekli ile Halk Partisi'nin anlaşamadığı nokta ordunun siyasete olan müdahalesi olmuştur. Halk Partisi bu doğrultuda Jandarma'nın İçişleri Bakanlığı'na bağlanmasını isteyerek ordunun başta kırsal kesim olmak üzere halk üzerindeki etkisini kırmayı amaçlamıştır. Baas Partisi, Suriye'de tarım işçilerinin sıkıntılarını dile getirerek, devletin elindeki büyük toprakların topraksız halka dağıtılmasını talep etmiştir. 1951 yılında Hama ve Humus'taki köylüler isyan etmiştir. Hama'da etkin olan Arap Sosyalist Partisi'ni kuran Ekrem Hurani ayaklanmaya destek vermiştir. Başbakan Hasan

⁶⁹ Şen, a.g.e., s.181.

⁷⁰ Lewis, a.g.e., s.434.

el-Hakim 10 Kasım 1951 yılında istifa etmiş, yeni hükümet ancak 28 Kasım'da Maruf Davalibi Başbakanlığında kurulmuştur.

Davalibi'nin Savunma Bakanlığı'nı üzerine alması neticesinde Edip Çiçekli, ikinci askeri darbesini gerçekleştirmiştir. Çiçekli, meclis kapatılarak, tıpkı Hüsnü Zaim'in yaptığı gibi tüm yetkileri kendinde toplamıştır. Çiçekli sivil hükümetle yaşadığı sorunlar ve talepleri çözülemeyince yeniden darbe yoluna giderek, yapılmasını istediği yeni uygulamaları bizzat kendi denetiminde gerçekleştirmiştir. Çiçekli, sivil yönetimi etkisizleştirip ipleri ele alır almaz Suriye'nin askeri ve ekonomik sorunlarıyla ilgili çeşitli düzenlemeleri uygulamaya sokmuştur. Halk Partisi'nin siyasi faaliyetlerinin durması, Suriye ve Irak'ın birleşmesine bir engel teşkil ederken, bu birleşmeye karşı tutumuyla bilinen Çiçekli, Irak'ı rahatsız etmiştir. Oluşan siyasi konjonktürde Baas Partisi rejime yönelik protesto gösterilerini arttırarak devam ettirmiş, Suriye'de öğrenci ayaklanmasının akabinde Dürzi ayaklanması başlamıştır. Ayaklanma silahlı kuvvetler kullanılarak bastırılmış ve Dürzi lider Mansur Atraş tutuklanmıştır. Sıkıyönetim ilan ederek ordu içerisindeki muhalif grubu temizleyen Çiçekli'ye karşı 25 Şubat 1954'te Halep'te başlatılan askeri ayaklanmaya Jazira, Irak sınırı ve Dürzi Dağı'nda birlikler destek vermişse de Şam'da bulunan birlikler Çiçekli'ye sadık kalmıştır. Çiçekli 25 Şubat 1954'te istifa ederek Lübnan'a sığınmış, ardından sığınma hakkı veren Suudi Arabistan'a yerleşmiş ve daha sonra 1960 yılında Brezilya'ya yerleşmiştir. Çiçekli, burada 27 Eylül 1964'te bir Dürzi tarafından öldürülmüştür.⁷¹ Zaim'in başlattığı öncü darbeden Çiçekli'nin devrilmesine kadar geçen süre zarfındaki askeri darbelerde Dürzi subaylar aktif olarak katılıp önemli rol oynarken, Hava Kuvvetleri'ni 1950 ve 1952 yıllarında Alevi subaylar komuta etmişlerdir.⁷² Sünni gruplar içerisinde kabul edilen Türkmenler ise kuvvet komutanlıklarında sönük kalmışlardır.

Ağustos 1955'te yapılan Cumhurbaşkanlığı oylamasından sonuç alınamamış, 5 Eylül 1955 tarihinde yapılan ikinci tur oylamasıyla Şükrü el-Kuvvetli yeniden Suriye Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Sabri Asali'nin koalisyonu 6 Eylül'de bozulunca Said Gazi, 13 Eylül'de yeni hükümeti kurmuştur. Baas Partisi'nin hedefinde olan bu hükümet gerilen siyasi ortam ve protestolar sonucu istifa etmiştir. Asali, 14 Haziran'da yeni hükümeti kurmuş ve Dışişleri Bakanı Salah Bitar olmak üzere Baas Partisi'ne 2 bakanlık vermiştir. Bu sürede Baas Partisi

⁷¹ Şen, a.g.e., s.188-190.

⁷² Maoz, a.g.e., s.59.

ordu içerisindeki nüfusunu arttırmaya önem vermiş 7 Temmuz'da Suriye Genelkurmay Başkanı Şevket Şukayr'ın istifasında etkili olmuştur.

1954 yılının sonlarına doğru başlayan Suriye ve Sovyetler Birliği arasındaki yakın ilişkiler kademeli olarak artmıştır. Sovyetler ile yakınlığın bir neticesi olarak Suriye ve Çekoslovakya ile silah anlaşması imzalanmıştır. Suriye Ekim 1955'te Mısır ile askeri ittifak anlaşması yapmıştır. Yine bu tarihte Sovyet Rusya ve Mısır arasında silah satışı anlaşmasının imzalanması bölgede artan Sovyet etkisini göstermektedir. 1956'da Mısır ve Suriye arasında başlayıp Süveyş Krizi dolayısıyla dondurulan görüşmeler silahlı kuvvetlerdeki Nasırcı, Baasçı ve Komünist grup güçlerinin zirvesinde olduğu 1957 yılında yeniden hızlanmıştır. Suriye ve Mısır, 1 Şubat 1958'de birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.⁷³ Bu dönemde Irak'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliğiyle olan yakın ilişkileri aynı zamanda Sovyetler ve Suriye'nin ikili ilişkilerinin artırılması adına önemli rol oynamıştır.⁷⁴ Baas Partisi başta olmak üzere Suriyeli farklı kimlik ve grupların destek verdiği Birleşik Arap Cumhuriyeti, Suriye'nin istediği doğrultuda olmamış, Kahire yönetimi yapılan uygulamalarla Suriye siyaseti ve ordusu içerisinde işleyen kurumları zayıflatmıştır. Mısır'la gerçekleşen birleşmeden sonra Suriye ordusunda Mısırlı ve Mısır yanlısı subaylar emir komuta kademesine görevlendirilmiştir. Mısır yönetimi tarafından aralarında Baasçıların da bulunduğu potansiyel olarak tehlikeli görülen yaklaşık 11.000 subay, tayin ve ihraç gibi yöntemlerle etkisiz hale getirilirken bazıları ise Mısır'da görevlendirilerek göz önünde tutulmuş veya sürgün edilmişlerdir.⁷⁵

Yaklaşık 3 yıl süren Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde kontrolü elinde bulunduran Nasır'ın sıkı uygulamaları Suriye'de siyaset ve ordu içerisinde tepki çekmiş; 1961 yılına gelindiğinde içerinde Hafız Esad'ın da bulunduğu bir grup subay, darbeye Suriye yönetimini ele almış ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldığını ilan etmiştir. Abdulkerim Nahlavi liderliğindeki askeri darbe Suriye'de çok az bir direnişle karşı karşıya kalmışsa da 1 Ekim'de eylemlere katılan protestocuların tutuklanacağı açıklanmıştır. Mamun Kuzbari, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılışın ertesi günü 29 Eylül'de geçici bir hükümet kurarak, Suriye Arap

⁷³ Arı, a.g.e., s.140.

⁷⁴ Uçarol, a.g.e., s.698.

⁷⁵ Maoz, a.g.e., s.61.

Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. 19 Ekim'de ise Suriye Arap Ligi'ne üye olmuştur. Nasır ise bu sırada Suriyeli yöneticileri hain olarak nitelendirerek propaganda girişimlerine başlamıştır. Gelişen iç politik çekişmelerde siyasal anlamda çok iyi konumlanan Baas zaman içinde de ordu ve politikada güçlendirmiş Suriye, 1963 yılından itibaren Baas partisinin yönetimine girmiştir.⁷⁶ Suriye'de muhafazakâr siyasetin önemli temsilcisi Müslüman Kardeşler, 1947 seçimlerinde mecliste 3 sandalye kazanmıştır. Peş peşe gelen askeri müdahalelerle demokratik süreç sekteye uğratılmışsa da teşkilat, 1951 yılındaki seçimlerde de büyük bir siyasi başarıya imza atarak 142 üyesi bulunan mecliste 33 üye kazanmıştır. Edip Çiçekli'nin sert bir şekilde üzerine gittiği Mustafa Sıbai liderliğindeki hareketi artan milliyetçi düşünce ve Nasırcı anlayış karşısında güçlü varlık gösterememiştir. Mısır ile kurulan birlik sırasında faaliyetleri kısıtlanan Müslüman Kardeşler, Mustafa Sıbai'nin ilerleyen yaşı ve artan sağlık sorunları sebebiyle durma noktasına gelmiştir.⁷⁷

2. Baas Partisi'nin Kurucuları ve İdeolojisi

Arapçada taşıdığı anlam itibarıyla diriliş, yeniden doğuş, uyanış ve rönesans kavramlarını içeren Baas Partisi Mişel Eflak ve Salah Bitar öncülüğünde Şam'da kurulmuştur. Eflak ve Bitar'ın yanı sıra Ali Cabir, Abdullah Abdul Daim, Vahip El-Ganim, Cemal Atasi, Musa Rizik, Badi El-Kasm, Sami El-Durabi ve Abdul Birr İyun El-Sud gibi isimler Baas ideolojisinin kuruluşunda rol almışlardır.⁷⁸ Baas Partisi Arap birliği, sosyal adalet, demokrasi ve özgürlük gibi kavramları kendisine ilke edinerek, sömürge karşıtı yerli sosyalist bir program izlemiştir. Baasçılar Arap ulusal birliğini yeniden uyandırmayı mistik bir duygu olarak benimsemişlerdir.⁷⁹ Fransız sömürgecilerin Suriye'yi terk etmesiyle birlikte uzun yıllar manda yönetimi altında yaşayan Suriye halkı için milliyetçi tavrı ve emperyalist karşıtı duruşuyla Baas fikirleri yeni bir ufuk açmıştır.

⁷⁶ Lewis, a.g.e., s.434.

⁷⁷ Dağ, a.g.e., s.77.

⁷⁸ Kamel Abu Jaber, Arap Baas Sosyalist Partisi, (çev: Ahmet Ersoy), Altıok Yayınları, Ankara, 1970, s.28.

⁷⁹ İra M. Lapidus, İslam Toplamları Tarihi Cilt 1: Hz. Muhammed'den 19. Yüzyıla, (çev: Yasin Aktay- Mevlüde Ayyıldızoğlu Aktay) İletişim Yay., İstanbul, 2010, s.145.

1941 Nisan'ında Irak'taki Raşid Ali rejimine destek amacıyla Vichy Hükümeti kontrolünde bulunan Suriye'de kurulan komite Baas'ın ilk fikri temellerini atmıştır. Bu oluşum gelecekte Baas partisi olacaktır.⁸⁰ Baas, 1943'te hareket olarak Suriye'de kendisini göstermiş ve 1944'te parti haline dönüşmüştür.⁸¹ Şam'da tahıl ticaretiyle uğraşan Rum Ortodoks bir aileye mensup Mişel Eflak (1912-1989) Baas'ın birinci kişisi ve teorisyeni olurken ikinci önemli kişi ise yine Şamlı Müslüman Sünni bir aileye mensup Salah Bitar(1911-1980) olmuştur. 1928 yılında yükseköğrenim yapmak için Paris'e giden ikili ilk kez 1929 yılında karşılaşmış Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim almışlardır.⁸²Baas ismini ilk kullanan kişi Zeki Arsuzi'dir. Arsuzi 1940 yılında merkezi Şam'da olan *el-Baas el-Arabi* adını verdiği bir siyasi yapı oluşturmuştur. Arsuzi (1900-1969) Alevi kökenli bir aileye mensup olup Negye şehrinde doğmuştur. Ailesiyle birlikte Hatay'a taşınmış, ilköğrenimini de burada almıştır. Lise öğrenimini ise Konya'da tamamlayan Arsuzi tıpkı Eflak ve Bitar gibi Paris'te Sarbonne üniversitesinde öğrenim görmüştür. Hareket Lazkiye'de aktif durumda olmakla beraber taraftarlarının çoğunu Alevi kökenli kişiler oluşturmuştur. Arsuzi, kuruluşundan bir müddet sonra Baas'ın faaliyetlerini durdurmuş ve üyelerin büyük çoğunluğu Eflak ve Bitar tarafından kurulan Baas Partisine katılmışlardır.⁸³

Baas Partisi'nin ilk kongresinde yapılan seçimle Mişel Eflak, genel sekreterlik görevine getirilmiş, partinin başına geçmiştir. ⁸⁴ Eflak, Baas Partisi Kongresi'nde yaptığı bir konuşmasında ilk yıllarda karşılaştıkları zorlukları şöyle açıklamıştır: “Arap dünyasındaki hiçbir parti, büyüme teşebbüsünde, Baas Partisi'nin karşılaştığı güçlüklerle karşılamamıştı. Mevcudiyetinin ilk üç yılında partimizin üye sayısı 10'u geçmemiştir.”⁸⁵

Araplar için yeniden doğuş ideolojisinin bayraklaşmış hali olan Rönesans Partisi⁸⁶ Baas, laik Arap Milliyetçiliği ile emperyalizm karşıtı doktrinleri ile Suriye siyasi hayatında kendisine yer bulmuş bölgede uzun yıllar başrol oynamıştır. Rekabet halinde olan Irak ve Suriye'de aynı askeri yöntemlerle Baasçılar iktidara gelmişlerdir. Irak'taki Baas sağ merkezli

⁸⁰ Lewis, a.g.e., s.405-406.

⁸¹ Ari, a.g.e., s.141.

⁸² Şen, a.g.e., s.115.

⁸³ Maoz, a.g.e., s.52.

⁸⁴ Seale, a.g.e., s.148.

⁸⁵Jaber, a.g.e., s.118.

⁸⁶ Cleveland, a.g.e., s.361.

olurken Suriye'deki Baas ise sol merkezli olmuştur. Her iki Baas kanadının rekabetlerinin bir konusu da bu olmuştur.

Birlik, sosyalizm ve özgürlük, Baas Partisi'nin 3 mutlak bir unsuru olmuştur. Baas'ın Arap Milliyetçiliği, 'Arap Milletlerinin Birliği' ilkesinden hareketle Arapların tarihte sürekli var olduklarını ve dünya medeniyetine katkıda bulunabilmeleri için de aynı devlette birleşmesinin zorunlu olduğu ilkesi etrafında şekillenmiştir. Buna göre Arapların sorunların üstesinden gelebilmeleri için Arap birliği şart koşulmuştur.⁸⁷ Baas, kendisini Arapların dönüşümü amacıyla ortaya çıkan devrimci bir hareket olarak tanımlarken partinin ana ilkelerinden biri de tek Arap milleti amacı doğrultusunda oluşturulacak Arap birliğidir. Baas'a göre Arapların sahip olduğu fazilet ve onur Arap birliği ile yeniden uyanacaktır. Eflak, İslamiyet'i Araplığın ayrılmaz bir parçası olarak görmüş ve bu iki kavramı Arap ruhunun ifadesi olarak tanımlamıştır.⁸⁸

1947 tarihli parti programında "Araplar tek millettir. Bu millet, doğal bir hak olan tek devlet olarak yaşama hakkında sahiptir. [Böylece] Arapların anavatanı bölünemez siyasal ve ekonomik bir bütündür. Hiçbir Arap ülkesi diğerinden ayrı yasayamaz."⁸⁹ denilmiştir. Baas'ın Hristiyan teorisyeni Mişel Eflak, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i İslamiyet'ten çok Arap ulusunun kurucusu olarak görmüştür.⁹⁰

Baas Partisi'nin savunduğu panarabizm ideali Suriye'nin henüz Fransa tarafından işgal edilmediği tarihe götürülebilir. Baas Partisi, Arap milliyetçiliğinin önemli teorisyeni olarak kabul gören Sati el-Husri'nin laik milliyetçilik düşüncesinden etkilenmiştir. El-Husri'nin Arap milliyetçiliği üzerine düşünceleri diğer Arap milliyetçilerinden farklı olarak bölgesel ölçüğe bağlı kalmamıştır. O, tüm Arapça konuşan halkları ortak Arap kültürü fikri altında toplamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen Arap milliyetçiliği büyük ölçüde El-Husri tarafından şekillendirilmiştir. O, 1916'daki Arap isyanını siyasi bilincin yüksek olduğunun göstergesi

⁸⁷ Maoz, a.g.e., s.53.

⁸⁸ Cleveland, a.g.e., s.362.

⁸⁹ Adid Davişa, Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa, (çev: Lütfi Yalçın), Literatür Yay., İstanbul, 2016, s.3.

⁹⁰ Şen, a.g.e., s.160.

olarak yorumlarken Büyük Suriye Arap Devletini de ilk modern Arap Devleti olarak kabul etmiştir.⁹¹

El-Husri, Fransız karşıtlığıyla beraber Alman kaynaklarına hayranlık duymuştur. Bunda Faysal ile birlikte yaşadığı süreç ve işgalci Fransızların Suriye'yi yağmalamasına şahit olması önemli bir etken olmuştur. Bu dönem diğer milliyetçilerde de İngiliz Fransız düşmanlığı göze çarpmaktadır. Özellikle 1930'lu yıllarda Arap milliyetçileri dikkatlerini Almanya üzerinde toplamış, Almanların sömürge niyetinde olmadıkları ve kendilerini İngiliz ve Fransız sömürgelerinden kurtaracaklarına inanmışlardır. El-Husri 1920'li yıllardaki yazılarında Herder ve Fichte tarafından ortaya konulan Alman ulus fikrini Arap milliyetçiliğine uyarlamıştır.⁹² Baas, ortaçağlarda Arapların diğer kavimlerden üstün olduğuna dair inanca karşı çıkanlar için kullanılan şubiyeye kavramını yeniden kullanmıştır. Baasçılar, Arapların içinde milli birlik kavramına zarar verecek herkesi şubui olarak suçlamışlardır. Türkmenler de diğer gruplar gibi taşıdıkları etnik kimlik sebebiyle ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır.⁹³ Baas Partisi, Mısır ve Irak yönetimleri ile birlikte kendisini Arap milliyetçiliğinin öncüsü ilan etmekle birlikte bu öncülüğe talip diğer önderlerle rekabet içerisinde olmuştur. 1967 Arap – İsrail savaşında alınan ağır mağlubiyet, Arap milliyetçiliği fikrinin cazibesini yitirmesine ve ulus milliyetçiliğinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. ⁹⁴ İsrail'e karşı oluşturulan zaferden emin Arap koalisyonu büyük bir çöküş yaşayınca savaşa katılan Arap devletleri Arap Birliği fikri yerine kendi iç politik sorunlarına yönelmişlerdir.

8 Şubat 1963'te Irak'ta gerçekleştirilen çokça kişinin öldüğü askeri darbe Suriye'de önemli gelişmelere sebep olmuş, 8 Mart 1963 tarihinde Suriye'de aralarında Nasırcı, Baasçı ve bağımsızların olduğu subaylar Irak'takine nazaran kolay bir şekilde iktidarı ele geçirmişlerdir. Bu sırada iktidarda olan Baas yönetiminin kendi içerisinde güç savaşı yaşanmıştır. Mişel Eflak, Salah Bitar ve Emin el-Hafız gibi isimlerin etrafında toplanan birinci grubun öncelikleri Arap ülkeleriyle yapılacak birleşmeden yana olurken, Alevi subaylardan oluşan ve içlerinde Salah Cedit, Hafız Esad ve Muhammet Ümran'ın olduğu diğer grup Arap ülkeleriyle oluşturulacak

⁹¹ Tibi, a.g.e., s.229.

⁹² Tibi, a.g.e., s.163-165.

⁹³ Pierre-Jean Luizard, İslam Topraklarında Otoriter Rejimler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.58.

⁹⁴ Lapidus, a.g.e., s.152.

birlikten önce Suriye’de sosyalizmin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Askeri komitenin bu üç Alevi lideri 1963 darbesinden sonraki süreçte Baas’çı değişimde en büyük ve etkili bir rolü üstlenmişlerdir.⁹⁵ Devlet Başkanı Emin el-Hafız, Sünni olmasına rağmen iktidarda ve orduda etkili olamamıştır. Birbirlerine sıkıca bağlı olan Alevi subaylar gelişen siyasal olaylara karşı birlikte hareket etmiş ve sonuç alabilmişlerdir.⁹⁶

Yönetimi Alevilerin elinde olan askeri komite Arjantin’de askeri ateşe olan eski bir Baas subayı olan Sünni Emin el-Hafız’ı Suriye’ye davet etmiştir.⁹⁷ Nasır yanlısı eylemciler tarafından Nisan 1963’te Hama’da başlayıp Şam ve Halep’e uzanan gösterilerde Baas Partisi de protesto edilmiştir. Suriye’de Nasır yanlısı gazetelerin kapatılması ve Nasır yanlısı subayların ordudan atılmasını kabinedeki Nasır yanlısı bakanların istifaları izlemiş 8 – 9 Mayıs tarihlerinde Şam ve Halep’te yapılan protestoların ardından İçişleri Bakanı Emin el-Hafız’dan olaya müdahale etmiş ve 50’den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Artan siyasi huzursuzluk Salah Bitar’ın 11 Mayıs’ta istifasıyla sonuçlanmış yeni hükümet kurmakta parlamento başarısız olunca Bitar 13 Mayıs’ta yeniden hükümet kurmuştur.

Önceki darbelere göre emsali görülmemiş şiddette kanlı gerçekleşen 1966 askeri darbesi sonrası büyük bir sindirme politikası başlatılmıştır. 1966 darbesiyle birlikte geleneksel Baasçıların çoğu saf dışı bırakılmış, Baas’ın kurucuları Eflak ve Bitar bir daha dönmek üzere Suriye’yi terk etmişlerdir. Darbe sonrasındaki kurulan yönetim görünüşte sivil idarecilerin elinde gibi dursa da gerçekte tamamen ordu denetiminde olmuştur.⁹⁸ Siyasal sebeplerden ötürü sürgün edilen önceki dönem siyasal aktörler yeni yönetimde kendilerine zemin bulmuş ve Suriye’ye geri dönmüştür. 1966 askeri darbesinin başarılı olmasındaki en önemli unsur hiç şüphesiz Hava Kuvvetlerinin Alevi Komutanı Hafız Esad olmuştur.⁹⁹ Darbenin ardından Savunma Bakanı Hafız Esad’ın önündeki en büyük engel Dürzi subaylar olmuştur. Dürziler, 8 Mart 1963 darbesine katılarak önemli ölçüde katkıda bulduklarından dolayı hassas görevlere getirilmişler ancak Alevi subaylar gibi üst düzey mevkiler verilmemiştir. 1966 askeri darbesinden sonra önemli ölçüde Sünni subay tasfiye edilince Alevi subaylar için tehlike içeren

⁹⁵ Dam, a.g.e., s.65-66.

⁹⁶ Cleveland, a.g.e., s.442.

⁹⁷ Maoz, a.g.e., s.63.

⁹⁸ Cleveland, a.g.e., s.433.

⁹⁹ Maoz, a.g.e., s.65.

en büyük grup olarak Dürzi subaylar kalmıştır. Diğer gruplar ise rejim için tehlike içerecek konumda olmamışlardır.¹⁰⁰

1967 savaşında tıpkı Mısır'da olduğu gibi Suriye'de de hava kuvvetlerinin büyük bir bölümü imha edilmiştir. Bu dönemde Esad'ın istifa etmesi ve ordudan atılması çağrısıyla eleştiriler olmuştur. Hafız Esad orduda geniş çaplı bir tasfiyeye giderek Salah Cedit yanlısı subayları önemli görevlerden uzaklaştırmış kendisine yakın isimleri üst düzey mevkilere getirmiştir. Esad arkadaşı olan Mustafa Talas'ı Şubat 1968'de Genelkurmay Başkanlığı görevine getirmiştir. Aynı yıl kendisini meraşal rütbesine yükseltmiş, ordu içerisinde kendisine bağlı olanları önemli görevlere getirerek Cedit'e sadık olan subayları uzaklaştırmıştır.¹⁰¹

27 Eylül 1970'te Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdunnasır kalp krizi geçirerek hayatını kaybedince Hafız Esad Nasır'ın cenazesi sonrasında Suriye'deki yönetim boşluğunu fark etmiş ve son darbenin geri sayımı başlamıştır.¹⁰² 13 Kasım 1970 askeri darbesiyle Hafız Esad Suriye'de yönetimi ele almıştır. Esad, kendisine bağlı subaylarla iktidara tamamen sahip olmuş, siyaset ve ordu içerisinde ölümüne kadar devam edecek kesin bir itaat sağlamıştır. 1971 yılına gelindiğinde ise Suriye'nin ilk Alevi devlet başkanı olmuştur. Esad'ın devlet başkanı olmasıyla beraber Aleviler, dini bir azınlık ve cemaat olmaktan çok öteye uzanmış, ayrıcalıklı konuma sahip olmuş ve ülkeye hükmetmişlerdir.¹⁰³

Hafız Esad, 6 Kasım 1930'da Kuzeybatı Suriye'nin Lazkiye sınırları içerisinde bulunan Kardaha'da doğmuştur. Köken olarak Suriye genel nüfusun yüzde 10'unu oluşturan Alevi bir aileye mensuptur.¹⁰⁴ Yoksul bir ailede dünyaya gelen Esad, babası Ali Süleyman Esad'ın ikinci eşinden olan oğludur. Esad, babasının Fransız mandasına karşı olan tutumu, çalışkanlığıyla bilinen bir köylü ve güçlü bir Suriye-Arap milliyetçisi olduğunu anlatmıştır. İlkokul eğitimini köyünde tamamlayan Esad 14 yaşına eğitimi için evini terk ederek Lazkiye'ye yerleşmiştir.

Esad, bütün sınıflarını birincilikle bitiren zeki bir öğrencidir. Ailesinde ilkokuldan sona eğitim hayatına devam eden tek kişidir. Asıl soyadı 'Vahş' olan Hafız, soyadını Esad olarak

¹⁰⁰ Dam, a.g.e., s.107.

¹⁰¹ Maoz, a.g.e., s.69.

¹⁰² Şen, a.g.e., s.271.

¹⁰³ Dam, a.g.e., s.119.

¹⁰⁴ Dağ, a.g.e., s.35.

değiştirmiştir. Vahş, Arapçada taşıdığı kaba ifade itibariyle küçük düşürücü anlamlar taşımaktadır. Esad ise aslan demektir. Maoz'un aktardığına göre büyük babası Süleyman Türklere karşı savaşmış bundan dolayı da Esad, Ebu Süleyman olarak da anılmıştır.¹⁰⁵

Esad, döneminin çoğu Alevi genci gibi genellikle Sünni hakimiyetinde olan geleneksel partiler yerine Baas Partisi'nin sosyalist ve milliyetçi yaklaşımlarını kendisine yakın bulmuş 1946'da partiye katılmıştır. Esad, İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinin yaşandığı ortaokul döneminde Fransızlara karşı bağımsızlık mücadelesine katılmıştır. Patrick Seale, Hafız Esad'ın tüm hayatı boyunca Arap milliyetçisi bir lider olduğunu anlatmış, Nusayri kimliğini ise bir alt kimlik olarak benimsediğini ifade etmiştir.¹⁰⁶

Şükrü El-Kuvvetli'nin devrilmesinin akabinde yaşanan askeri darbeler döneminde Baas Partisi halkı orduya katılmaya çağırmıştır. Öğrenci grupları içerisinde aktif bir örgütleyici olan Esad, 1951 yılında askeri akademiye girmiş ve yeni kurulan Havacılık bölümünde eğitim görmüştür. Derslerinde üstün başarı gösteren Esad, savaş pilotu eğitimi almak üzere Sovyetlere gönderilmiştir. Genç subay, 1950'li yılların sonunda usta pilot olmuştur.¹⁰⁷ Hafız Esad, niçin asker olduğunu şöyle açıklamıştır:

“Halkıma karşı güç ve şiddetin kullanılması beni, askeri bir görevin ülkeme hizmet etmek için en faydalı yol olduğuna inandırdı... Çocukluğumda Fransız askerlerinin, benim ülkemde benim halklarımı dövdüklerini görmüştüm... Fransız uçaklarının kasabalarımızı bombaladıklarını duyduğumda ise pilot olmaya karar verdim. Çünkü inanıyordum ki eğer pilot olabilirim bunu durdurabilirdim.”¹⁰⁸

Baas Partisi'nde 1963 askeri darbesine kadar resmi görev almayan Esad, partiye olan desteğini ve çalışmalarını gizlice yürütmüştür. Esad, kırsal kesime mensup diğer azınlıklar gibi ordu içerisinde aldığı görevler sayesinde ulusal düzeyde yönetime katılma imkanı yakalamıştır. Bu dönemde azınlıklar konumlarından dolayı da kendi bölgelerinden de destek almışlardır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Maoz, a.g.e., s.50.

¹⁰⁶ Seale, a.g.e., s.55.

¹⁰⁷ Cleveland, a.g.e., s.442.

¹⁰⁸ Maoz, a.g.e., s.57.

¹⁰⁹ Dam, a.g.e., s.28.

1963 darbesiyle birlikte tıpkı Baas Partisi gibi Esad ve arkadaşları da siyasal hayatlarına güçlü olarak başlamıştır.1966'da Emin el-Hafız'ın devrilmesiyle kontrolü eline alan Esad ve arkadaşları, Baas'ın kurucuları dahil partinin ilk destekçilerini tasfiye etmişler kendilerine sivil görünümlü askeri bir kontrol kurmuşlardır.¹¹⁰ Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı Esad, bu dönemde ordudaki tüm gücü elinde toplamış, 1970'e gelindiğinde ise orduyu tamamen kontrol etmiştir.¹¹¹ Başkanlık referandumunda 1.935.805 geçerli oyun %99.2'sini alan Hafız Esad, 12 Mart 1971'de 7 yıllık bir süre için Suriye'nin ilk Alevi Devlet Başkanı olmuş, 5 ay sonra da Baas Partisi'nin genel sekreterliğine seçilmiştir. Suriye'de Esad'ın yükselişi kırsal kesimde yaşayan Alevilerin sosyo-ekonomik geri kalmışlıklarını tersine çeviren önemli bir gelişme olmuştur.¹¹²

Şiilerin muhalif bir kolu olan Aleviler, 1960'lardan beri Baas Partisi ve ordu aracılığıyla siyasette söz sahibi olmuştur. Alevi azınlığın 1970'ten sonra Suriye yönetimi tamamen ele geçirmesi başlarında Hafız Esad'ın bulunduğu Alevi yönetiminin çoğunluk Sünni kesim tarafından tepki çekmesi ve hükümete karşı güçlü bir muhalefetin oluşması ihtimalini doğurmuştur.¹¹³

Baas'ın ilk yıllarında parti üyeleri Arap olanlar üzerinde yoğunlaşmışken 1970 darbesinden sonra Baas Partisi kadrolarını Arap olmayan azınlıklar dahil tüm Suriyelilere açmıştır.¹¹⁴ Türkmenler, böylelikle Baas kadrolarıyla siyasete girebilme imkanı yakalamışlardır. Suriye'deki Türkmenlere etnik kimliklerinden ötürü manda döneminde kuşkuyla yaklaşılmış, 1960'lı yıllardan sonra dini kimliklerinden ötürü çoğunluğu oluşturan Sünni grup içerisinde ele alınmıştır.¹¹⁵

¹¹⁰ Cleveland, a.g.e., s.442-443.

¹¹¹ Hourani, a.g.e., s.480.

¹¹² Şen, a.g.e., s.273.

¹¹³ Hourani, a.g.e., s.501.

¹¹⁴ Dam, a.g.e., s.44.

¹¹⁵ Ahmet Emin Dağ, Halep Türkmenleri (1918-2008), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı - Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2010, s.94.

II. BÖLÜM

SURİYE TÜRKMENLERİ TARİHİ

1. Türkmen Adı ve Anlamı

Suriye Türkmenlerinin konuştuğu dil tıpkı Anadolu'da yaşayan Türklerin konuştuğu gibi Oğuz Türkçesidir. Oğuz Türkçesi, diğer Türk lehçeleri gibi Köktürk Türkçesinin damgasını taşır.¹¹⁶ Türk dili, Türk tarihini öğrenmek için önemli bir kaynak olmuştur.¹¹⁷ Türkmen kelimesinin etimolojisi üzerine farklı görüşler mevcuttur. Kaynaklarda Oğuz ve Türkmen adının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Türkmen adı, ilk olarak 10.

¹¹⁶ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s.94

¹¹⁷ A. Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, s.21

yüzyılın son yarısında Mukaddesi adlı eserde Orta-Asya sınırındaki bölgeler anlatılırken 2 yerde geçmiştir.¹¹⁸

Türkmen kelimesinin açıklama izahını yapan ilk kişi Kaşgarlı Mahmud olmuştur.¹¹⁹ İslamiyet'i kabul eden Oğuzları, Müslüman olmamış diğer soydaşlarından ayırmak için Maveraünnehir Müslümanlarınca Türkmen adı verilmiştir. Balasagun ile Mirki arasında yaşayan Türkler, İslamiyet'i kabul ederek Müslümanlar olduklarından dolayı Türkmen adı Maveraünnehir Müslümanları arasında Müslüman Türk şeklinde anlam kazanmıştır. İslam dinini seçen Oğuzların Müslüman olduklarını anlatmak ve gayrimüslim Oğuzlardan ayırmak için Türkmen kelimesi kullanılmıştır.¹²⁰

Genel olarak ifade edildiğinde Türkmenlerin, Türk boylarından¹²¹ Oğuzlardan geldiği kabul görmektedir.¹²² Oğuz kelimesi Köktürk Yazıtları'nda önemli bir yer tutar.¹²³ 715 yılında Köktürk ülkesinde çıkan karışıklıklarda; Dokuz Oğuzlar da başkaldırmıştır. Bilge Kağan, *"Tokuz Oguz bodun kentü bodunum erti"* (Dokuz Oğuz milleti kendi milletim idi) demiştir.¹²⁴ 10. yüzyılda Yenikent, Cend ve Huvar şehirlerine yerleşen Müslümanlar, Oğuzlarla iyi ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Oğuzlar, Müslüman komşularından İslamiyet ile ilgili bilgi edinmişlerdir. Ayrıca bölgeye gelen Müslüman tüccarlar ile dervişler Oğuzların hakim olduğu şehirlerde İslam'a davet çalışması yapmışlardır. Bu gayretlerin bir sonucu olarak İslam dini Türkler içerisinde hızlı bir şekilde yayılmıştır. Sir Derya'da yayılan İslamiyet neticesinde ilk Kur'an tercümesinin yapılması için Taşkent ve Sayram'dan alimler davet edilmiştir. Oğuz Yabgu devletinde ordu komutanlığı görevini yürüten Selçuk Bey, Yabgu ile arasında çıkan anlaşmazdan dolayı Yenikent'ten ayrılarak, İslam ülkelerine yakın olan Cend şehrine göç etmiştir. Türklerin kitleler halinde İslam dinini seçtikleri bu dönemde Selçuk Bey'in Cend

¹¹⁸ Cahit Gelekçi, Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, sayı 1, Ankara, 2004, s.13

¹¹⁹ İbrahim Kafesoğlu, Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014 s.26

¹²⁰ Faruk Sümer, Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatları ve Destanları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972, s.51

¹²¹ Türk boyları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: A. Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981,

¹²² Ahmet Emin Dağ, Halep Türkmenleri (1918-2008), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı - Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2010, s.5

¹²³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Mehmet Ölmez, Orhon - Uygur Hanlığı Dönemi - Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları Metin - Çeviri - Sözlük, Bilgesu Yay., 2012

¹²⁴ Ahmet Bican Ercilasun, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara, 2004, s.220

şehrine gelmesi öneme haiz olmuştur.¹²⁵ Tarihi hakkında açık bilginin bulunmadığı Oğuz Devleti, 1000 yıllarına doğru yıkılmıştır.¹²⁶ Oğuzların kendi içlerinde yaşadığı çatışmalar ve Müslüman olmayan diğer Oğuzlarla girdiği mücadeleler Oğuzların batıya doğru göç etmelerini etkileyen unsurlardır. Müslüman ülkelerle olan yakın ilişkiler ise bu boyların Bizans sınırında bulunan İslam topraklarına gitmelerini kolaylaştırmıştır.

2. Suriye'de Türkmen Tarihi ve İlk Müslüman Türk Devletleri

Selçuklular, kendi devletlerinin kuruluşuna giden süreçte Mâverâünnehir'de Karahanlılar'la, Horasan'da Gazneliler'le büyük mücadelelere girişmişlerdir. Mücadelenin son safhasını oluşturan Dandanakan Zaferi ile Selçuklular kuvvetler dengesinin değişmesine sebep olmuşlardır.¹²⁷ 1038 Mayıs'ında, Tuğrul Bey, Çağrı Bey, ve amcaları Musa Yabgu Serahs'ta Gazneli Mes'ud'un ordusunu mağlub ettiler. Adına Nişâbur'da hutbe okunan Tuğrul Bey'in *"kolunda gerilmiş bir yay ve kemerinde üç ok"* ile şehre girmesi hükümdarlık alameti sayılmaktadır. Buna göre Büyük Selçuklu Devleti Nişâbur'da 1038 yılında kurulmuştur. Selçuklular ile Gazneliler arasında 1040'ta yapılan Dandanakan savaşıyla birlikte birçok Türkmen boyu Kuzey Suriye'ye gelip yerleşmeye başlamışlardır. Gazneli Devleti'nin yöneticileri Türk olmasına rağmen yönettiği halkın Fars ve Afganlı olması dikkate alındığında Selçukluların galibiyeti bölgedeki Türk varlığı açısından ileriye dönük çok önemli etkiler sağlamıştır. 11. yüzyılda başlayan Oğuz göçleri 13. yüzyılda artmıştır. Oğuz boyları sonraki asırlarda daha kalabalık kitleler halinde bölgeye gelmişlerdir.¹²⁸

Orta Asya'da başlayan Türk göçlerinin ardından Türklerin kölemen veya ücretli olarak hilafet ordularına alınmaları Azgışoğlu, Kıpçaklı, Karluklu, Kayıgılı, Yamakoğlu ve daha sonra da Oğuzların öncülük ettiği Türkmen akışını gerçekleştirmiştir. Türkler Abbasiler döneminde Kuzey Suriye'ye doğru kendi komutanlarının liderliğinde ilerlemişlerdir.¹²⁹ Arap güçlerinin

¹²⁵ Abdülkerim Özeydin, Türklerin İslâmiyeti Kabulü, (Türkler içinde), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, IV, s.440

¹²⁶ Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, s.154

¹²⁷ Salim Koca, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2007, s.3.

¹²⁸ Ercilasun, a.g.e., s.368.

¹²⁹ Dağ, a.g.e., s.12.

Suriye ve Mısır'ı fethetmesi 10 yıl sürmüştür. Bu dönemde Kuzeydeki Bizans İmparatorluğu Anadolu'yu hala elinde tutmaktadır¹³⁰ Bölgeye göç eden Türkmenlerin savaşçı özelliği Bizans'a karşı İslam ülkelerine askeri anlamda önemli katkılar sağlamıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye politikasının temeli 1055'te Tuğrul Bey tarafından atılmıştır. Tuğrul Bey'den sonra Sultan Alp Arslan ve Sultan Melikşah'ın da bu politikaları koruduğu görülmektedir. Selçuklu'nun Mısır ve Suriye'de hakim olan Fatımiler'i ortadan kaldırma politikası, İslam hilafetinin tek elde toplanacağı sebebiyle Abbasiler tarafından da benimsenmiş ve Türkmen beyleri desteklenmiştir.¹³¹

Suriye, tarihin ilk devirlerinden bu yana Anadolu, Mezopotamya, Arabistan ve Mısır arasında geçit bölgesi olmuş, Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'da kurulan devletler arasında sıkışıp kalmıştır. Sümerler, Babiller, Akadlar, Hititler ve Asurluların egemenliğinde yaşayan Suriye, Hz. Ömer döneminde yapılan düzenli ve planlı seferler sonrasında 20 Ağustos 636'daki Yermük Savaşı'yla İslam topraklarına katılmıştır.¹³²

Hz. Ali'nin ölümünün ardından İslam Devleti'nin yeni başkenti Şam olurken, Suriye de İslam Devleti'nin güç kaynağı olmuştur. Kültürel faaliyetlere önem vererek bölgenin gelişmesine katkıda bulunan Emeviler birçok imar faaliyetinde bulunmuşlardır. Son dönemlerinde yaşanan iç karışıklıklar Suriye'yi etkilemiş ve Emeviler'in gücünün kırılmasını sağlamıştır. Emevi Devleti, varlığını uzun süre devam ettirememiş 750'de Abbasiler, Emevi Devletini yıkarak, yönetimi ellerine almışlar, İslam Devleti'ne başkentlik yapan Şam şehri ise Suriye içerisinde yeni başkent Kufe'ye bağlı valilik olmuştur.¹³³ Emeviler döneminde şubiyye adı verilen Arap milliyetçiliği yapılmış, Arap olmayan Müslümanlar Araplar sayesinde Müslüman olduklarından hareketle hakir görülmüşlerdir.¹³⁴ Emeviler döneminde İslam

¹³⁰ İra M. Lapidus, İslam Topluları Tarihi Cilt 1: Hz. Muhammed'den 19. Yüzyıla, (çev: Yasin Aktay-Mevlûde Ayyıldızoğlu Aktay) İletişim Yay., İstanbul, 2010, s.81.

¹³¹ Koca, a.g.e., s.32.

¹³² Mehmet Saray, Türkiye ve Yakın Komşuları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.72-73.

¹³³ Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2004, s.6.

¹³⁴ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Anadolu'da Türk Vatanı (1071, Malazgirt) ve Türk Devleti (1075, İznik)'nin Kurtuluşu 900. Yıl Dönümü Hatırasına Armağan, İstanbul, 1969, s.331.

hakimiyeti geniş bir coğrafyaya yayılmışsa da Arap milliyetçiliğine dayalı siyaset izlediklerinden dolayı Türklerle bu dönemde çok az ilişkiler kurulmuştur.¹³⁵

Gruplar halindeki Türk göçleri Emeviler'in ilk Halifesi olan Muaviye zamanında başlamıştır. Emeviler döneminde İslam şehirlerinde istihdam edilen Türklerin önemli mevkilere getirilmediği bilinmektedir. Türkler bu dönemde ordu içerisinde garnizonlarda rütbesiz asker olarak kalmışlardır. Abbasiler ise Emeviler'den farklı bir siyaset izleyerek, tüm Müslümanları eşit tutan bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Türkler bu dönemde devlet içerisinde etkilerini arttırmışlardır. Ordu içerisinde devamlı olarak artan Türk askerler yetki sahibi olmuş aynı zamanda devlet idaresinde de önemli görevler almışlardır.¹³⁶

Abbasiler döneminde Türklerin İslam ordularına istihdam edilmesiyle kurulan askeri ilişkiler, Türkmen boylarının bölgede daha rahat bir şekilde hareket etmelerini sağlamıştır. Türkmen boylarının göçleri, bölgedeki merkezi hükümetlerin eski gücünü kaybederek, özerk bölgelerin merkezden bile daha güçlü hale geldiği zamana denk gelmektedir.¹³⁷

Abbasilerin bölgede zayıflaması ile ilk Müslüman Türk devletlerinden Tolunoğulları Suriye'ye hakim olmuş 905' yılına kadar ayakta kalmıştır. Bölgedeki Türk idaresi 10. yüzyıla Akşidlilerle devam etmiştir. Fatımiler her ne kadar Türklerin askeri başarılarından yararlanarak onları önemli görevlere getirmiş olsalar da, Fatımiler ile Türkmenler arasında yaşanacak savaş kaçınılmaz olmuştur. Dandanakan Savaşı'ndan sonra Batıya ilerlemeye devam eden Türkmenler, büyük bir Türk-İslâm devleti meydana getirmek için Mısır, Filistin ve Suriye'ye hâkim Fâtımî Devleti engeliyle karşılaşmışlardır. Tuğrul Bey, Halife Kaim Biemrillâh'a yazdığı mektubunda amacının "Hacca gitmek; hac yollarının güvenliğini sağlamak; Suriye ve Mısır'ı ele geçirerek, Fâtımî Devletine son vermek" şeklinde açıklamıştır.¹³⁸

Selçuklular geniş kitlelere yayılan nüfuslarıyla savaşçı yeteneğine Türkmen beylerini merkezden uzaklaştırarak dış hedeflere yönlendirmiş ve Suriye'ye göndermiştir. Bu politika Selçuklunun iç ve dış siyasette izlediği temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Türkmen beyleri

¹³⁵ Özaydın, a.g.e., s.429.

¹³⁶ Aydın Çelik, Fâtımîler Devleti'nde Türkler, (Türkler içinde), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, IV, s.668.

¹³⁷ Dağ, a.g.e., s.13.

¹³⁸ Koca, a.g.e., s.6.

kendi iradeleriyle Suriye'ye gelerek, Büyük Selçuklu Devleti adına fetihler yapmışlardır.¹³⁹ Hanoğlu Harun'un ölümüyle beraber Afşin ve Sanduk Beyler liderliğindeki Türkmenler bölgeye akınlar düzenlemişlerdir. Türkmenlerin Suriye'ye asıl iskanı ise 1069-70 yılında Söklü, Kurlu (Kızlı) ve Atsız Beylerin üç bin çadırla gelerek Fatimi Devleti'nin hükümeti altında bulunan Remle Şehrine yerleşmeleriyle başlamıştır. İlerleyen dönemlerde ise Nâvekiyye Türkmenleri bölgeye gelmişlerdir. Bu sıralarda Türklerin kesin zaferi ile sonuçlanan 1071 Malazgirt Meydan Savaşı gerçekleşmiş olup, Türkler Kuzeyde çok büyük bir askeri başarı kaydetmişlerdir. Kurlu beyin ölümünden sonra Atsız Bey bütün Suriye'ye hakim olmuştur.¹⁴⁰ Atsız Bey, Suriye, Filistin ve Mısır'da Fatimiler'in yönetimine son vermek istemiş bu doğrultuda da sınırlarını genişletmiştir. Kudüs'e bir kuşatma gerçekleştiren Atsız Bey, burada bulunan Fatimi valisinin Türk olması dolayısıyla valiyle anlaşarak şehre girmiş Abbasi Halifesi ve Sultan Alp Arslan adına hutbe okutmuştur. Kudüs'ten hemen sonra Şam'ı ele geçirmek için hazırlıklara başlayan Atsız, kendisine bağlı olan Şöklü'nün beylik kurmak için Şam'da bulunan Fatimi valisi ile pazarlığa oturması üzerine Şöklü'yü 1075'te Taberiyye'de yenerek tutsak almış ve öldürmüştür.¹⁴¹

1077'den itibaren Suriye Selçuklu Meliki olan Tâc'üd-devle Tutuş, Sultan Melikşah'ın ölümüyle kendisini sultan ilân etmiş üzerine yürüdüğü Berkyaruk karşısında savaşı kaybetmiş 1095'te de ölmüştür. Oğullarından Rıdvan Halep'e Dokak ise Şam'a hakim olmayı devam ettirmişlerdir. Kardeşi üzerinde üstünlük kuran Rıdvan Suriye'ye hakim olmuş, ancak ilerleyen yıllarda Şam ve Halep yeniden ayrılmıştır. Güney Anadolu'yu hakimiyeti altına alan Rıdvan Fatimiler'in, Haçlılarla işbirliği yapmasıyla mağlup edilmiş, 1113'te Halep'te ölmüştür. 1114-1117 yılları arası Halep, Selçuklu ailesinden olmayan Lû'lû'nun yönetiminde kalmış, Lû'lû'nun öldürülmesiyle de Halep halkının çağrısı üzerine 1117'de Artuk oğlu İl-Gazi başa geçmiştir. Şam'da ise 1128'de öldürülen Tuğ-tegin'in oğlu Tâc'ül-mülûk Böri ile Börililer

¹³⁹ Koca, a.g.e., s.33

¹⁴⁰ Fatih Kirişçioglu, Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri, Yeni Türkiye Dergisi S:54 (Türk Dünyası Özel Sayısı-2), Eylül-Ekim 2013, s.2287.

¹⁴¹ Ali Sevim, Suriye Selçuklu Melikliği, (Türkler içinde), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, IV, s.1247.

(Şam Atabeyliği) hüküm sürmüştür.¹⁴² Suriye siyasi sahnesinde güçlenerek yer alan Zengiler, ilk önce Halep ardından da Şam Selçuklu Melikliği'ne son vermişlerdir.¹⁴³

Büyük Türk boyları 19. yüzyılın sonuna kadar göçlerini sürdürmüşlerdir. Suriye'deki en büyük Türk boyunu Türkmenler oluşturmuştur. Ayrıca Memlûkluların devamı olan Türkler ve Kafkasya'dan gelen Kıpçak boyları da bölgede var olmuştur. Suriye'deki Türk yerleşimi tarihsel süreç içerisinde dört döneme ayrılmıştır. Bu dönemler: Selçuklu, Memlûk, Osmanlı ve Osmanlı Rus Harbi'nin ardından Kafkasya/Dağıstan bölgesinden gelen göçler olarak tasnif edilmiştir.¹⁴⁴

1096 yılında Haçlı Seferleri başlayınca Şam Atabeyi Nureddin Zengi, liderliğinde toplanan Müslümanlar bölgeyi savunmuşlar, Kudüs'ün Haçlıların elinden alınmasına giden yolda önemli aşama kaydetmişlerdir.¹⁴⁵ Halep Atabeyi Nureddin Zengi'nin (1118-1174) ölümüyle beraber Eyyübiler, 1183'te Halep'i, ele geçirerek bölgeye hakim olmuştur. 1171'e kadar Mısır'da varlıklarını sürdüren Fatımiler'in yerine Kürt kökenli bir asker Salahaddin Eyyübi, Mısır ve Suriye'de yönetimi ele almıştır. Fatımiler'in Şii olmasına karşın Sünniliği benimseyen Eyyübi, Avrupa Haçlılarıyla mücadele etmiştir.¹⁴⁶ Salahaddin Eyyübi, Filistin'de olduğu gibi Suriye kıyılarını işgal eden Haçlıları yenerek, bölgeyi denetim altına almış ve yönetmiştir.¹⁴⁷ 1243 tarihinde gerçekleşen Köseadağ savaşında Moğollara yenilen Türk aşiretleri Suriye'ye gelmiştir. Köseadağ'dan sonra gelen Türk göçünün 40.000 çadır olduğu aktarılmıştır

148

1258'de Bağdat'ı istila eden, Moğollar burayı yağmalayıp Halifelik umutlarını sona erdirmişlerdir.¹⁴⁹ Batıya doğru ilerlemek isteyen Moğolların önünde büyük bir engel oluşturan Memlûkler, Moğolları Suriye'de durdurmuşlardır.¹⁵⁰ Eyyubilerden sonra Memlûklular

¹⁴² Abdulhaluk Mehmet Çay, Türkiye Dışı Türk Tarihi Suriye Selçukluları (1092-1117), Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, 2009, s.2.

¹⁴³ Umar, a.g.e., s.8.

¹⁴⁴ Kirişçiöğlü, a.g.e., s.2287.

¹⁴⁵ Ali Öztürkmen, Bilgay Duman, Oytun Orhan, Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri, ORSAM-Ortadoğu Türkmenleri Programı, S:83, 14, Kasım 2011, s.7.

¹⁴⁶ Albert Hourani, Arap Halkları Tarihi, (çev: Yavuz Alogan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.114-115.

¹⁴⁷ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, MKM Yay., İstanbul, Bursa, 2012, s.53.

¹⁴⁸ Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.e., s.7.

¹⁴⁹ Lindholm, a.g.e., s.222.

¹⁵⁰ Hourani, a.g.e., s.115.

Suriye’de hakimiyet kurmuş, Ayn Calut Savaşı’nda da Moğolları hezimete uğratarak Suriye’ye tam anlamıyla hakim olmuşlardır. Suriye’de Memluklu Moğol mücadelesi yaşanmış, 1400 yılına gelindiğinde Timur, Kuzey Suriye’ye gelmiş Hama, Humus, Halep ve Şam’ı yakıp yıkararak işgal etmiştir. Timur’un Suriye’den ayrılmasıyla Memlukler yeniden etkin olmuş, çıkan isyanları da bastırmışlardır.¹⁵¹ İslam ordularına paralı asker olarak alınan ve zamanla güçlenerek iktidar olan Memlukler oligarşik bir yönetim modeli oluşturmuşlardır. Suriye ve Mısır üzerinde kurulan Memluk Devleti’nin hükümdarları Kafkaslardan köle olarak getirilen Kıpçak Türkleri olmuştur.¹⁵²

1098’de başlayan Haçlı Seferleri, Türklerin Suriye’deki egemenliklerini devam ettirmelerine engel olmuştur. Selçuklu Emirlerinden Nureddin Zengi 1184’te Suriye’yi Haçlılardan geri almıştır. Zengilerin komutanı olarak Mısır’a giden ve Fatımiler’e son veren Salahaddin Eyyübi, Mısır ve Suriye’yi içine alan güçlü bir devlet kurarak, Haçlılara karşı bölgeyi müdafaa etmiştir. Suriye bu dönemde ticari bir merkez konumuna gelmiştir. Mısır’da 13. yüzyılın yarısında hakimiyeti eline alan Memlukler, Moğollara ve Haçlılara karşı mücadele vermiş, Suriye’yi 6 idari birime ayırmışlardır. Memluk Suriye’sinde artan ticaret sayesinde ekonomik canlılık yaşanmış yönetim ise Araplara bırakılmış, yine Arap yöneticiler vasıtasıyla Hristiyan, Dürzi, İsmaili ve Alevilere oldukça sert davranılmıştır.¹⁵³

13. yüzyılda bir yandan Haçlılar diğer yandan Moğollar ile yaşam mücadelesi veren İslam coğrafyası Mısır ve Suriye’de Memlukleri, Anadolu’da ise Osmanlı Devleti’ni kurtarıcı olarak görmüştür.¹⁵⁴ On üçüncü yüzyılda Moğollar bölgenin çoğunu zapt ettiler.¹⁵⁵ Hülagü, 1259’a gelindiğinde Suriye Ermenistan ve Yukarı Mezopotamya’yı geçmiş, Halep ve Şam’ı ele geçirmiştir. 1260’ta ise Sultan Baybars komutasındaki Memluk ordusu Ayn Calud’da Moğolları yenmiştir. Bu zaferle birlikte Suriye’nin tamamı Memlukler tarafından ele geçirilmiştir. Moğollar, Suriye’yi almak için büyük çaba sarf etmişlerse de Memlukler

¹⁵¹ Umar, a.g.e., s.8.

¹⁵² Bernard Lewis, Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, (çev: Selen Y. Kolay), Arkadaş Yay., Ankara, 2003 s.114.

¹⁵³ Saray, a.g.e., s.76.

¹⁵⁴ Halil İnalcık, Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009 s.347.

¹⁵⁵ Lapidus, a.g.e., s.207.

karşısında başarılı olamamışlardır.¹⁵⁶ Memlukler Kıpçak Türk Komutan Baybars kumandasında Moğolları yendikten sonra ordularla birlikte Anadolu'ya gelmiş, İslam'ın yeniden egemenliği için Türkmenler ile iletişim kurmuştur.¹⁵⁷

Yıldırım Bayezit, Memluklere bağlı olan Dulkadiroğulları Beyliği'nden Malatya, Besni, Elbistan'ı şehirlerini almış, böylece Memluk sultanına meydan okumuştur. Memluklere karşı çıkan Yıldırım, Halifeden resmen Sultan-ı İklim-i Rum, unvanını alarak, Selçukluların varisi olmak istemiştir. Yıldırım'ın bu tutumu, Osmanlı'nın Suriye üzerindeki hedeflerini açıkça ortaya koymuştur.¹⁵⁸ Memluklu Sultanı Kansu Gavri, Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve Suriye üzerine sefere çıktığını öğrenince ordusuyla beraber Suriye'ye gelmiş, 24 Ağustos 1516'da Mercî Dabık'ta Osmanlılarla karşılaşan Memluk ordusu yenilmiştir. Halep, Osmanlı'ya bağlılığını bildirdiğinden dolayı tahrip edilmemiştir. Osmanlı ordusu ilerlemeye devam etmiş Hama, Humus ve Trablus'u almıştır. 1517'deki Ridaniye Savaşı'nda yeniden yenilen Memlukler, yıkılmıştır.¹⁵⁹

Bölgenin yeni hakimi Osmanlı'nın Suriye'den beklentisi vergilerin alınması, haccın güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi, Osmanlı himayesinin kabul edilmesi, ve mevcut düzenin korunması olmuştur. İstanbul, bu beklentilerin dışında olan sosyal ve ekonomik işleri bölge halkının ileri gelen yöneticilerine bırakmıştır. Bölgedeki idaresinde Memluklerin kurduğu yapılanmayı devam ettiren Osmanlı, Suriye'yi Halep, Hama, Şam, Trablus, Safed ve Kerek bölgelerine ayırmıştır. Canberdi Gazali isyanından sonra 3 vilayete bölünen Suriye; Şam, Halep, Humus olarak ayrılmıştır. 1660'ta Köprülü Ahmet Paşa, Lübnan'ın daha iyi denetlenmesi için idari değişiklikler yapmış ve Sayda'da yeni bir vilayet oluşturmuştur. 18. yüzyıla gelindiğinde idari değişiklikler devam etmiş, 19. Yüzyılda ise bölge 4 eyaletten oluşmuştur.¹⁶⁰

Arap halklarını Osmanlı'ya bağlayan en önemli esas İslam dini olmuştur. Osmanlı'nın Türk kimliğinin yanında Müslüman olması ve Osmanlı sultanlarının gazi olarak İslam'ı

¹⁵⁶ Lewis, a.g.e., s.117.

¹⁵⁷ İnalçık, a.g.e., s.9.

¹⁵⁸ İnalçık, a.g.e., s.69-70.

¹⁵⁹ Umar, a.g.e., s.9.

¹⁶⁰ Adil Baktaya, Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce, İletişim Yay., 2017, s.29-30.

müdafaa etmeleri farklı milletleri İslamiyet'te buluşturmıştır.¹⁶¹ Bölgede düzeni tesis eden Osmanlı Devleti, Lübnan'da bulunan beylere vergi ve idarede bazı haklar vererek özgür bırakmıştır. Osmanlı'nın Suriye'de görevlendirdiği vali ve liderler, zamanla kendi taraftarlarını arttırarak güçlenmiş ve isyan etmiştir. 1527'de Şam Valisi Canberdi Gazali, Yavuz Sultan Selim'in ölümünün hemen ardından isyan ederek, kendi denetimini sağlamak istemişse de isyan bastırılınca idam edilmiştir. Yine 1659'da Halep Valisi Abaza Hasan Paşa, isyan etmiş, ancak Diyarbakır Valisi Murtaza Paşa tarafından bastırılmıştır. 1768'de Osmanlı-Rus savaşının başlamasını fırsat bilen Zahir Ömer de Akka'da ayaklanarak, isyan etmiştir. Ruslar isyanı desteklemek için Akkaya gelmişlerse de isyan bastırılmıştır. Zahir Ömer affedilerek Sayda Eyaleti'nin başına getirilmiştir. 1775'e gelindiğinde yeniden isyan edince, Osmanlı Devleti isyanı bastırıldığı sırada Zahir Ömer de öldürülmüştür.¹⁶²

1603 yılında başlayan ve 4 yıl süren Canpolatoğlu Ali Paşa ayaklanması yaşanan ekonomik sıkıntılarla birlikte bölgeyi kaosa sokmuş, yerleşim yerleri boşaltılmıştır. Güneyden gerçekleşen Arap saldırıları ise demografik yapıyı değiştirmiştir. Arabistan'dan yola çıkan Şammar Arap aşireti Suriye çölünü geçerek, Türkmen köylerine gelmiş ve baskınlar yapmış, başka Arap aşiretleri de aynı bölgeye gelince Türkmenlerin yoğun olduğu Kuzey Suriye, çatışma alanına dönmüştür.¹⁶³ 19. yüzyılın ilk yarısında, Mısır Valiliğine getirilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa zamanla güçlenerek devlet içerisinde ayrı bir güç olmuş, Padişah II. Mahmud, döneminde Osmanlı Devleti'ne büyük sorunlar çıkartmıştır. Osmanlı, Mısır'da güçlü bir ordu ve donanmaya sahip olan Mehmet Ali Paşa'dan zaman zaman yardım istemiş, karşılığında ise Mehmet Ali Paşa'nın istekleri olmuştur. Osmanlı, Mora'da uzun süredir bastıramadığı isyan için Kahire'den yardım istemiş, Kavalalı seçkin askerleriyle İstanbul'a destek vermiştir. Ancak zamanlı Osmanlı yönetimi ile arası açılan Kavalalı Akka Valisi ile arasında çıkan anlaşmazlık sonrası oğlu İbrahim Paşa kumandasında ordu ve donanmasını 1831'de Suriye'ye yollamıştır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Zeine N. Zeine, Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu, (çev: Emrah Akbaş), Gelenek Yay., İstanbul, 2003, s.22.

¹⁶² Umar, a.g.e., s.9.

¹⁶³ Dağ, a.g.e., s.39.

¹⁶⁴ Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841, TTKY, Ankara, 1988 s.28-29.

1811'de Mısır'da görevli Fransız konsolosu Drovetti hükümetine yazdığı raporda Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'deki emelleri hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

*"Mehmet Ali Suriye valiliğini istemektedir. Kendisi bana burasının, Sultanın hazinesine 7-8 milyon kuruş vermekle elde edebileceğini söyledi. Rakiplerine galebe çaldıktan ve memleketin iktisadiyatını haleldar eden karşılıkları bertaraf ettikten sonra, Mehmet Ali'nin istiklâl düşüncesi büyümüştür. Mehmet Ali'nin Suriye hakkındaki niyetleri Suriye'ye kadar yayılmıştır. Bundan dolayı Şam ve Sayda Valisi Süleyman Paşa, Vahhabilerle harp etmeğe azmetmişken, bu yeni düşmanı karşılamak gayesiyle bu tasavvurundan vazgeçmişti. Mehmet Ali'nin, oğlu Tosun Paşanın kumandasında hazırladığı Vahhabi seferinin hakiki gayesini ne Mısırlılar ne de ecnebler bilmemekte, şüphe içinde bulunmakta idiler."*¹⁶⁵

19. yüzyılda Osmanlı Devleti üzerinde batı düşüncesi artmış, Avrupalı güçlerin etkisiyle Osmanlı kendi kurumlarını yenileme hareketi başlatmıştır.¹⁶⁶ 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile Suriye'de yeni değişiklikler yapılmış, Mithat Paşa'nın Tuna'da yaptığı işlerden hareketle eyaletler kaldırılarak, yerine livalardan oluşan büyük vilayetler kurulmuştur. Şam ve Sayda Suriye Vilayeti adıyla birleştirilmiştir. 1868'li Suriye Vilayet Salnamesi'nde Şam, Kudüs, Beyrut, Trablusşam, Akka, Hama, Havran ve Belka livaları bölgeye dahil edilmiştir. 1887'de Şam'dan ayrı olarak Beyrut vilayeti oluşturulmuştur.¹⁶⁷

1860 ve 1908 arasında Türk ve Arap ilişkilerinde hassas bir dönem yaşanmış Araplar İstanbul'un merkezileştirme siyasetinden memnun olmamışlardır. Bunlara rağmen Osmanlı Suriye'sinde yaşayan Araplar, Türklere karşı isyan ve başkaldırıya isteksiz olmuştur. İlerleyen dönemlerde artan Arap milliyetçiliği, bölgedeki huzuru bozmuş ve Türk karşıtlığı oluşturmuştur. Ekonomik olarak batılı malların istilasına uğrayan Suriye'de Türkmen imalatçı ve zanaatkarlar mücadele edemez hale gelmiş, çiftçi aileler büyük zarara uğramıştır. Ekonomide başlayan kötü durum, ardından gelecek askeri operasyonların haberini vermiştir.

¹⁶⁵ Şinasi, a.g.e., s.30.

¹⁶⁶ Zeine, a.g.e., s.32.

¹⁶⁷ Baktaya, a.g.e., s.31.

Türkmenlerin yaşadığı kısıt kesimlerde sosyal doku bozulmuş ve eğitim giderek kötüleşmiştir.¹⁶⁸

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, bölgede Türk nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Kafkasya'dan gelen muhacirlerin bir kısmı Suriye'nin güneyinde yer alan Kuneytra'ya diğer muhacirler de Rakka'ya yerleşmişlerdir.¹⁶⁹ Osmanlı'nın içinde bulunduğu bu zor dönemde Suriye'de Ziya Paşa, Ahmet Cevdet Paşa ve Mithat Paşa gibi önemli isimler valilik yapmıştır. Bölgede eğitim ve idari anlamda birçok yenilik yapılmış bölge halkının takdiri toplanmıştır.¹⁷⁰

Suriye Türkmenleri ile kastedilen, 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması ile Suriye sınırları içinde kalan ve büyük çoğunluğu Türkmen boylarına mensup olan Türklerdir.¹⁷¹ 1906 tarihli Halep Vilayeti Salnamesi, bu dönem içerisinde Suriye'de yaşayan Türkmen nüfusu hakkında bilgi vermektedir. Verilere göre Halep ve civarında 200 bin, Lazkiye'de 150 bin, Telkere bölgesinde 50 bin, Golan etrafında 100 bin ve bu bölgeler dışında 300 bin Türkmen nüfusundan söz edilmektedir. Bu belgeler ışığında 20. yüzyıl başlangıcında Suriye'de 1 milyon Türkmen yaşadığı ortaya çıkmıştır. ORSAM'ın 2011 tarihli raporunda Suriyeli Türkmenlerin kendi ifadelerine yer verilmiş ve Osmanlı belgeleriyle de mukayese edilerek güncel nüfus hakkında açıklama yapılmıştır. Buna göre Türkçe konuşan 1,5 milyon Türkün varlığından bahsedilmekte ayrıca Türkçeyi unutmuş olanlarla bu rakamın 3,5 milyona çıktığı ifade edilmektedir. Türkçeyi unutmuş Türkmenlerin kimliklerinin farkında oldukları ancak dağınık yaşayan küçük Türk topluluklarının asimile oldukları belirtilmektedir. Suriye Arap Cumhuriyeti'nde sadece Ermeniler azınlık olarak tanınmış, diğer topluluklar Arap olarak kabul edilmiştir. Bu tanımlama Suriye'de Türkmen kimliğinin görmezden gelinmesinin altyapısını oluşturmuştur. Şam bölgesinde yaşayan Türkmenler Şam Türkmeni olarak adlandırılırken, Halep ve Rakkadakiler Halep veya Culap Türkmeni, Lazkiyede yaşayanlar Bayır Bucak Türkmeni olarak anılmaktadır.

Suriye'de yaşayan Türk boyları; Beydili, Elbeyli, Barak, Baındırlı, Budak, Karkin, Karamanlı, Sallur, İsabeğli, Karakeçili, Musabeğli, Avşar, Bayındır, Berilli, Torun, Yörük, İse

¹⁶⁸ Dağ, a.g.e., s.47.

¹⁶⁹ Kirişcioğlu a.g.e., s.2287.

¹⁷⁰ Umar, a.g.e., s.13.

¹⁷¹ Kirişcioğlu, a.g.e., s.2285.

Beğli, Bozgeyikli, Dede, Karakoyunlu, ve Sincardır. Beydilli Boyu kendi içinde Kadirli, Araplı,, Begmişli, Ulaşlı, Karaşihli, Güneçbayraktar ve Gazlı kollarına ayrılırken, Elbeyli boyu, Gavurıllı, Şahveli, Tırıklı, Tavli, Ferizli, Kara Taşlı ile Doğanlı kollarına, Barak boyu ise Tabur, Kasımlı, Torun, İsalı, Tiryaki, Gökbakan ve Mahmutlu kollarına ayrılır.¹⁷² 20. yüzyılın sonlarına doğru Suriye Türkmenlerinin genel olarak dağılımı şöyledir: Şam 460 bin, Halep 975 bin, Hama 350 bin, Humus 853 bin, Lazkiye 385 bin, Tartus 50 bin, Rakka 120 bin, İdlib 25 bin, Dera 75 bin, Huneyta 50 bin, diğer bölgeler 175 bin olmak üzere toplam 3,5 milyon.¹⁷³

3. Bağımsızlıktan 1970'e Kadar Türkmenler

Siyasi alanda yapılan düzenlemelerle birlikte bağımsız Suriye Cumhuriyeti'nin oluşum ve işleyişi uzun tartışmalar sonrasında günün şartlarına göre şekillendirilmiştir. Birçoğu manda yönetiminde kurulan ve emperyalistler tarafından şekillendirilip ideal olarak sunulan siyasi kurumların bazıları Suriye siyasi hayatında yerini bağımsızlık döneminde de korumuştur. Türkmenler, 26 yıllık Fransız işgali altında devlet yönetimine ve siyasete dair çok az deneyim elde edebilmiştir.

Fransızlar tarafından körüklenen etnik ve dini ayrımcılıklar ulusal bir Suriye Devleti'nin oluşmasını zorlaştırdığı gibi Fransa mandası zamanında oluşturulan devlet kurumları sömürgeci sistemin devamlılığını sağlamak amacıyla olduğundan, bağımsızlık sonrası verimli bir şekilde kullanılamamıştır. Ayrı özerk yönetimlerin birleştirilmesiyle tamamlanan Bağımsız Suriye'nin bir arada tutulmak için güçlü politikalara ihtiyacı olduğu bir dönemde, ardı ardına gelen yönetim değişiklikleri Türkmen sosyal hayatını da olumsuz etkilemiş, yönetimin üstünde durduğu ortak Suriye bilinci Türkmenler tarafından benimsenmemiştir. Fransız sömürgesinden kurtulan Suriye'de istikrarsız siyasi hayat, aynı zamanda ekonomik sorunları tetiklemiş, gelir seviyelerindeki düşüş ve hayat pahalılığı ciddi sorunlara yol açmıştır. İlk dönem Baasçılar tarafından yapılan arazi düzenlemeleri, Türkmenlerin en büyük gelir kaynağı olan topraklarının

¹⁷² Öztürkmen, Duman ve Orhan, a.g.e., s.8.

¹⁷³ Güzel, a.g.e., s.148.

önemli bölümünü kaybetmelerine sebep olmuştur. Uygulama Türkmenlerin de mensubu oldukları Sünni kesimin ekonomik gücünü kırmak amacıyla yapılmıştır.¹⁷⁴

Türkmenlerin Suriye'deki varlığı Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle var oluş yok oluş meselesine dönüşmüştür. Türkmenler manda yönetimine kıyasla üzerlerindeki baskıyı atmış ve rahatlamış olsalar da Arap Milliyetçiliğini esas alan devlet politikaları karşısında zor günler yaşamışlardır. Genellikle Sünni mezhebine dahil olan Türkmenler, bağımsızlıktan sonra Suriye'de işbaşına gelen yönetimlerin de Sünni olması sebebiyle 1963 Baas Darbesi'ne kadar göreceli olarak rahat bir dönem yaşamışlardır. Devlet tecrübesinden yoksun bırakılan Türkmenler, önemli görevlerin tamamını kaybetmişler ve etkisiz hale getirilmişlerdir. Bağımsızlığın ilk yıllarında Türkmenlerin en büyük problemi etnik kökenleri ve Türkiye ile ilişkileri dolayısıyla uygulanan baskılar olurken Hatay'ın Türk topraklarına katılmasıyla birlikte Türk ve Türkiye karşıtlığı artarak devlet politikasına dönüşmüştür.¹⁷⁵

Suriye'de yüzyıllardır süregelen idari yapı işgal ile dağılmış, manda yönetiminde siyasal yapılanma çökmüş ve Türkmenler Arap milliyetçiliği çerçevesinde yalnızlaştırılmışlardır. Suriye yönetimleri tıpkı işgal döneminde olduğu gibi Türkmenleri yok saymıştır. Şehirli Türkmen eşrafının gücü sekteye uğratılmış ve ekonomik kayıplara uğratılmışlardır. Türkmen nüfusu görmezden gelinerek, mahalli yöneticilikler ve milletvekili anlamında Türkmen izleri silinmeye çalışılmıştır. Siyasi sistemin darbelerle devam ettirildiği Suriye'de Türkmenlerin tercihlerine önem verilmemiş kasabalar, ilçeler ve iller Arap milliyetçisi yöneticiler tarafından idare edilmiştir. Askeri darbelerden sonra yapılan sözde seçimler adil ve demokratik bir ortamda gerçekleştirilmemiştir.¹⁷⁶ Yapılan askeri darbelerden hemen sonra rejime meşru görüntüsü vermek adına gidilen seçimlerde siyaseti kontrollerine alan darbecilerin oy oranlarındaki yüzde yüze yakın başarısı bunu açık ispatıdır.

Bağımsızlıktan hemen sonra ulus inşa süreci başlatılmış, Türk azınlıklar da ortak ulus oluşturma siyasetine uygun olarak yürütülen programa dahil edilmişlerdir. Çıkarılan yasalar ve düzenlemelerle inişli çıkışlı bir süreç uygulanmıştır. Bağımsız Suriye anayasasının 26. maddesi

¹⁷⁴ Arı, a.g.e., s.140.

¹⁷⁵ Borisoviç Lutskiy, Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi, Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s.367.

¹⁷⁶ Dağ, a.g.e., s.83.

hiçbir etnik ayrım gözetmeksizin Suriye’de yaşayan tüm vatandaşları eşit olduğunu bildirmiştir.¹⁷⁷

Anayasanın 26. Maddesi 1970 sonrası uygulanacak olan Araplaştırma politikası doğrultusunda önemli bir basamaktır. Buna göre bir Orta Doğu mozaği olan Suriye’de farklı gruplar tek bir ulus çatısı altında birleştirilmek ve farklı etnik unsurlar ortak bir kimlik üzerinden yapılandırılmak istenmiştir. Siyasi kontrolün asker elinde olması inişli çıkışlı bir iç siyaseti getirmişse de genel hatlarıyla Türkmenlerin devlet eliyle Araplaştırılarak benliklerinin kaybedilmesinin amaçlandığı bir süreç yürütülmüştür.

Önceki bölümde üzerinde durulduğu üzere Fransızlar, Alevi ve Dürzi gibi azınlık unsurları orduya alırken büyük çoğunluğu oluşturan Sünni bloğa engel oluşturmuş, Sünnilerin içerisinde ise Osmanlı bakiyesi olarak görülen Türkmenler, tehlikeli olarak görüldükleri için bu haklardan mahrum bırakılmıştır. Silahlı kuvvetlerde güç kazanarak yüksek makamlara gelen azınlıklar tarafından bağımsızlık döneminde de yürütülen uygulamalar, Türkmenlerin orduya girmelerine engel oluşturmuştur. Baas’ın iktidarıyla birlikte Türkmenler gittikçe daha çok rahatsız edilmiştir. Kurumlara yapılan alımlar liyakatli kişilerin arasından seçilmek yerine Arap milliyetçisi azınlıklar ve Baasçı kişiler içinden yapılmıştır. Ortak ulus oluşturmak doğrultusunda Suriye’de yönetici elit tarafından oluşturulan projelerin en büyüğü geleneksel kurumları yok etmek ve yerel bağlılıkları ortadan kaldırmak olmuştur. Türkmenlerin büyük bir bağlılık içinde olduğu yerel sadakatleri Baasçıların gündemini meşgul etmiştir. Türkmenler, diğer azınlıklar gibi ancak Araplaşmayı kabul ettiklerinde Baas kadrolarına alınmışlar, Arap milliyetçiliğine karşı olan her türlü düşünce sindirilmiştir. Türkmenler kültürel açıdan olmasa dahi siyasal açıdan ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır.¹⁷⁸

1950’lerin sonuna kadar Suriye’de aktif toplumsal taban Sünni Müslümanlar tarafından belirlendiğinden Türkmenler toplumsal yapı içerisinde yabancılaşmamışlar, fakat siyasi rekabeti esas alan toplumsal geçişkenlikler Sünni rolü giderek geriletmiştir. Türkmenlerin Suriye’deki konumu değişen iktidarlarca belirlenmiştir. Azınlık grupların etnik ve mezhepsel

¹⁷⁷ Vail Enver Bendek, *Mevsuatu’l-Desatir ve el-Enzimetü el-Siyasiyyetü el-Arabiyyetü*, İskenderiye, 2004, s.201-230.

¹⁷⁸ Nikolaos Van Dam, *Suriye’de İktidar Mücadelesi*, (çev: Semih İdiz - Aslı Falay Çalkıvık), İletişim Yay., İstanbul, 2000, s.44.

beklentileri tüm kimlikleri tek devlet yapısı altında buluşturmak isteyen Suriye'nin uzun yıllar sorunu olmuştur. 1960'ların ilk yarısından itibaren ideolojik eğitimle birlikte kent bilinci oturtulmaya çalışılmış, diğer gruplara göre bağlılıklarına dair şüphe içeren Türkmenler, yönetimin merkezileştirme sürecinde ikna edilecek gruplar içerisinde dahil edilmediği gibi siyasal temsilciliklerine de önem verilmemiştir.¹⁷⁹

İllegal çalışmalarını tam bir gizlilik içinde yürüten ordudaki farklı dini ve etnik gruplara ait subaylar, yapılan askeri darbeye iktidara gelince yerine gelen selefleri de darbecilerin yolundan giderek mevcut iktidara karşı darbe politikası izlemeyi tercih etmişlerdir. Her askeri darbeye üst düzey kamu görevlileri ve diplomatlar gözaltına alınarak askeri yargılamalar yaşanmış, bazıları idam edilmiştir. Fransız işgali döneminde, siyaseti yakından takip eden ve işgal karşıtı olan Türkmenler, bağımsızlık döneminde yaşanan iç siyasal çekişmelere karşı apolitik tutumla yaklaşmışlardır. Suriye'de Fransızlar döneminde yapılan etnik ve dini ayrımcılıklarla gerek halk gerekse orduda görevli subayların kendi etnik ve dini gruplarının tehlike altında olduğu algısı oluşturulmuş, böylelikle askeri darbelerin teşviki sağlanmıştır. Mensup olduğu topluluktan destek gören darbeciler, ordu içerisinde örgütlenen diğer gruplar tarafından yapılan darbelerle iktidardan indirilmiştir. İktidarda olan darbeci gruplar, mensubu oldukları topluluklarla bağlarını koparmamış, bu topluluklardaki kişilerin devlet kurumları ve orduda görev almaları konusunda ayrımcılık yapmışlardır. Hizipçiliğe dayalı bu uygulamalar zaten aykırı olarak görülen Türkmenleri bünyesine dahil etmediğinden dolayı yönetimler değişmişse de Türkmenlere karşı olumsuz tavır sabit kalmıştır.

Sistemi ele geçirmek için her defasında askeri kuvvetlerin gücü kullanılmış, istihbarat ve bürokrasi gibi devletlerin kritik yerlerine darbeci askerler gelmiştir. Sivil siyasetin ordunun gölgesinde kalarak işletilemez olduğu darbeler dönemi, demokrasi ve politik özgürlüklerin olmadığı bir dönem olmuştur. Darbeciler, stratejik alan olarak gördükleri silahlı kuvvetlerde gruplaşarak örgütlenmişlerdir. Ordu sivil bürokrasi üzerindeki baskılarını yoğunlaştırmış Suriye kültürel çeşitliliği içerisinde gruplaşmalar artmıştır. Bu dönemde tüm Suriye'yi temsil eden ortak lider çıkarılamamıştır.

¹⁷⁹ Dağ, a.g.e., s.85.

İş başında olan yönetimler, diğer toplulukları potansiyel ideolojik bir rakip olarak benimsediklerinden ötürü yapılan baskıyı bir siyasal hesaplaşma olarak görmüşlerdir. Manda idaresi dönemlerinde zaten ağır sarsıntılar yaşayan Türkmenler, için yaşam alabildiğine zorlaşmıştır. Darbeler döneminde Suriye sürekli iç gerilimlerle sarsılmış, siyasal kurumlar gelişimini askeri vesayetin gölgesi altında devam ettirebilmiştir. Böyle siyasi bir atmosfer içerisinde kalan Türkmenler, çıkmaza girmiş ve durumları gün geçtikçe kötüleşmiştir.

Cleveland, bu dönemi şu ifadelerle açıklamıştır;

“Fransızların böl ve yönet politikaları Suriyelileri Suriye milletine bir bütün olarak inanmak yerine bölgesel, dini ya da etnik toplumlarıyla özdeşleşmeye teşvik etmişti. Bağımsızlıktan sonra insanlar silahlı kuvvetler ya da devlet memurluğu gibi milli kurumların üyeleri olmalarına rağmen topluluklarına sadakatlerini korumuşlardır. İkinci bir istikrarsızlık kaynağı da subayların siyasallaşmaları ve hizipleşmeleridir.”¹⁸⁰

Siyasi rekabet ve kavga Fransız işgal dönemine kıyasla bağımsızlık döneminde çok daha fazla olmuştur. İşgal döneminde Türkmenlerin de içerisinde olduğu ortak direnişin çatısı olan Halk Cephesi uzunca bir süre ortak siyasi yol haritası çıkaramayarak dağılmıştır. Kurulan Halk Partisi ve Millet Partisi gruplar arasındaki artan hizipçiliğin sonucu olmuştur. Genç cumhuriyeti yöneten yaşlı muhafazakar liderler kendi aralarında bir bütünlük sağlayamayan ve politikada keskin kararlar alamayarak etkisiz kalmışlardır. Bu dönemde siyasi yetkililerin kendi makamlarını ve çıkarlarını korumak amacıyla hareket ettikleri görülmektedir. İlk dönem görev yapan bürokratların çoğunluğu Avrupa ve Osmanlı eğitim kurumlarında yetişen köklü eşraf ailelere mensup kişiler olmuştur. 1948’de kaybedilen savaşın Suriye iç politikasında yapılacak köklü değişimlere önemli etkileri olmuştur. Yaşanan mağlubiyetin ardından diğer Arap ülkelerinde gerçekleşen iç politik sarsıntılar Suriye’de de iktidarı tehlikeye sokmuştur. Arap İsrail Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte; Suriye’de ordu siyasal hayata egemen olabileceğinin farkına varmış, Arap milliyetçiliği kuvvetlenmiş ve savaşa gönüllülerle katılıp orduya maddi destek toplayan Baas Partisi Suriye siyasal hayatında güçlenerek kendine bir yer bulmuştur.

¹⁸⁰ William L. Cleveland, Modern Ortadoğu Tarihi, (çev: Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.361.

Ancak Baas Partisi, bu dönem Suriye’inde Türkmenler ve diğer topluluklara hitap edebilmek için yeterli çoğunluğa sahip olmamış ve marjinal bir görüntü vermiştir.¹⁸¹

Sünni bir aileye mensup Hüsnü Zaim etnik grup olarak Kürtler ve Çerkezlerin desteğini almış, Türkmenlere uzak kalarak kendisine yakın önemli görevleri Kürt ve Çerkez gruplara vermiştir.¹⁸² Darbeden sonra ilk olarak bütün siyasi partileri kapatan Hüsnü Zaim, birçok politikacıyı tutuklatmıştır. Darbenin sonucunda şehirde yaşayan zengin ailelere mensup politikacıların yerini kırsal kesime mensup subaylar almaya başlamıştır. Bu anlamda şehirli Türkmen aileler Zaim’in politikalarından olumsuz etkilenmiştir. 25 Haziran’da yapılan referandum sonucu Zaim, Orta Doğu’da gerçekleşen askeri darbelerin sonrasında alışılmış olduğu gibi; oyların çoğunluğunu alarak devlet başkanı olmuş, böylece Suriye’de baskıcı yönetim dönemi başlamıştır. 26 Haziran’da yeni hükümet açıklanmış Başbakan Muhsin el-Barazi olmuştur. Zaim böylelikle darbeci askeri yönetimine demokratik bir hava vermiştir. Ancak peşi sıra gelen yeni darbelerle yönetimler değişmiş, Türkmenler yeni siyasal iklimde kendilerine yer bulamamışlardır.

1963 Baas askeri darbesiyle birlikte sosyalist milliyetçilik ivme kazanarak devlet politikası olmuştur. Baasçıların aykırı gördüğü Türkmenler yoğun baskı altına alınmıştır. Sahip oldukları topraklar ellerinden alınmak istenmiş ve Türkmen kimliklerini reddederek, Suriyeli kimliğini benimsemeleri istenmiştir. Küresel güçler 1963 darbesi sonrası bölgeyle yakından ilgilenmiş SSCB ile yakınlaşan Suriye, Türkiye’nin ABD ve NATO ile olan ikili ilişkilerinden tedirgin olmuştur.¹⁸³ Türkmenler, 911 kilometrelik Türkiye sınırından zorla göç ettirilirken yerlerine Kürt ve Arap aileler iskan edilmiştir. Bu mesele Suriye’nin Türkmen politikasını Türkiye üzerinden şekillendirdiğinin açıkça ortaya koymaktadır. Türkmenlerin Hatay meselesinde doğal olarak etnik ve dini kimliklerinin aynı olduğu Türkiye’ye bağlanmak istemeleri Şam tarafından unutulmamıştır. Türkmenlerin tek bir merkezde toplanmasına izin verilmeyerek dağınık yaşamaları istenmiştir. Hafız Esad dönemi Türkmen siyasetinin ön uygulaması olan 1963 sonrası Baas iktidarı politikaları Türkçenin unutulması ve Türkmen kimliğinin asimilasyonu üzerine sistematik uygulamalar yürütmüştür.

¹⁸¹ Moshe Maoz, Esad Şam’ın Sfenksi, (çev: Hakan Gündüz), Akademi Yay., İstanbul, 1991, s.57-58.

¹⁸² Dam, a.g.e., s.59.

¹⁸³ Saray, a.g.e., s.81-82.

1957 yılıyla beraber Suriye’de sol siyaset etkisini arttırmış ve komünistler söz sahibi olmuşlardır. Halid el-Azm, sol politikanın yükselmesinin öncülerindedir. Halid el-Azm, savunma bakanı olduğu 1956 yılında Moskova’ya giderek, bir takım anlaşmalara imza atmıştır. Buna göre Sovyetler’in Suriye’ye 500 milyon dolarlık ekonomik yardımı söz konusu olmuştur. 15 Ağustos’ta yeni Genelkurmay Başkanı Sovyetlerle işbirliğini savunan Afif Bizri olmuştur. Baas Partisi 1957 seçimlerinde toprak ağaları ve şehirli elit grubun devam eden egemenliği karşısında başarılı olamayacağı inancıyla kitleleri harekete geçirerek teşvik ettiği halk eylemleriyle seçimleri protesto etmiştir.¹⁸⁴ 1955 yılından itibaren Şam ile Moskova arasındaki ikili ilişkiler yükselişine devam ederken bu süreçte komünizm taraftarı asker ve politikacılar mevcut konumlarını daha da güçlendirerek, karmaşık siyasal yapı içerisinde önemli bir güç odağı haline gelmişlerdir. Sovyet sempatisini Afif el-Bizri’nin Genelkurmay Başkanı olması iç politikada yeni tartışma ve gerginlikleri beraberinde getirirken, gündemi meşgul eden komünist tehdidi mevcut siyasal ortamdan rahatsız olan farklı hiizlere mensup yöneticileri Mısır’la olan birleşme teşebbüslerinde ciddi adımların atılması konusunda harekete geçirmiştir.¹⁸⁵

Kırsal kökenli subayların askeri darbesi Suriye iç politikasında güçler dengesini değiştirmiş ve ayrılıkçı rejim son bulmuştur. Salah Bitar, 9 Mart’ta Başbakan olarak, kendisi dahil yarısının Baasçı olduğu 20 bakanlı hükümeti kurmuştur. Darbeden hemen sonra ordu içerisinde büyük çapta bir temizlik başlatılmış, Türkmenlerin de içerisinde bulunduğu Sünni subayların çoğunluğu tasfiye edilmiştir. Meydana gelen boşlukların neredeyse tamamı Alevi ve Dürzi subaylar tarafından doldurulmuştur. Mahmut Sadık’a göre tasfiyeden sonra atananlar içerisinde Alevi subay oranları yüzde 90’a ulaşmıştır. Darbe sırasında görev yapan askeri komitenin 14 üyesinden beşinin Alevi olması da dikkate değer bir husustur. 1963 darbesinden sonra askeri akademiye alımlarda etnik ve dini mensubiyetler önemli rol oynamış akademiye girmek isteyen Türkmen gençlere kısmen kapatılmıştır. Azınlıkların çoğunluğunu oluşturduğu ordu içerisinde az sayıda Türkmen subaylar olmasına rağmen söz konusu ayrımcılık nakillerde de baş göstermiş içerisinde Sünni subaylar merkeze uzak yerlere veya İsrail sınırına

¹⁸⁴ Sabahattin Şen, Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yay., İstanbul, 2004, s.197-198

¹⁸⁵ Maoz, a.g.e., s.61.

gönderilmiştir. Bazı durumlarda ise Sünni subaylar bilinçli olarak yüksek mevkilere getirilerek azınlıklara karşı olası bir tepkinin önüne geçilmiştir.¹⁸⁶

Baas darbesinden sonra Arapçılık esas alınmış ve Türkmenlere yapılan ayrımcılığın dozu arttırılmıştır. Mısır ve Suriye'nin birleştiği yıllarda zirveye ulaşan Arap milliyetçiliği birliğin dağılmasından sonra da devam ettirilmiştir. Nasırcı kamu görevlileri tasfiye edilirken yerlerini süratle Baasçılar doldurmuş, ardından sıra bağımsızlara gelmiştir. Türkmenlerin ordu ve memuriyetine girmelerinin önünün kesildiği bu süreçte Suriyeli Araplar, değişen yönetim zihniyetine bağlı olarak kendi içlerinde kırılmalar yaşamıştır. Baas Partisi'yle görüş çatışması yaşayan Genekurmay Başkanı Ziad Hariri, resmi bir görev dolayısıyla Cezayir'de olduğu sırada kendisine yakın isimler orduda yapılan görev değişiklikleriyle etkisiz bırakılmıştır. Hariri'ye Washington Askeri Ateşeliği önerilmiş ancak teklifi geri çevirerek emekli olup Paris'e yerleşmiştir. Ardından üst rütbeli subaylar tasfiye edilerek silahlı kuvvetler de tartışılmaz bir Alevi egemenliği kurulmuştur.

Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Hama'da 5 Nisan 1964'te başlayan Sünni direniş şiddetle bastırılmış, Sultan Camii'nden askerlere ateş edilmesi sonucu tanklar kullanılmış ve protestolar kanlı çatışmalara dönüşmüştür. Sultan Camii'nin ateş altına alması halk içerisinde rejimin Moğollara benzetilmesine sebep olurken protestolar yayılarak başkent Şam ve diğer büyük şehirlerde gösteriler düzenlenmesine sebep olmuştur. Artan eylemler ticari hayatı olumsuz etkilerken halkın her kesiminden kendisine yer bulan protesto gösterileri; özgürlük, siyasal tutuklara af ve olağanüstü halin kaldırılması gibi talepler içermiştir. Yaşanan bu olay subaylar arasında tartışmalara neden olurken 17 Nisan 1964'te ilan edilen anayasada Sünni hassasiyet dikkate alınarak devletin dininin İslam olduğu açıkça belirtilmiştir.

1963 sonrası Baas rejimi toplumsal ve siyasal alanda büyük yatırımlara imza atarak ekonomik ve siyasal alanda kampanyalar başlatmıştır. 1965 yılında 100 şirkete el konulmuş, sonraki sene devlet kademesinde çalışan Türkmenler ve diğer Sünni Arap memurlar ihraç edilmiştir. Yeni Baas rejimi sosyal ekonomik ve siyasal alanda yaptığı uygulamalarla Suriye'deki seçkinlerini yeniden yapılandırmıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Dam, a.g.e., s.65-74.

¹⁸⁷ Cleveland, a.g.e., s.443.

Suriye'deki yeni rejimin baskısından kaçarak Lübnan'a yerleşen muhalifler burada da faaliyetlerine devam etmişlerdir. Suriye'deki rejimin muhalifliğini yapan günlük *El-Hayat* gazetesi Alevi kökenli liderler arasındaki rekabetin aslının aşiret farklılıkları olduğunu yazmıştır.¹⁸⁸ Gerçekten de bu dönem Suriye'sinde hizipçilik en yüksek mevkilerden en kılcal damarlara kadar hissedilmiştir. Baas'ın sosyalist ilkeleri ticaretle uğraşan şehirli ailelerden çok kırsal bölgelerde yaşayan yoksul insanlarda yer edinmesini kolaylaştırmıştır. Suriye'de Sünni Müslümanlar nüfus olarak şehirlerde yoğunlaşmışken etnik, dini ve mezhepsel farklılıkların olduğu Arapça konuşan azınlık gruplar ise kırsal kesimlerde yoğunlaşmıştır. Nikoloas Van Dam, Baas Partisinde azınlık grupların şehirli sünni Müslümanlara göre daha fazla olmasını şöyle açıklamıştır;

*“Baas ideolojisinin sosyalist boyutu, azınlık mensuplarının Parti'de çoğunluğu oluşturmasına -coğrafi ve mezhepsel etkenlerin örtüşmesi yüzünden- sadece dolaylı olarak katkıda bulundu. Doğrudan etkileyen ise, Baasçı Arap milliyetçiliğinin laik karakteriydi.”*¹⁸⁹

İç ve dış politikada hükümet ve orduyu yönlendirecek kadar geniş bir vizyona sahip olan Baas, iç politik çalkantılardan güçlenerek çıkmıştır. Baas'ın ideolojisi parti içerisinde yaşanan çatışmalarla birlikte değişerek önce Suriye fikri etrafında çerçevelenmiş ve zamanla geleneksel çizgi yeni Baas'ın rakibi olmuştur. 1964-1966 arasında Baas'ın kendi içerisinde yaşanan çatışmalar, Suriye'de hükümet değişikliklerine sebep olmuştur. 1967'den sonra Arap sorunlarıyla ilgilenmek yerine Suriye özeline indirgenen ideolojisiyle birlikte kurucularına da yabancılaşan yeni Baas, manda yönetiminden beri süregelen Batı karşıtlığından ötürü Sovyetlere yakınlaşmıştır. Siyasetteki Moskova etkisi Baas'ın içerisinde sol grupların giderek radikal sosyalizme kaymasını sağlamıştır. Baas zamanla Marksist bir çizgiye kayarken Alevi Devlet Başkanı Esad, Sünni muhalefeti bastırmak adına devletin dininin İslam olduğu ibaresini anayasaya koydurmuştur.

III. BÖLÜM

¹⁸⁸ Dam, a.g.e., s.78.

¹⁸⁹ Dam, a.g.e., s.41.

HAFIZ ESAD'IN TÜRKMEN POLİTİKASI

1. Hafız Esad Dönemi Suriye - Türkiye İlişkileri ve Türkmenler

Türkmenler, yapılan mülakatlarda Hafız Esad'ın Türkmen politikasının Türkiye ile olan ilişkilerinden ayrı tutulamayacağını ifade etmişlerdir. Lazkiye'de bir fabrikada inşaat mühendisi olarak çalışan A.H., Türkiye ile ikili ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde baskıların azaldığını su sorunu ve PKK konularının gündemde olduğu dönemlerde ise Türkmenlere yönelik baskıların arttırıldığı aktarmıştır. Yine bu bağlamda A.H.'ye göre, Türkiye'nin soydaşlarıyla kurduğu küçük temaslar dahi istihbarat servislerince kontrol edilmiştir. Türkiye ile ilişkiler inişli çıkışlı olsa da genel olarak düzeldiği söylenemez. Her defasında yeniden masaya konulan sorunlar her iki devletin beklentilerine karşılık verebilecek şekilde çözüme kavuşturulamamıştır. Türkmenlere Osmanlı'nın bölgede kalan mirası olarak bakılmış, tarihsel süreçte Türklere karşı duyulan bu düşünceyle birlikte Esad, kendi yönetimi için tehdit oluşturabileceği fikriyle, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda Türkmen toplumuna sansür uygulamıştır. Suriye'nin PKK'ya destek vermesi sebebiyle suların durulmadığı Türkiye ile gerilimin tırmanması durumunda Türkmenlerin masaya konulacağı Türk kamuoyu, basın ve siyasetinin yapılan sindirme politikasına tepkisiz kalmayacağı, Türkmenlerin tarihsel bağlar sebebiyle Türkiye Suriye ilişkilerde önemli bir rol oynayacağı gerçeğinin farkında olarak, Türkiye'nin Suriye'deki Türkmenlere karşı uygulanan baskılara karşı çok fazla suskun kalamayacağı hatta gerektiğinde Suriye'ye karşı ekonomik ve askeri anlamda ciddi tepkiler verebilecek potansiyelde bir ülke olduğunu göz önüne almıştır.¹⁹⁰

Türkmenler ve rejim arasındaki ilişkilere etki eden Türkiye Suriye dış politikası su meselesi üzerinden uzun yıllar sorunlu ilerlemiştir. Türkiye ile Suriye arasında sınır aşan ve sınır belirleyen sular yaklaşık 10 tanedir. Su her iki ülke içinde hayati öneme sahip enerji ve sulama kaynağıdır. Su meselesi, iki ülke ilişkilerinin yanı sıra sınırların da tespit edilmesi noktasında belirleyici olmuştur. Su ilk yıllarda bir sorun olarak iki ülke ilişkilerinde ortaya çıkmamış olup, 1921 yılında Türkiye ve Fransa arasında imzalanan Ankara anlaşması ile

¹⁹⁰ A.H., 1957 Lazkiye Bayır Bucak doğumlu, inşaat mühendisi,

bölgede sınırlar Türkiye'den Suriye'ye giren Kuveik suyu vasıtasıyla her iki tarafı da tatmin edecek şekilde bölünmüştür.¹⁹¹

Fırat ve Dicle etrafında yoğunlaşan nüfus ve artan enerji ihtiyacı suların daha etkili kullanımı için ülkeleri harekete geçirmiş, ilk olarak sulama kanalları ve barajlar yapılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda Türkiye Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Dicle ve Fırat üzerinde enerji ve sulama amaçlı olarak 19 hidro-elektronik santral ve 22 barajın yapımına başlamıştır.¹⁹² Dicle ve Fırat üzerindeki barajlarının yapımıyla Türkiye, Suriye ve Irak arasında su sorunu ortaya çıkmıştır. Nehirler üzerinde kurulan barajlarla birlikte Türkiye, kendi toprakları içerisinde kalan suyu daha etkili bir şekilde kullanmak istemiş, azalan sular Suriye ve Irak cephesinde itirazlara neden olmuştur. Türkiye'nin su kaynakları ve su yönetimi konusunda Suriye ve Irak'ın tavrı ilişkilerin düğümlenmesine sebep olmuştur.

Suriye, 1950' yılından itibaren Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde doğan ve büyük uzunluğu kendi topraklarında olan daha sonra da Hatay üzerinden geçerek Akdeniz'e dökülen Asi Nehri üstünde sulama tesisi ve baraj kurmak istemiş hatta kredi için Dünya Bankası'na başvuruda bulunmuştur. Ancak Dünya Bankası, Türkiye ile yaşanabilecek muhtemel olumsuz bir durum için Suriye'ye Türkiye ile görüşmesini tavsiye etmiştir. Asi Nehri'nin üzerinden geçtiği Hatay meselesi nedeniyle Suriye kredi başvurusunu geri çekmiştir. Türkiye ise 1960'lı yıllarda yapımına başladığı Keban barajı ile 1987 yılında açtığı Karakaya barajı için Dünya Bankası'ndan kredi almış, barajların doldurulma işlemi sırasında barajlardan aşağı asgari miktarda su bırakmayı taahhüt etmiştir. Bu oran Keban Barajı için saniyede 350 metreküp iken Karakaya Barajında için saniyede 500 metreküp olarak belirlenmiştir. Yaşanan gelişmeler bölge devletlerinin çıkarlarının açıkça çatışmaya başladığını göstermiştir.¹⁹³

1977 yılında su tutmaya başlayan Karakaya Barajı ilk büyük su sorunu tartışmasını beraberinde getirmiştir. Esad yönetimi, Türkiye'ye karşı kullanmak için birçok kanlı eylemi

¹⁹¹ Gün Kut, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", Der Yayınları, (Der: Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi), İstanbul, 1994, s.225.

¹⁹² Sabahattin Şen, Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yay., İstanbul, 2004 s.306.

¹⁹³ Kut, a.g.e., s.226.

gerçekleştiren Asala terör örgütüne destek olmuş, Lübnan'da kontrol ettiği bölgelerde sığınma imkanı sağlamış ve silah kaçırmalarına yardımcı olmuştur.¹⁹⁴

Suriye ve Irak'ın temel korkusu Türkiye'nin GAP projesi kapsamında suyun 1,6 milyon hektar tarım arazisine sevk edilmesi, Fırat ve Dicle'den bölgeye akan suların da önemli ölçüde azaltılması olmuştur. Türkiye, GAP projesinin en önemli sacayağı olan Atatürk Barajı'nın yapımına 1981 yılında başlamıştır. 1980 yılında Irak ve Türkiye arasında su konusu üzerine protokol imzalanmış ardından Ortak Teknik Komite kurulmuştur. Komite ilk toplantısını 1982 yılında yapmıştır. Suriye bu komiteye 1983 yılında dahil olmuş, 3. toplantıdan 1992 yılında gerçekleşen 16. son toplantıya kadar komitede yer almıştır. Suriye ve Irak, bu suların kullanım haklarının uluslararası komisyonlarca belirlenmesini ve bir paylaşma anlaşması yapılmasını istemiş Türkiye sınıraşan suların komite tarafından egemenlik tartışmalarına girmeden hakkaniyetli paylaşımı konusunun ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Suriye ve Irak, GAP bütünüyle başlatılmadan kendilerine verilen ve saniyede 500 metreküp olarak belirlen su hakkının daha fazla olmasını istemişlerdir. Türkiye suların hakça kullanımı savunmuş, sınıraşan sular-uluslararası sular ayırımına gitmiştir. Böylelikle Suriye ve Irak cephesinin Türkiye'nin daha önce farklı ülkelerle yaptığı sınırları belirleyen sularla ilgili anlaşmalara işaret etmelerini engellemiştir.¹⁹⁵

1987 yılına gelindiğinde Türkiye Başbakanı Turgut Özal, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Görüşmede su sorunu ele alınarak, Ekonomik İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol Fırat Nehri ile ilgili iki ülke arasında imzalanan ilk resmi düzenlemedir. Düzenleme Hafız Esad'ın ölümünden sonra da iki ülke arasında yürürlükte kalmıştır. Özal, aynı zamanda Suriye toprakları ve Suriye denetimindeki Bekaa Vadisi üzerinde konuşlanan PKK kamplarının denetim altına alınması üzerine bir protokol imzalanmıştır. İki ülke arasında imzalanan bu anlaşmalar terör ve su pazarlığını kabul ettiklerini göstermiştir. 1991 yılında İspanya'da gerçekleşen Orta Doğu Barış Konferansı'nda su meselesi yeniden ele alınmış ve Türk İçişleri Bakanı Şam'a gitmiş, 1987 yılında imzalanan protokol tekrarlanmıştır. Suriye, bu görüşme sonrası Türkiye'ye herhangi bir taahhütün verilmediğini açıklamışsa da Türk, yetkililer terörle ortak mücadeleyi kabul ettiğini belirtmişlerdir. 1992'de ise Türkiye

¹⁹⁴ Şen, a.g.e., s.196.

¹⁹⁵ Kut, a.g.e., s.227.

Dışişleri Bakanı Suriye'ye ziyarette bulunmuş Suriye Dışişleri Bakanı ve Esad ile görüşmüştür. Türkiye bu ziyaret ile Suriye'nin taahhütlerine uyduğu müddetçe Fırat sularının aynı miktarda verileceğini bildirmiştir.¹⁹⁶ Su sorunu iki ülke arasında çözüme kavuşturulamamıştır. Türkiye, GAP projesi için hayati öneme sahip olan Fırat sularını Suriye ile belli miktarda paylaşımına açık olurken, Esad yönetimi ise PKK terör örgütünün Suriye topraklarında kamplar kurmasına müsaade ederek, terör örgütünü Türkiye'ye karşı yapılan görüşmelerde pazarlık için kullanmak istemiştir.

Terör iki ülke ilişkilerinde uzun yıllar masada kalmıştır. Suriye, Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütü PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'a 19 yıl ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, her fırsatta Suriye'den Öcalan'a ve PKK'ya verdiği desteği kesmesini istemiştir. Esad ise Öcalan'ı zaman zaman Türkiye'ye karşı kullanmıştır. Şam'da bulunduğu sırada kısa süreli olarak Öcalan'ı tutuklatan Esad, aynı zamanda terör örgütüne de aba altından sopa göstermiştir. İnişli çıkışlı olan iki komşu ülke ilişkilerinde PKK sorunu sürekli gündemde kalmıştır. Suriye tarafında Esad devlet başkanlığını uzun müddet devam ettirmişse de Türkiye'de hükümetler değişmiştir. Ancak Türk yetkililerin ve siyasi parti liderlerinin PKK konusunda Suriye'ye olan tavrı aynı kalmıştır.

Görüşmelerde Türkmenler, Şam yönetiminin Türkiye'ye karşı PKK'yı meşrulaştırma planları olduğunu ifade etmişlerdir. Türkmen lider A.A., Öcalan'ın 19 yıl boyunca Türkiye'de gerçekleşen eylemleri Suriye'den idare ettiğini ifade etmiştir. Esad, PKK üzerinden Türkiye aleyhtarlığı yaparak, Türk ve Türkmen karşıtlığı siyaseti izlemiştir. A.A.'nın anlattıklarıyla 1996 yılında terör örgütü PKK'nın kurucusu terörist elebaşı Abdullah Öcalan'ın, uzun yıllar korunduğu Suriye'deki evinin yakınında bomba patlamasının ardından istihbarat birimleri tarafından sunulan raporda Türkiye şüphesi üzerinde durulmuştur. Olayın ardından Türkmenler üzerinde tutuklamalar yapılmıştır. Rejim zaman zaman illegal yöntemlere başvurmuş, istihbaratın izlediği adamlar ortadan kaybolmuşlardır.¹⁹⁷ Bu dönem Türkiye Suriye arasındaki gergin ilişkiler çerçevesinde ortak bağlılıklar dolayısıyla Türkiye'ye karşı Türkmenlerin hedefe konulması rejimin izlediği politika olmuştur.

¹⁹⁶ Ahmet Emin Dağ, Halep Türkmenleri (1918-2008), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı - Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2010 s.198.

¹⁹⁷ Kaynak Kişi: A.A., 1954 Golan doğumlu, Türkmen lider, makine mühendisi

Türkiye ve Suriye arasında komşuluk ilişkilerine zarar veren sorunlar uzun yıllar bu iki ülke arasında işbirliğini baltalamış olsa da Ankara ve Şam ilişkileri Öcalan'ın ülkeden kovulmasıyla ivme kazanmıştır. Öcalan'ın 1999 yılında yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi, Türkiye tarafından Suriye'ye karşı askeri operasyon ihtimallerinin askıya alınmasını sağlamıştır. Esad'ın ölümüyle birlikte Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, cenaze için Suriye'ye gitmiştir.

A.H.'nin anlattıklarına göre Hafız Esad genel nüfus içerisinde etnik olarak azınlık grubunu oluşturan Türkmenlerin mezhepsel olarak muhalif çoğunluğa mensup olması sebebiyle iç politikada ortaya çıkacak olası olumsuz sonuçları dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Türkmenlerin Türkiye olan ilişkilerin yoğunlaşmasının önüne set çekilmiştir. Türkiye, Türkmenler için kilit bir ülke olmuş ve gerginliği arttırıcı faktörler Türkmenlere yansıtılmıştır.¹⁹⁸ H.O., ise Türkiye'nin Hafız Esad iktidarı boyunca Türkmenlere yönelik pozitif anlamda somut girişimleri olmadığını aktarmıştır. Buna göre, kendi kaderlerine terk edilen Türkmen köylerinde yaygın istihbarat ağıyla neredeyse her köyde bir casus olmuş, Türkmen köylerinde gerçekleşen gelişmelerle ilgili Baaslı yöneticilere rapor vermişlerdir.¹⁹⁹

Hafız Esad döneminde iki ülke arasında esen soğuk rüzgarlar nedeniyle Türkiye ile Suriye arasındaki ticaretin gelişmesi için geniş ölçekte girişim olmamıştır.²⁰⁰ Türkmen mühendis A.A., Türk radyo ve televizyonlarının Lazkiye bölgesine kadar etkili olduğunu, böylelikle kuzeydeki Türkmenler gibi güneydekilerin de Türkiye hakkında bilgi sahibi olduklarını anlatmıştır.²⁰¹ Yine kaynaklara göre 1996 yılında Türkiye'de eğitim gören yaklaşık 1000 öğrenci Türkiye'ye ajanlık yaptıkları gerekçesiyle tutuklanarak cezalandırılmış, bir kısmı hapislerde tutulmuştur.²⁰² Esad'ın Suriye'sinde tutuklamalar olduğu bilinmekle beraber, bu rakamın mübalağa olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

Su sorunu, PKK sorunu, Hatay meselesi ile gayrimenkuller sorunu bölgesel ölçekte öne çıkan başlıklar olurken; uluslararası alanda her iki devletin farklı bloklara taraf olması, ilişkilerde birbirine ters politikaların izlendiğini göstermektedir. Görüşmelerde genel

¹⁹⁸ A.H., Mülakat.

¹⁹⁹ Kaynak Kişi: H.O., 1984 Halep Gavureli doğumlu, memur

²⁰⁰ Kaynak Kişi: A.Z., 1952 Halep Azez, doğumlu, tercüman

²⁰¹ Kaynak Kişi: A.A., 1948 Lazkiye İsabey doğumlu, kimya mühendisi

²⁰² Metin Erendor, Suriye ve Türkmenler, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2016, s.273.

hatlarıyla Türkmenlerle ilişkilerin sınırlı olduğu Esad'ın Türkiye ve Suriye arasındaki gergin ilişkileri iç siyasette Türkmenler üzerinde etkisi olduğu ifade edilmiştir. Esad, Türk karşıtı söylemlere sıkça yer vermiş hatta babasının Türklere karşı savaştığını gururla anlatarak Türklere olan tavrını ifade etmiştir.²⁰³ Akademisyen T.S., yaşanan gerginliklerde Türkmenlerin yoğunlukta bulunduğu Türkiye sınırında görev yapan devriyelerin sayısının arttırıldığı aktarmıştır. Esad Türkmenleri Türkiye'nin bir uzantısı olarak görmüştür. PKK kamplarının Türkmen bölgelerinde faaliyet göstermesi, Türkmenlerin sınır boyunda hareket etmesinin engellenmesi ve tarımsal faaliyetlerin kısıtlanması Esad'ın Türkmenlere olan aykırı tavrını ifade etmektedir.²⁰⁴ Bayır Bucak Türkmenleri, zaman zaman açılan sınırlardan Türkiye'ye düzenli olarak geçiş yapmışlardır. Özellikle 1952 ile 1967 arasında Türkiye'ye kaçan Türkmen nüfusu Bayır Bucak'ta yaşayan Türkmen sayısını azaltmıştır. Bugün, Antakya, İskenderun, Yayladağ, Kırıkhan'da binlerce Suriye Türkmeni yaşamaktadır.²⁰⁵ Türkiye'ye geçişler bölgedeki nüfusu azaltmış ve süreç içerisinde Bayır Bucak'taki Türkmen etkisinin kırılmasını sağlamıştır.

Son olarak Süleymanşah türbesi vasıtasıyla Suriye'de toprağı olan Türkiye, türbenin korunması adına yapılan anlaşma gereğı askerler bulundurmıştır. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşmasınının 9. Maddesine göre :

*“Osmanlı Hanedanı'nın kurucusu Sultan Osman'ın büyük babası Süleymanşah'ın Caber Kalesi'nde bulunan ve “Türk Mezarı” adı ile tanın kabri, eklentileriyle birlikte Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada muhafızlar bulundurup Türk bayrağı çekecektir.”*²⁰⁶

Ekonomist Ö.C.'nin anlattıkları doğrultusunda Türkiye'nin bu hakka sahip olması iki ülke ilişkilerinde zaman zaman gündeme gelmiş, Suriye'nin Tabka Barajı'nın inşaatına başlaması bölgenin su altında kalacağı endişesini ortaya çıkarmış ve 1975'te türbe Türkiye sınırına daha yakın bir yere nakledilmiştir. Genel itibariyle Türkmenlerin içinde Türkiye'ye karşı bağlılık olmuştur. Hafız Esad iktidara gelmeden önce düğünlerde Türk bayrağı açılırken

²⁰³ Moshe Maoz, Esad Şam'ın Sfenksi, (çev: Hakan Gündüz), Akademi Yay., İstanbul, 1991, s.50.

²⁰⁴ Kaynak Kişi: T.S., Halep Çobanbey doğumlu, Türkmen lider

²⁰⁵ Ali Bademci, Suriye'de Türkmenler ve Bayır Bucak, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014, s.230-231

²⁰⁶ Mehmet Tekin, Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.110.

Esad yönetimiyle beraber bu uygulama genel itibarıyla sonlanmıştır. Keza bölgede faaliyet gösteren terör örgütü PKK'nın kamp kurması türlü zorluk ve baskılara rağmen Türk yetkililere bildirilmiştir. Yayladığı sınırının hemen öbür tarafında yer alan Lazkiye'ye bağlı Bayır Bucak'ta Türkiye tarafının da kolaylık sağlaması ile sınır geçişleri daha kolay olmuştur. Nusayri toplumu ile Bayır Bucak Türkmenleri arasında ise sürekli gerginlikler olmuştur. Fransız mandasının devam ettiği 1935 yılında iki grup arasında Fellah adı verilen savaş gerçekleşmiş uzun yıllar hafızalardan silinmemiştir. Bayır Bucak Türkmenlerine önderlik eden Nevrez Ağa daha sonra Türkiye'ye yerleşmiştir.²⁰⁷

Türkmenler, zaman zaman sınırdan illegal kaçışlarla yerleştikleri ve anavatan saydıkları Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlar itibarıyla kendileri için büyük önemi olduğunu belirtmişlerdir. İfadelere göre Türkmenler, tüm haliyle rejime isyan etmeseler de Baasçı yönetim tarafından sakıncalı kabul edilmişlerdir. Hafız Esad döneminde sınırdan alınan güvenlik önlemleriyle Türkiye'ye illegal geçişler imkansız hale getirilmiş, Türkiye'ye gelip geri dönmek isteyenler de çoğunlukla yeniden Suriye'ye girememiştir. Esad yönetimi bu uygulamalarla Türkiye'nin sınır hatlarında bulunan Türkmenlerle sıcak irtibatını kesmeyi amaçlamıştır. Resmi olarak Türkiye'ye giriş çıkış yapanlar ise rutin bir soruşturma aşamasına tabi tutulmuştur. Türkiye'den dönmeyenlerin de aileleri gözaltına alınarak hapis cezalarına çarptırılmıştır. Suriye dışında ölüp akrabaları tarafından ata toprağına gömülmek isteyen Türkmenlerin cenazeleri rejim tarafından kabul edilmemiştir.²⁰⁸ Lazkiye doğumlu A.A., Hafız Esad'ın Türkmen karşıtlığının Türkiye ile zaman zaman gerginleşen ilişkilerde baskıcı bir şekilde su yüzüne çıktığını açıklamıştır. Esad iktidarı boyunca Türkmen meselesine ilişkin Türkiye ile doğrudan bir görüşme olmamış, sorun göz ardı edilerek ilişkiler devam ettirilmiştir. Ancak rejimin Türklere karşı tavrı Ankara ve Şam'ın arasında soğuk zeminde devam etmiştir.²⁰⁹

²⁰⁷ Kaynak Kişi: Ö.C., 1952 Lazkiye Bayır Bucak doğumlu, ekonomist

²⁰⁸ H.O., Mülakat.

²⁰⁹ A.A., Mülakat

2. Siyasi Temsil ve Ordu

Mülakatlarda genel olarak Türkmenlerin, Baas yöneticileriyle yıldızlarının barışmadığı ve yerleşim yerlerinin ilgisiz kalan bölgeler olduğu görüşü öne çıkmıştır. Türkiye sınırına yakın Halep, Rakka ve Haseke’de bulunan Türkmenlerin daha fazla kontrol altında tutulmak istendiği belirtilerek, gündüz ve gece devriyesine çıkan jandarma ekiplerince halka gözdağı verilmek istendiği anlatılmıştır. İfadelere göre; Esad’ın iktidarının ilk yıllarında Türkmenlerin de büyük çoğunluğunun içinde bulunduğu Sünni bloğa uygulanan baskı 1980’li yıllara göre daha az olmuştur. 1980’li yılların başından itibaren rejimin etkisi tüm köy ve kasabalarda hissedilmiştir.²¹⁰ Esad’ın ölümüne değin yürürlükte kalan 1973 Anayasa’sında azınlık olarak sadece Ermeniler kabul edilmiş, diğer gruplara ise Suriyeli üst kimliği dayatılmış ve Arap olarak kabul edilmişlerdir.²¹¹ Golan doğumlu Türkmen yönetici A.A., genel ve yerel seçimlerde tüm etnik ve dini gruplara kota uygulandığını ancak Türkmenler haricindeki diğer kimliklerin nüfuslarına oranla daha fazla temsil yetkisi kazandığını belirtmiş, Türkmenler içerisinde sivrilen ve lider olabilecek potansiyele sahip kişilerin ortadan kaldırıldığını aktarmıştır.²¹² Darbeyle iktidara gelen Hafız Esad’ın 30 yıllık iktidarında, silahlı kuvvetlerin gölgesi altında yapılan tüm seçimlerden yüzde 90 üzeri gibi bir oy oranıyla çıkan Baas Partisi’nin zaten söylemlerinde de sıkça yer verdiği Baaslı Arap milliyetçisi kişilere yönetimde yer vermesi olağandır.

Lazkiye bölgesinden gelerek Türkiye’ye sığınan Ö.C. ile yapılan görüşmelerde Türkmenlerin 1994 yılında Bayır Bucak’tan bağımsız olarak milletvekili çıkarmak istediklerini belirtilmiştir. Aktarılanlara göre Türkmenlerin bu isteklerinin ardından bölgede araç patlamaları meydana gelmiş ve terör örgütü PKK rejimin de desteğiyle Bayır Bucak’ta etkinliğini arttırmıştır. Rejimin oluşturduğu korku politikası kendini göstermiş, rejim istihbarat servisi ile insanları takip etmiş raporlar tutturmuştur. Türkmenlerin içerisindeki muhalif öncü kişiler yapılan suçlamalarla cezalandırılmıştır.²¹³ Kendi ifadeleriyle Türkmenlerin içerisinde buldukları durum Baas’ın Arap milliyetçiliği yörüngesinde izlediği siyasetle örtüşmektedir.

²¹⁰ A.Z., Mülakat.

²¹¹ Suriye Anayasası, 1973.

²¹² A.A., Mülakat.

²¹³ Kaynak kişi olarak yer verilen Ö.C., Lazkiye’de banka müdür olarak görevliyken Türkiye’ye casusluk iddiasıyla Bayır Bucak’tan 10 kişi ile birlikte cezalandırılmış ve rejimin hapishanelerinde 7 yıl yatmıştır.

Yine Ö.C.'nin ifadeleriyle Lazkiye'de ve sahil bölgelerinde yaşayan ve balıkçılıkla geçimini sağlayan Türkmenler, Kıbrıs üzerinden ajanlık yapmakla suçlanmışlardır. Hapishanelerde aç bırakılan ve işkence gören Türkmenlerin bir kısmı özgürlüklerine kavuşmadan hayatını kaybetmiştir. Ailelerine uzak kalmış, telefonla dahi görüşmelerine müsaade edilmemiş, bazılarına ise yıllar sonra izin verilmiştir. Ağır şartlarda yaşayan Türkmenler hapisten çıktıktan sonra dahi uzun yıllar sağlık sorunları yaşamışlardır. Türkmenlerin Esad, Türkmenlerin her zaman dağınık ve kendi içlerinde sorunlu kalmasını istemiş, birleşip bütünleşmelerini teşvik edecek her türlü organizasyonun önüne geçmiştir. Hafız Esad iktidarı boyunca Türkmenleri temsil eden sivil toplum kuruluşu veya siyasi kurum olmamıştır. Türkmenlerin siyasi yapıda birleşmesini sağlayacak organizasyonlara karşı çıkmıştır. Türkmenlerin örgütlenme çalışmaları netice vermezken, Türkmen kökenli kişiler kendi toplumlarına yabancılaşarak, Baas Partisi veya Baas Partisi'nin uydusunda olan kuruluşlar içerisinde siyasallaşmışlardır. Baas'a ideolojisine hizmet eden bu kişiler Türkmen olmasına rağmen Türkmenler yararına çalışma yapmamışlardır. Eğitim politikalarından dolayı üniversite mezunu hayli az olan Türkmenler bürokraside kendilerine yer bulamamışlar diğer alanlara yönelmişlerdir.²¹⁴

A.Z., 1970 öncesi Baasçıların önceliği ordu olduğu için bürokraside birtakım boşluklar oluştuğunu, Türkmenlerin kendilerine ancak bu yıllarda yer bulabildiğini anlatmış, ancak bu dönemde de memuriyete hak kazanan Türkmenlerin merkeze uzak sürgün bölgelerinde görevlendirildiğini belirtmiştir. A.Z.'ye göre Türkmenler, yine öğretmenlik, memuriyet ve diğer kamusal alanlarda görevlendirilmiş olsalar dahi müdürlük makamına erişememişlerdir. Ordudaki boşluğu dolduran Baasçılar daha sonra bürokrasiye yönelerek üst düzey konumlara gelmişlerdir. Yapılan görüşme doğrultusunda Esad'ın Suriye'sinde memur olmak isteyen Türkmenlerin, rüşvet vermek zorunda kaldıkları aktarılmıştır. Genel hatlarıyla Türkmenler memur olarak tercih edilmemiş ve çok az sayıda kalmışlardır. Esad'ın içerisinde bulunduğu Nusayri toplumu Türkmen bölgelerine yakın olması sebebiyle Türkmenlere uzun yıllar işçilik yapmıştır.²¹⁵

Türkmenlerin muhalefet ile olan ilişkileri hakkında Halepli öğretmen H.C., ile yapılan görüşmede Türkmenlerin Sünni bloğun muhalif kanadı Müslüman Kardeşler ile göreceli olarak

²¹⁴ Ö.C., Mülakat.

²¹⁵ A.Z., Mülakat.

yakın ilişki içerisinde oldukları belirtilmiş yine Müslüman Kardeşler üyeliği suçlamasıyla cezalandırılarak uzun yıllar hapis yatan Türkmenlerin varlığından bahsedilmiştir. Buna göre Kardeşler içerisinde genel katılım itibarıyla Sünni Arap nüfusu daha fazla olmuş, Türkmenler, azınlık konumunda kalmışlardır. Sünni kökenli olan az sayıda kişi Müslüman Kardeşler saflarında yer alırken, Türkmen bölgelerinde uygulanan eğitim politikası Türkmenlerin eğitim seviyesinin düşmesine sebep olmuştur. İhvan içerisindeki grup liderleri genel olarak Sünni kökenli kimseler olmuştur. İhvan Türkmen bölgelerinde var olmuş ancak, çok taraftar toplayamamıştır. Hama ve Humus bölgelerinde yaşayan Türkmenler rejim ile çatışmalardan etkilenmiş, zarar görmüşlerdir.²¹⁶ Yapılan görüşmelerde Müslüman Kardeşlerin daha çok kuzey bölgelerinde yaşayan Türkmenler içerisinde kabul gören teşkilat olduğunu muhalif anlamda sistematik çalışmayı yürüttüğünü anlatmıştır. Suriye'deki Sünni muhalefet, çalışmalarını Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler,²¹⁷ ile aynı isim çatısı altında devam ettirmiştir. Hareketin Suriye'deki liderliğini Mustafa Sıbai, Suriye'de İslami çalışmaları başlatmış yüksek eğitim için gittiği Kahire'de Hasan el-Benna ve Müslüman Kardeşlerle tanışmıştır. Suriye'ye döndükten sonra tıpkı Mısır'daki adıyla Müslüman Kardeşler teşkilatını Suriye'de kurmuş ve çalışmalarına devam etmiştir. Müslüman Kardeşler ile rejimin karşı karşıya geldiği en büyük çatışma 1982 yılında Hama'da yaşanmıştır. Alevi yönetim için Sünnilerin kalesi olarak görülen Hama'da protestolar başlayınca askeri hareket düzenlenmiş, tanklar şehri yerle bir etmiştir. 2 Şubat'ta başlayan çatışmalar 28 Şubat'a kadar devam etmiştir. Şiddet ve kan Suriye'de daha önce yaşananlara göre emsalsiz olmuş yıkım devasa boyutlara ulaşmıştır. Namluların ucundaki

²¹⁶ Kaynak Kişi: H.C., 1984 Halep Çobanbey doğumlu, öğretmen

²¹⁷ Müslüman Kardeşler, Arap dünyasında bilinen ismiyle 'İhvanü'l-Müslimin'in Mısır ve Suriye'de İslami muhalefeti temsil etmiştir. Öğretmen olan Hasan el-Benna tarafından 1928 yılında Mısır'da kurulurken 1938 yılından itibaren siyasal nitelik kazanmaya başlamıştır. 1938'den itibaren defalarca siyasi ve askeri baskılarla kapatılmış üyeleri hapse atılmıştır. Muhammed Fethi en-Nukraşi hükümeti Müslüman Kardeşleri yasadışı ilan ederek kapatılmasını emretmiş, mallarına el koymuş ve 1948'de bir suikast sonucu öldürülmüştür. Ardından İktidar eliyle 12 Şubat 1949'da Hasan el-Benna, öldürülmüştür. Nukraşi'nin yerine gelen Nahas Paşa Hükümeti, 12 Ocak 1950'de yasak ve kısıtlamaları kaldırarak el konulan malların bazılarını Müslüman Kardeşlere iade etmiştir. Müslüman Kardeşlerin Arap İsrail Savaşında Filistin güçleriyle beraber savaşması hareketin Mısır ve diğer Arap ülkelerinde bilinirliğini arttırmıştır.

1952 yılında Mısır'da gerçekleşen askeri darbe öncesi Müslüman Kardeşler ve Hür Subaylar birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olmuşlardır. 1940'lı yıllarda, Mısır'da İngilizlere karşı mücadelede rol alan Müslüman Kardeşler ve ilk başlarda yeni rejimin yanına yer almışlardır. 1952 yılında Nasır tüm siyasi partileri kapatırken Müslüman Kardeşlerin faaliyetlerine devam etmesine müsaade etmiştir. Ancak Müslüman Kardeşlerin Mısır'daki güçlü teşkilatı Nasır iktidarı için tehlike arz etmiştir. 13 Ocak 1954'te Nasır, cemiyeti kapatarak yöneticilerini tutuklatmış aynı yıl bir suikasttan kurtulmuştur. Baskı daha da şiddetlenerek müebbet hapis ve idam cezaları peş peşe gelmiştir. Cemiyet, 1965 yazında rejimi devirmeye yönelik komplo ile suçlanmış 1966'da alınan mahkeme kararıyla içlerinde Seyyid Kutub'un da bulunduğu 3 kişi idam edilmiştir.

Hama halkından Türkmenlerin de içine olduğu 5.000 ile 25.000 arasında insanın öldürüldüğü tahmin edilmektedir. En yüksek sayı kabul edildiği takdirde 200.000 kişiden oluşan nüfusun yaklaşık %10'unun katledildiği görülmektedir.²¹⁸

Silahlı kuvvetlerdeki Türkmenler hakkına tuğgeneral A.S., ile yapılan görüşmede; Suriye ordusunun temelini Fransız mandası döneminde kurulan Özel Doğu Akdeniz Birlikleri oluşturulduğu anlatılmıştır. Buna göre orduya Fransız politikalarının bir gereği olarak özellikle Alevi ve Dürzi gibi azınlık gruplar alınmış, geleneksel şehirli eşrafın içerisinde olan Türkmenlere ise büyük ölçüde yer verilmemiştir. Fransızlara karşı bağımsızlık mücadelesinde etkin rol alan Türkmenlerin de Fransızlar tarafından şekillendirilen orduda yer almak istememeleri bunun bir diğer sebebidir. Silahlı kuvvetlerde Türkmenlere karşı uygulanan askeri kota, 70 darbesinden sonra da devam etmiştir. Hafız Esad, mensubu olduğu Alevi azınlığın orduda sayısal çoğunluğunun artırılmasını sağlamış ve orduyu kendi rejiminin devamını sağlayan bir kurum olarak görmüştür. Türkmenler sosyal hayatın diğer alanlarında olduğu gibi silahlı kuvvetlerde de ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. Emeviler döneminde uygulanan şüubiye akımı Hafız Esad döneminde yeniden uygulanmış, Arap olmayanlar üzerinde ırkçılık yapılmıştır. Silahlı kuvvetlerde görev alan Türkmenler Alevi meslektaşlarıyla eşit şartlara sahip olmamıştır. Sayısı çok az olan yüksek rütbeli Türkmen subayların tamamı orduda tedirginlikle görevlerine devam etmiştir. Türkmenler diğer gruplara göre daha uzun sürede rütbe almıştır. İktidardan dolayı Nusayrilere büyük kolaylıklar sağlanmış ordunun %80'ini Nusayriler oluştururken yüksek rütbelilerin tamamına yakını bu gruba verilmiştir. Türkmen subaylar genellikle üniversite sonrası silahlı kuvvetlere katılan ve mühendis açığını kapatmak için görevlendirilen isimler olmuştur. Üst düzey komutanlar içerisinde rejimin zulmünden korktukları için kendi kimliğini saklayanlar olmuştur.²¹⁹

A.H., orduda söz sahibi olan Nusayrilerin, emir komuta zincirinde kendi gruplarından olmayan üstlerine karşı tavır almış verilen görevleri yerine getirmediğini anlatmıştır. Yine A.H.'ye göre Nusayri askerler bu tutumları karşısında da kuvvet komutanları tarafından takdir edilmişlerdir. Önemli vazifelerin tamamı Nusayri subaylara verilirken geri planda kalan atıl

²¹⁸ Nikolas Van Dam, Suriye'de İktidar Mücadelesi, (çev: Semih İdiz - Aslı Falay Çalkıvık), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.183.

²¹⁹ Kaynak Kişi: A.S., 1956 Golan doğumlu, tuğgeneral

görevlere Türkmenler ve diğer gruplardan isimler getirilmişlerdir.²²⁰ M.V.C., Türkmenlerin orduda hassas noktada yer almadıklarını aktarmış, 1970'ten beri askeri pilotların hiçbirinin Türkmen olmadığını belirtmiştir. Silahlı kuvvetlerde üst düzey görevlere getirilen en önemli Türkmen kökenli isim Hasan Türkmani'dir.²²¹ H.C de devlet memurluğu, silahlı kuvvetler ve diğer kurumlarda işe girişlerde genel Türkmen nüfusu içerisinde sayıları hayli az olan Alevi Türkmenlerin Sünni Türkmenlere göre daha avantajlı konumda olduğunu ifade etmiştir. Hasan Türkmani, Türkmen kimliğini taşımasına rağmen mezhepsel ortaklığı sebebiyle istisnai olarak orduda etkin olmuş ve yüksek makamlara getirilmiştir.²²²

Lazkiyeli Türkmen A.A., askerlik tüm etnik ve dini unsurlar için zorunlu olduğunu anlatmıştır. 24 ay yapılan askerlikte üniversite mezunları teğmen rütbesiyle silahlı kuvvetlere başlamışlardır.²²³ Türkmenler coğrafi olarak Suriye'nin farklı bölgelerinde dağınık halde yaşamaktadırlar. Türkmenlerin dağınık yaşamaları iki önemli sebebe dayanmaktadır. Osmanlı dönemine Hicaz hattı boyunca bulunan Türkmen köyleri, bedevi saldırılarına karşı hac yollarının güvenliğini sağlamaktaydılar. Diğer sebep ise isyan etme ihtimali yüksek olan Nusayri köylerinin denetim altında tutulmasıdır.²²⁴ Suriye'de 1960'lardan beri süregelen olağanüstü hal uygulaması Esad'ın ölümüne kadar devam etmiştir.²²⁵

Esad'ın asker kökenli olduğu ve darbe yaparak iktidara geldiği göz önüne alındığında ordunun ne kadar önemli olduğunun bilincinde olarak, Türkmenleri silahlı kuvvetlerden uzaklaştırmıştır. Muhaberatın da çok büyük bölümü Karadahalı Nusayrilerden oluşmuştur. Bütün tank komutanları Nusayridir. Savaş uçaklarının pilotları tek tek Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.²²⁶ Halepli Türkmen lider T.S., askerlik yapan veya üniversite eğitime devam eden Türkmenlerin, anadillerini konuşmaktan korktukları için günlük hayatta Arapça konuştuklarını ve kendilerini Arap olarak tanıttıklarını açıklamıştır. Aynı bölükte veya sınıfta olan Türkmenler, arkadaşları içerisinde Türkmenlerin olduklarını nadiren öğrenebilmişlerdir.

²²⁰ A.H., Mülakat.

²²¹ Kaynak Kişi: M.V.C., 1960 Halep Münbiç doğumlu, Türkmen lider, genel cerrah

²²² H.C., Mülakat.

²²³ A.A., Mülakat.

²²⁴ Erendor, a.g.e., s.198.

²²⁵ Erendor, a.g.e., s.272.

²²⁶ Esat Arber, Bayır-Bucak'tan Kerkük'e Suriye ve Irak Türkmenlerinin Stratejik Rolü ve Türkiye'nin Güvenliği Paneli, Ankara, 2016, s.37.

Orduya seçilen subaylar çok detaylı incelemelerden sonra kabul edilmiştir. 1970 darbesinden sonra yapılan ihraçlarda Türkmenler listenin ilk sırasında yer almışlardır. Türkmenlerin Suriye’de en zayıf oldukları alanlardan birisi de silahlı kuvvetler olmuştur.²²⁷

H.O. ise silahlı kuvvetlerde geçmişten beri namaz kılmak ve oruç tutmak gibi dini ibadetler yasaklandığını çoğu Türkmenin ancak diğer Sünni Araplar gibi gizli olarak dini ibadetlerini yerine getirdiğini anlatmıştır. Orduda emir komuta zincirinin çoğunluğu Alevi olduğu için Sünni Türkmenler komutanlarını kendine yakın bulmamış dikkatli yaklaşmışlardır. Özellikle şehirli Türkmenler kimliklerinde Arap yazdığı ve eğitim dilinin zorunlu Arapça olmasından ötürü iyi derecede Arapça konuştukları için silahlı kuvvetlerde kendileri söylemedikleri sürece kimlikleri anlaşılmamıştır.²²⁸

T.S., tüm devlet dairelerinde yapılan bu uygulamanın amacının Suriye’de Türkçeyi kontrol altına almak olduğunu ve silahlı kuvvetlerde görev yapan Türkmen askerlerin aileleriyle yüz yüze veya telefon görüşmesini Arapça konuşmak şartıyla yapabildiklerini yine aynı işlemin hapisanelerde de uygulandığını ve Arapça bilmeyen ailelerin ise mağdur edildiğini söylemiştir.²²⁹

H.C.’ye anlattıklarına göre de Türkmenler etnik ve mezhepsel olarak uyuşmadıkları Suriye ordusunda asker olmak ve askere gitmek istememişlerdir. Devlet memurluğu ilk yıllarda düşük maaşlı olduğu için Türkmenlerce de tercih edilmemiş bunun yerine özel sektör tercih edilmiştir. Sonraki yıllarda ise Baas’a üye olmadan memuriyet imkansız olmuştur. Türkiye ile yaşanan sorunlarda Esad, Türkmenlere tedirgin bakış açısıyla yaklaşmış, Türkiye’ye yakın olmaları ve Türkçe konuşmaları casusluk ile suçlanmalarına yol açmıştır. Şüphelerin yoğunlaştığı kişiler ise Türkiye’ye casusluk ve ajanlık gerekçesiyle tutuklanmıştır. Esad rejimi Türkmenlere güvenmemiş, Türkmenlerin Türkiye’ye olası sempatileri sebebiyle iç tehdit olarak görmüştür.²³⁰

²²⁷ Kaynak Kişi: T.S., 1984 Halep Çobanbey doğumlu, Suriye Türkmen lider, akademisyen

²²⁸ H.O., Mülakat.

²²⁹ T.S., Mülakat.

²³⁰ H.C., Mülakat.

3. Ekonomi Alanında Yürütülen Politikalar

Türkmenler, Suriye genel nüfusunun en büyük bölümünü oluşturan Sünni Arap komşularıyla birlikte genel itibariyle sorunsuz yaşamışlardır. Halepli genel cerrah M.V.C., Aleviler ile çatışmaya yatkın anlaşmazlıkların Şam yönetiminin Türkmenlerin kendi kaderini tayin etme hakkını yok saymasıyla daha da arttığını ifade etmiştir. Türkmenler 30 yıl boyunca yoksullaşmalarının kaynağı olarak gördükleri Alevi yönetiminin çatısı altında zorluklar yaşamışlardır. Türkmen toplumunda da çözümler yaşanmıştır. Rejim Türkmenlerin ortak hareket etmesini engellemek adına doğrudan Türkmenleri hedef alan askeri kontroller yapmış zaman zaman da bölgesel olarak sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Türkmenlerin maruz kaldığı uygulamalar, Türkmen toplumu sosyo-kültürel kırılmalara sebep olmuştur. Türkmen aileler bu politikalarından etkilenmiştir. Şehirli eşrafa mensup büyük Türkmen ailelerin çoğu büyük toprakları yönetirken, çıkarılan toprak reformu ile toprakları ellerinden alınmış giderek fakirleştirilmişlerdir.²³¹

A.S., ilk yıllar ekonomide uygulanan politikalarla Suriye’de gelir seviyesi iyileştiğini ve Türkmenlerin bu yıllarda ekonomik olarak nispeten iyi durumda olduklarını açıklamıştır.²³² A.A., ise Esad’ın izlediği siyasetle tüm Suriye’de Türkmenleri ve diğer etnik grupları görmezden geldiğini söylemiştir. Buna göre Esad, kendi grubu içerisinde yeni iş adamları, zengin üst sınıf ortaya çıkarmıştır. Nusayriler devlet için özel olmuş, tüm ayrıcalıklı haklar Nusayrilere tanınmıştır.²³³ M.V.C., Türkmenlerin 1970’lerin sonundan itibaren ticarete kendilerini hissettirmeye başladıklarını ve yaptıkları kaliteli ürünlerle iş ve istihdam imkanı sağladıklarını aktarmıştır. Şehirde gelişen üretim ve ticaret asırlardan beri toprakla uğraşan Türkmenler için yeni iş fırsatı doğurmuş, yeni meslekler öğrenilmiştir. Nitelikli elemanı temin etme sorunu yaşayan küçük ölçekli işletmeler Türkmenlere ulaşmıştır. Esad, iktidarının son yıllarda türlü zorluklara rağmen okullarını tamamlamayı başaran Türkmenlerin alt seviyelerde memurluk yapması bir diğer geçim kaynağı olmuştur.²³⁴

²³¹ M.V.C., Mülakat.

²³² A.S., Mülakat.

²³³ A.A., Mülakat.

²³⁴ M.V.C., Mülakat.

Lazkiyeli Ö.C., Esad'ın ilk yıllarda önceki Baasçılara göre daha ılımlı bir politika izlediğini ancak ayrımcı politikaların takip eden yıllarda da kendini gösterdiğini belirtmiştir. Örneğin elektrik Nusayri köylerine daha erken Türkmen köylerine ise 1978'de verilmeye başlanmıştır. Ancak talebi karşılamayan üretim günlük ortalama 5 saat elektrik kesintisine sebep olmuştur. Nusayri köylerinde yaşayanlar çoğunlukla devletin üst kademelerinde görev alan kişiler olmuştur.²³⁵ A.H.'nin anlattıklarıyla Hafız Esad döneminde Türkiye sınırı boyunca mayın döşenmiş, böylelikle sınıra yakın bölgelerin Türkiye ile geçişleri engellenmek istenmiştir. Tarıma elverişli arazilerin mayınla döşenmesi bölge ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Mayınlı arazi sebebiyle adım atılamayan Suriye Türkiye sınırında illegal geçiş yapmak isteyenler ise bedelini canlarıyla ödemişlerdir. Esad, böylelikle sınır hattını güvende tutmayı amaçlarken, bölgedeki topraklar uzun yıllar kullanılamaz hale gelmiştir.²³⁶

Türkmen lider T.S., Türkmenlerin geçim kaynağı ağırlıklı olarak tarım ve ticaret olduğunu aktarmıştır. Ancak Esad'ın iktidarı boyunca Türkmenlerin yaşadıkları bölgeye yatırımdan kaçındığı söylenebilir. Kendisi de köylü bir ailenin çocuğu olan Esad, Baas'ın sosyalist politikalarını devam ettirmiş, toprak reformu ile mülk sahiplerinin arazileri devlet kontrolüne geçmiştir. Türkiye ile Suriye arasına sınır çekildikten sonra patlak veren mülkiyet sorunu, Türkiye tarafında kalan Türkmenlerin Suriye'deki topraklarına el konulmasıyla başlamış, Türkiye ise uluslararası mütekabiliyet esasına göre karşılık vermiştir. Ancak bu el koymalar bölgenin her iki tarafında da mülk sahibi olan Türkmenlerin mağduriyetini arttırmıştır. Türkmenlerin yaşadığı gayrimenkul sorunu Esad'ın ölümüne değin çözüme kavuşturulamamıştır. Esad'ın içerisinde bulunduğu Nusayri toplumu, Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı bölgelerde işçilik yapmış olduğundan Esad, geçmişten gelen mezhepsel ve politik karşıtlığa sahip olmuştur. Türkmenler devlet ve bürokrasiden uzaklaştırılmıştır. İstenmediklerinin farkında olan Türkmenler tarım ve ticaret üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bölgedeki Arap köylerine götürülen altyapı hizmetleri Türkmen köylerinden esirgenmiş, Türkmenler yolsuz, susuz, elektriksiz kalmış; kamu hizmetleri anlamında arka plana itilmiştir.²³⁷ Ö.C. Bayır Bucak'ın dağlık bölge olması sebebiyle tarım arazileri küçük kaldığını belirtmiştir. Dar alan sebebiyle tahıl yerine meyve ve sebzenin tercih edildiği bölge, tekstil ve

²³⁵ Ö.C., Mülakat.

²³⁶ A.H., Mülakat.

²³⁷ T.S., Mülakat.

araç bakımından zanaatkâr Türkmenler çıkarmıştır. Bayır Bucaklı Türkmenler tüm imkansızlıklara rağmen eğitimde de başarılı olmuş, doktor ve mühendis çıkarmışlardır.²³⁸ A.Z., Suriye, bütçenin çok büyük bölümü askeri harcamalara ayrıldığından ekonomik anlamda kritik ve zor günlerden geçirdiğini söylemiştir.²³⁹

A.A. ile yapılan mülakatta kuzey bölgelerinde yaşayan Türkmenlerin, zaman içerisinde tarımdan ticarete yönelmelerine karşın güneydekiler tarıma dayalı ekonomilerini devam ettikleri belirtilmiştir.²⁴⁰ Sovyet ideolojisinden etkilenerek toprak reformunu uygulamaya sokan Esad, toprakların köylülere verilmesinde en büyük payı Baasçuların almalarını sağlamıştır. Hafız Esad, birkaç kez liberal açılım denemeleri yapmış, 1992 yılında SSCB'nin dağılmasıyla ekonomide devlet baskısı azalmaya durmuş, özel girişimler başlatılmıştır.²⁴¹ Öyle ki orman köylüleri olarak bilinen Bayır Bucak Türkmenleri kışın yakacak odun bulamaz olmuşlardır. Bayır Bucak dağlık ve ormanlık bir bölge olduğu için tahıl üretimine ve büyükbaş hayvancılığa elverişsiz olmuş, bunun yerine tütün ekilmiş kümes ve ahırlarda hayvancılık yapılmaya çalışılmıştır. Türkmenler, geçinebilmek için ağır işlerde çalışmışlardır.²⁴²

Lazkiye'de yaşayan Türkmenler, komşu köylerine verilen traktör ve tarım aletlerinden yine ücreti karşılığı yararlanabilmişlerdir. Lazkiye'li bir Türkmen olan A.A.'nın ifadesiyle Türkmen köylerinde genellikle 1 traktör olurken, Nusayri köylerindeki traktörlerin ve diğer tarım aletlerinin sayısı yüksek olmuştur. İktidarın politikaları sosyal hayatta sorunlar doğurmuştur. Güneyde bulunan Türkmen köyleri kendilerine su verilmediğinden veya haftanın belli günlerinde verildiğinden ötürü suya gereksinimi az olan zeytin yetiştiriciliği ile ilgilenirken, Nusayri köylerinde bol su isteyen limon ve portakal yetiştirildiği görülmüştür. Yine de bazı Türkmen köylerinde kaynak suları veya kuyular aracılığı ile suya ulaşan aileler limon ve portakal yetiştirebilmişlerdir. Barajlarda tutulan sular Türkmenlerden esirgenmiştir.²⁴³

Yine A.A.'ın anlatımına göre Lazkiye'de denize paralel olarak kuzeye uzanan köyler, Osmanlı döneminden beri büyük çaplı değişime uğramamıştır. Türkmenlerin olduğu her köyün

²³⁸ Ö.C., Mülakat.

²³⁹ A.Z., Mülakat.

²⁴⁰ A.A., Mülakat.

²⁴¹ Bademci, a.g.e., s.158.

²⁴² Erendor, a.g.e., s.242.

²⁴³ A.A., Mülakat.

hemen yakınında bir Nusayri köyü olmuştur. Esad'ın politikalarını daha somut olarak görmek için Lazkiye Türkmenleri büyük önem arz etmektedir. Türkmen köylerinin yolları engebeli ve bozukken, Nusayri köylerinin tamamı asfaltlanmıştır. Nusayri köylerinde çöpler dahi belediyelerce düzenli olarak toplanıp yaşam kalitesi arttırılmıştır. Tarım alanında nakit yardımı ve yıllık ekim desteği verilirken, Türkmen çiftçilere destek verilmemiştir. Yine okulların kalitesi arasında derin uçurumlar vardır. Türkmen okulları eski binalar olup, sürekli öğretmen açığı yaşanmıştır. Türkmen öğrenciler Nusayrilere verilen envanterlerinden de mahrum bırakılmışlardır.²⁴⁴ Türkmenler, ayrıca Lazkiye bölgesinde Akdeniz kıyı şeridinde yakın olan yerlerde balıkçılık yapmaktadırlar.²⁴⁵ H.O.'ya göre: Kuzeyde Halep fıstığı ve üzüm de yetiştirilmiştir. Tarımdan alınan gelirler günlük aile ekonomisine yeterli olmadığı için mevsimlik geçici işlerde çalışmışlardır.²⁴⁶

Güneyde ise Hafız Esad'ın Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı olarak görev yaptığı 1967 Arap İsrail savaşı henüz başlamadan önce, tırmanan gerginlikler ve sınır çatışmaları neticesinde Suriye ordusu Golan'a gelerek burada konuşlanmıştır. Esad'ın yönettiği Suriye silahlı kuvvetleri Golan'da Türkmen bölgelerini boşaltmış ve Türkmenleri şehirdeki üçra kasabalara zorunlu göç ettirmiştir. İsrail ile sınır çatışmaları bölgedeki Türkmenleri etkilemiştir. Golan Tepeleri kaybedildiğinde burada kalan Türkmenler İsrail'e karşı direniş gerçekleştirmiş, 1967 savaşında 200'ün üzerinde Türkmen hayatını kaybetmiştir.²⁴⁷ Golanlı A.A., tarla ve bahçelerini terk eden Türkmenlerin şehirde kolayca iş bulamadığını geçim sıkıntılarını yaşadıklarını anlatmıştır. Şehrin varoşlarında hayatlarını devam ettirebilmek için mücadele veren Türkmenler, devletten yardım alamamış birçok öğrenci eğitimini yarıda keserek işe girmiş ve aile ekonomisine destek olmuşlardır.²⁴⁸

Türkmen lider T.S, 1967 Arap İsrail Savaşı'nda Savunma Bakanı olarak görev yapan Hafız Esad'ın Golan'da yaşayan Türkmenleri tehcir etmesi Türkmenlerle uyguladığı ilk politika olduğuna yer vermiştir. Tepki çeken bu politik manevradan sonra Golan'da yaşayan

²⁴⁴ A.A., Mülakat.

²⁴⁵ Bademci, a.g.e., s.232.

²⁴⁶ H.O., Mülakat.

²⁴⁷ Ali Öztürkmen, Bilgay Duman, Oytun Orhan, Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri, ORSAM-Ortadoğu Türkmenleri Programı, S:83, 14, Kasım 2011, s.7.

²⁴⁸ A.A., Mülakat.

Türkmenler Esad'a karşı negatif tavır almışlardır. Toprak reformu ve kamulaştırma politikaları ise Esad'a olan tepkinin Tüm Suriye'ye yayılmasını sağlamıştır.²⁴⁹ Savaşın hemen öncesi yapılan tatbikatta Türkmen tarlaları üzerinde bulunan ürünler zarar görmüş, henüz hasat edilmeyen mahsuller de telef olmuştur.²⁵⁰

H.C.'nin ifadesiyle özetleyecek olursak; Türkmenlerin ticari girişimleri büyük şirketlere dönüşmemiştir. Üretilen mallar başka tüccarlar aracılığı ile satılmış, uluslararası alanda faaliyet gösterememişlerdir. Dış piyasaya verilen mallar Esad'a ve Baas partisine yakın isimlerin kontrolünde olmuştur. Esad'ın diğer Sünni bölgelerde olduğu gibi kırsal kesimlerdeki Türkmen köylerine devletin ciddi anlamda yatırımı olmamıştır.²⁵¹

4. Eğitim, Kültür ve Kimlik

Bölgede uzun yıllar devlet kadrolarında görev alan ve şehirli eşrafı oluşturan Türkmenler, Osmanlı'nın çekilmesinden sonra ilk olarak İngiliz ve Fransız işgalcilerle ardından, Suriyeli devlet yöneticileriyle karşı karşıya gelmiştir. Kademeli olarak yönetimden uzaklaştırılan Türkmenler üzerindeki baskılar Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle en yüksek boyuta ulaşmıştır. Suriye'de Türkmenlerin çoğunluğunun Sünni Müslüman olması yönetimle aralarında etnik ve mezhepsel olarak farklılıkları beraberinde getirmiştir. Lazkiyeli Türkmen mühendis A.H. ile yapılan görüşmelerde, Baas Partisi'nin sosyalist ve laik söylemleriyle Sünni Türkmenlere kendi içerisinde yer vermek istemediği aktarılmış yine Arap ulusunun tek bir çatı altında toplanması amacıyla olan yönetimin, Arap olmayan azınlık gruplar üzerinde Araplaştırma politikası güttüğü ve sosyal yaşamın tüm alanlarında bu politikanın kendisine yer bulduğu ifade edilmiştir. Esad, iktidarı boyunca genel itibariyle Türklerle ilgili politik programlara müsaade etmemiştir. Türkmenler siyaset sahnesinde kendisine yer bulamamış, ancak Araplaştırma politikası çerçevesinde Türkmen kimliğini çoktan unutmuş olup rejimin çıkarlarına hizmet edenler politika ve orduda kendilerine yer bulabilmişlerdir.²⁵²

²⁴⁹ T.S., Mülakat.

²⁵⁰ A.A., Mülakat.

²⁵¹ H.C., Mülakat.

²⁵² A.H., Mülakat.

Etnik kökenleri itibariyle yönetimin dışladığı Türkmenler hakkında sağlıklı istatistik bilgileri verilmemiştir. A.S.'nin anlattıklarından hareketle nüfus sayımlarında dil ve ırk özellikleri dikkate alınmayarak genel Arap nüfusu içerisinde eritmeye çalışılmıştır. Türkmen nüfus görülmezden gelinmiştir. Kentler, kasabalar ve köylere dağılmış durumdaki Türkmen nüfusu kendi kültürlerini yaşatmak için çabalamışlarsa da süre içerisinde bölgesel farklılıkların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.²⁵³ Burada nüfus sayımı için tarafsız kuruluşların olmaması ve rejim tarafından bilgi verilmemesi akademik kaynaklarda genel itibariyle Osmanlı dönemine dayanan belgeler üzerinden nüfus artış oranına göre esas alınan verilerin kullanılmasına yol açmıştır.

Hafız Esad'ın Türkmenler üzerinde yaptığı icraatların 1970'e kadar işbaşında olan Baas'ın parti politikaları ile ayrışmadığını dile getiren T.S., Türkmenlerin temsil ettikleri etnik kimlik, Suriye'nin eğitim, kültür, siyaset ve diğer tüm alanlarında zararlı figür olarak kafalara kazınmaya çalışıldığını aktarmıştır. Esad, kurumlar vasıtasıyla uyguladığı siyasetle Türkmenlere karşı açık bir tavır sergilemiştir. Ancak farklı bir görüntü ile halk karşısına çıkarak Suriyeli bilinci oluşturmaya çalıştığını ifade eden Esad, uygulamanın tam tersi söylemlere başvurarak, taban tabana zıt bir Suriyeli portresini Türkmenlerin önüne koymuştur. Türkmenlerin Türk köklerini yok sayarak Suriyeli Arap olduklarını kabul etmeleri gerektiğini savunan Esad, zaman zaman gözdağı vererek, korku siyaseti izlemiştir. Türkiye'ye karşı savunma sanayisi yeterince gelişmemiş olan Suriye; Türkiye ile arasında pek çok anlaşmazlık konusu bulunmasına rağmen, Türkiye'ye karşı olumsuz mesajlar göndermekten çekinmiş, ancak iç politikada özellikle sınır bölgelerindeki Türkmenlerin üzerindeki baskı arttırılmıştır. Sebepsiz yere yargılanan Türkmenler ajan olarak yaftalanmıştır.²⁵⁴

A.A. Türklerin, diğer azınlıklar gibi kültürel alanda da Araplaştırma politikasına tabi tutulduklarını, kendi dilleri ve kültürlerini yaşamalarına izin verilmediğini ifade etmiştir. Zengin sözlü kültür ve halk edebiyatına sahip olan Suriye Türkmenlerinin anadillerini konuşmaları Esad için tehdit olarak algılanmış ve anadilde konuşma yasaklanmıştır. Kamusal alanda uygulanan Türkçe yasağı ile kültürün taşıyıcısı olan dilin bu fonksiyonu dondurulmak

²⁵³ A.S., Mülakat.

²⁵⁴ T.S., Mülakat.

istenmiştir.²⁵⁵ Golan doğumlu, bir başkan Türkmen A.S., ise bu dönemde Türkçe eğitim veren okullar olmadığı için Türkmen aileler çocuklarını Arap okullarına göndermiş olduklarını ve bu okullarda eğitimin gören çocukların öz kimliklerine uzak kaldıklarını aktarmıştır. Türkçe gazete ve dergilere yayım yasağı getirilmiş bundan Türkçe türküler de nasibini almıştır. Tüm devlet kurumlarında Arapça zorunluluğu getirilmesi Türkçe'nin yok sayılmasına sebep olmuştur.²⁵⁶ A.A., Esad'ın iç politikada Türkmenlere kaşı koruyucu önlemler aldığını, monarşik siyasal düzeninde politik söylem olarak Arap Milliyetçiliğine vurgu yaparak, bölgesel liderliğe soyunurken, iç politikada Türkmenler üzerinde geniş çaplı asimilasyon siyaseti izlediğine yer vermiştir. . Türkmenler aile içerisinde Türkçe konuşarak ve kadim geleneklerini yaşatarak uygulanan asimilasyona karşı önlemler almışsa da halihazırda günlük sosyal yaşamın her evresinde hissedilebilen rejimin aşırı baskıcı takibatıyla kitleler halinde tek ses olunamamıştır. Rejim Türkmenlerin milli ve manevi kimliklerini korumalarına kaşı istihbarat servisini kullanarak geniş bir mücadele içerisine girmiştir.²⁵⁷

Kuzey Türkmenlerinden M.V.C., Şam yönetiminin Arap olgusunu ön plana çıkaran siyasal söylemleri Arap etnik unsuru etrafında bütünleşik bir Suriye ulusunu gerektirdiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Esad'ın Aleviler üzerinde ekonomik kalkınma ve teşvik girişimleri Türkmenler için aksi yönde uygulanmış şehirli eşrafa mensup Türkmenler kademeli olarak fakirleştirilmişlerdir.²⁵⁸ A.A., da sivil toplum anlamında Türkmenlerin toplandığı ortak bir çatı olmadığı için de devlet ve Türkmenler arasında resmi diplomatik ilişkiler mümkün olmamıştır. Rejim sorunların müzakerelerle barışçıl bir şekilde çözülmesine müsaade etmemiştir.²⁵⁹

Ö.C., rejimin uyguladığı asimilasyon politikasıyla zaman zaman tepkilere maruz kalabileceği ihtimaline karşı dağınık bölgelerde yaşayan Türkmen grupların kontrol altında tutulması için sık sık istihbarat birimlerince soruşturmalar yaptığını aktarmıştır.²⁶⁰ H.O. da Türkmenlerin, dernek vakıf gibi sivil toplum kuruluşları kurmasına müsaade edilmediğini anlatmıştır. Esad, Türkmen kültürünün yaşatılması adına oluşturulabilecek her türlü

²⁵⁵ A.A., Mülakat.

²⁵⁶ A.S., Mülakat.

²⁵⁷ A.A., Mülakat.

²⁵⁸ M.V.C., Mülakat.

²⁵⁹ A.A., Mülakat.

²⁶⁰ Ö.C., Mülakat.

organizasyonun karşısında olmuş, yasalarda açıkça belirtilmemesine karşın, istihbarat örgütü baskısıyla bunu engellemiştir. Kendileri hakkında yapılacak cezai işlemlerden çekindikleri için yöneticiler içerisinde Türkmen olanlar kimliklerini belli etmemiş ve Arap gibi davranmışlardır. Üniversiteye giriş sınavında zaten iyi eğitim almış Nusayriler karşısında anadili Türkçe olan Türkmenler büyük varlık gösterememişlerse de yüksek puan alan çok sayıda Türkmen olmuştur.²⁶¹

A.H., Esad yönetiminin Sünni blok ve rejim arasında devam eden çatışmalarda Türkmenlerin Sünni Müslümanlar ile yakın bağlar kurması engellemeye çalıştığını aktarmıştır. Hükümet, bölgedeki milliyetçi duyguların uyanmaması için Türkmenleri birbirinden uzak tutmuş, ortak bir neşriyat yapılmasını engellemiştir. Türkmenlere uygulanan sindirme politikasını devlet kontrolünde olan gazete, dergi, televizyon ve diğer kuruluşlar görmezden gelmiş, Türkmenlerin yaşadığı sorunlar izole edilmiş, meselenin uluslararası bir nitelik kazanması ve siyasi bir çözümle sonuçlandırılmasının da önüne geçilmiştir. Türk kültürü sözlü halk edebiyatı içerisinde ağızlarda yaşamıştır.²⁶² M.V.C. de Türkmenlerin rejimin mevcut yapısını korumak ve kesintisiz devam edebilmesi için sorunlu olarak görüldüğünü ancak kendi içlerinde kısıtlı miktarda Türkçe konuşabildiklerini ve kültürlerini zorlukla ayakta tutabildiklerini belirtmiştir. Türkiye'yi jeopolitik bir rakip olarak gören Şam yönetimi Türkiye ile ilişkileri soğuk bir düzlemde devam ettirdiğinden Türkmenlerin Türkiye'ye gelip gitmelerine izin verilmemiş yine Türkiye'den gazete, dergi ve kitapların alınması veya gönderilmesi yasaklanmıştır. Esad'ın kurduğu baskıcı sistemde sakıncalı olarak gördüğü Türkmenlerin okumalarını istememiştir. Özellikle ilkökul öğrencileri büyük zorluk çekmiş olumsuz anlamda etkilenmişlerdir. Her alanda Arapça konuşma zorunluluğuyla Türkmenler Arapçaya önem vermek zorunda kalmış bu anlamda dededen miras alınan Türkçeden uzaklaşmışlardır.²⁶³

Aynı zamanda bir akademisyen olan Türkmen lider T.S., rejimin dil politikalarına ilişkin Ermenicenin istisna tutularak Arapça dışında dil kabul edilmediğini, azınlıkların konuştukları dillerin araştırılması ve öğretilmesi taleplerinin önüne geçildiğini açıklamıştır.

²⁶¹ H.O., Mülakat.

²⁶² A.H., Mülakat.

²⁶³ M.V.C., Mülakat.

Azınlıkların Arapça yerine kendi adillerini konuşmaları siyasal rejime tehdit algısı oluşturmuş, başka ülkelerin yörüngesine girebilecek grupların başına konulan Türkmenlerin Türkçe konuşmaları hayatın her alanında engellenmiştir. Suriye’de tehdit olarak algılanmayan Ermeniler, Ermenice konuşabilirken, İngilizce ve Fransızca dilleri okullarda öğretilmiş ancak Türkçenin kullanılmasına izin verilmemiştir. Osmanlı’nın bakiyesi ve Türkiye’nin bir uzantısı olarak görülen Türkmenlerin Türkçeyi unutmaları istenmiş, anadilin konuşulması ve eğitim dili olmasının önü kesilmiştir. Okullarda Türkçe konuşmak yasaklanmış, konuşan öğrencilerin uyarılması istenmiştir. İşlem yapmayan öğretmenlere ise ceza verilmiştir. Merkezden gelen müfettişler Türkçe konuşmanın yasaklanmasını yakından teftiş etmişlerdir. Devlet dairelerinde, mahkemelerde, askeriyede ve diğer kamusal alanlarda Türkçe konuşmak yasaklanmış; Türkçe konuşan kişilerin işlemleri yapılmamış ve zorluk çıkarılmıştır.²⁶⁴

Ö.C. de Hafız Esad’ın Türkmen bölgelerine okullar yaptırdığını ancak Türkmenlerin eğitim imkanından yararlanmaları için geniş çaplı fırsat verilmediğini aktarmıştır. Okullarda Nusayri öğretmenler veya diğer gruplardan öğretmenler görev yaparken nadiren Türkmen öğretmenler de olmuştur. Sistemin Türkmenler için eğitimsizlik üzerine projelendirilmesiyle Türkmen öğrenciler yeterli bilgi ve donanıma eriştirilmemiştir. Bazı bölgelerde ise okullar olsa da yeterli sayıda öğretmen olmamıştır. Yaşanan ağır şartlarla liseden sonra eğitim hayatına devam edemeyen Türkmen öğrenciler için 1993’ten sonra Türkiye’de burslu olarak eğitim imkanı sağlanmıştır. Zaman zaman kaçak geçişlerle Türkiye’ye gelerek eğitimlerini devam ettirebilmişlerdir.²⁶⁵ Yapılan görüşmelerde Türkiye’de eğitim alan Türkmenlerin bir kısmının Türkiye’de kalmayı tercih ettikleri ifade edilmiştir.

Halepli doktor M.V.C. Esad’ın dil politikalarına ilişkin Türkmenlerin çarşı pazarda Türkçe konuşmalarının dahi hoş karşılanmadığını belirtmiş, çarşı ve pazar yerlerinde görevli polislerce Türkçe konuşanları tutuklayabilme yetkisi olduğunu aktarmıştır. Yerel halk tarafından düğünlerde çağrılan ozanlara müdahale edilmek suretiyle bazen düğünler dağıtılmıştır. Hafız Esad, savunma bakanlığı yaptığı dönemden itibaren Türkmenler üzerinde kaygı yaşamış, iktidarının son günlerinde dahi bu kaygısı hissedilmiştir. Tarihi iyi bilen birisi olarak, Türkmenlere sosyal ve siyasal alanda girişim imkanı vermemiştir. Okullarda

²⁶⁴ T.S., Mülakat.

²⁶⁵ Ö.C., Mülakat.

anlatılmadığı için Türk tarihi hakkında bilgisi olmayan Türkmenler, örneğin tarihi Malazgirt Meydan Muharebesi'nin ne olduğunu öğrenememişler yine Suriye üzerinde kurulan Türk-İslam devletlerine dair bilgi sahibi olmamışlardır. Esad, dilinden ve kültüründen mahrum ettiği Türkmenleri sessiz bir baskı ile Arap toplumu içinde eritmeye çalışmıştır.²⁶⁶ Rejim bu politikaları ortak ulus oluşturabilme adına izlemiş, Türkmenlerin Türkiye ile ilişkilerini kesmek ve Araplaştırmak istemiştir.

Rejimin eğitim politikalarına ilişkin A.Z., 1970'lerde Türkmen köylerinde neredeyse hiç okul olmadığını, Esad'ın 30 yıllık iktidarı döneminde tüm Suriye'de olduğu gibi Türkmen köylerinde de okullar yaptırıldığını fakat öğretmen olmayışının ve altyapı yetersizliğinin zaman zaman eğitimin kesilmesine sebep olduğunu anlatmıştır.²⁶⁷ Yine A.A., ise Türkmen ailelerine gelen Arap gelinlerin Türkçe öğrendiğini ve Türkmen adetlerini benimsedikleri ifade etmiştir. Türkmenler yazılı kültüre getirilen yasak ve engellere karşın sözlü kültürde tüm geleneklerini yaşatmaya çalışmışlardır.²⁶⁸

Türkmenlerin Esad'a olan genel tavrı içerisinde bazı Türkmen ailelerinin Hafız Esad'a bakışı okullarda, basında ve sokaklarda yapılan propaganda ile zaman içerisinde değişime uğramıştır. Genel hatlarıyla Esad, İsrail ile savaşan kahraman bir lider olarak Türkmenlere sunulmuştur. Aktarılanlara göre Esad'ın fotoğrafları bazı Türkmen evlerinde yer almıştır. Rejim karşıtı Türkmenler ise devletten çekindiklerinden ötürü Esad'a karşı muhalefetlerini açıkça yapamamışlardır.²⁶⁹ Yapılan yıldırma siyasetiyle Suriye Türkmenlerinin fakir bırakılmaları, kültürel olarak da düşük seviyelerde kalmaları amaçlanmıştır. Türkmenler nispeten daha yoğun oldukları bölgelerde milli benliklerini korurlarken, küçük gruplar tabii olarak kolay bir şekilde Araplaştırılmıştır. Türkmenlerin Araplaşmalarında önemli bir etken de kendi içlerinde örgütlenememeleridir.²⁷⁰

Lazkiye doğumlu A.A., kuzeyde yaşayan Türkmenlerin, Sünni Arap komşularıyla karşılıklı işbirliği içerisinde olduklarını aktarırken, güney bölgelerinde yaşayan Türkmenlerin, Nusayri komşularına uzak kaldıklarını belirtmiştir. Türkmenlerin, yaşadıkları olumsuzlukların

²⁶⁶ M.V.C., Mülakat.

²⁶⁷ A.Z., Mülakat.

²⁶⁸ A.A., Mülakat.

²⁶⁹ H.C., Mülakat.

²⁷⁰ C.Heather Bleaney, The Turkic Peoples Of Syria, NewYork, 1993, s.209.

sebebi olarak Esad'ın mensup olduğu Nusayri toplumunu görmeleri bakış açılarının temelini oluşturmuştur. Kuzey bölgelerinde ise Türkmenler gibi Sünni Araplara uygulan baskı ve ötekileştirme her iki grubu ortak paydada buluşturmuştur.²⁷¹

Ali Bademci, Türkmenlerin Suriye'de kaldığı durumu şu ifadelerle açıklamıştır:

“Suriye’de Arap kültürünün dışında hiçbir kültüre hayat hakkı tanınmaz. Ne böyle beşeri bir yasa nede kural vardır. Kişi anasından ne doğarsa doğsun Arap olmak zorundadır. Hristiyan unsurun koruyucuları olduğu için Araplar bunlardan korkalar. Fakat Türk veya Ekrad olanlar yanmışlardır.”²⁷²

Esad'ın baskıcı yönetimine rağmen Türkmenler, Suriye'de milli hassasiyetlerini korumaya özen göstermişlerdir. Tıpkı köy isimleri gibi Türkmen kimlikleri de zorunlu olarak değiştirilmiş, etnik mensubiyet olarak Arap yazılmıştır.²⁷³

H.C., Hafız Esad döneminde rejimin, meşrutiyet kazanmak adına Halep ve Lazkiye'den bazı Türkmenleri meclise aldığını aktarmıştır. Bu kişiler Baas Partisi üyesi olmakla beraber Türkmenleri temsil eden kişiler olmamıştır. Her kesimden insanların mecliste kendisine yer bulacağı fikrini desteklemek adına yapılan uygulamada, Türkmenleri temsilen seçilen kişiler Baas ideolojisini benimseyen ve Türkmen kültürüne uzak olan isimlerdir. Yerel seçimlerde de Türkmenler bazı bölgelerde belediye başkanlığına getirilmişse de genel olarak yapılan seçimlerde en yüksek oy oranını alan kişi yerine Baas'ın istediği isimlere görev verilmiştir. Türkmenlerin siyasete girebilmeleri için rejimin destekçisi olmak ve Baas partisine üye olma şartları aranmıştır. Böylelikle ortaya yetki çatışması çıkmaksızın Baas'ın siyasi üstünlüğü kabul görmüştür. Türkmen bölgelerinde yerel yöneticilerin Baasçı olması icraya dönük krizler ortaya dökmemiştir. Belediyeler işçi olarak çalışmak için de Baas Partisi'ne üye olmayı ön koşul tutmuştur. Terfi ve yükselmeler yine Baasçı kişiler içerisinden seçilmiş ancak Türkmen kimliği görevlendirmelerde olumsuz bakışa sebep olmuştur. Belediyelerde çok fazla Türkmen çalıştırılmamıştır. Türkçe konuşan Türkmenlerin çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşamışlardır. Kırsal bölgelerde tarım üzerine yoğunlaşan Türkmenler 1980'li yılların sonunda şehre göç

²⁷¹ A.A., Mülakat.

²⁷² Bademci, a.g.e., s.235

²⁷³ Arber, a.g.e., s.2

etmeye başlamıştır. Üretim ve ticarete işletmeler kurulmuş, ayakkabıcılık sektörüne pazar payının büyük oranı Türkmenler tarafından kontrol edilmiştir. Esad'ın şehirli ve köylü Türkmenlere yönelik öncelikli politikası kontrol altında tutulmaları olmuştur.²⁷⁴

Lazkiye doğumlu A.A., Esad'ın Türkmen köylerinin Türkçe isimlerini ya değiştirmiş ya da Arapçaya yakın olacak şekilde dönüştürdüğünü söylemiştir. Tüm resmi alanlarda yeni Arapça isimler kullanılırken Türkmenler, bölgedeki Türkçe yer adlarını kullanmaya devam etmiş yeni nesillere de aktarmışlardır.²⁷⁵ Halihazırda kullanılan yer adlarının isimleri resmi evraklarda her ne kadar Arapçaya çevrilse de aile içinde zaten Türkçe konuşan Türkmenlerin sözlü kültürlerinde bu yer adlarını korumaları ve kullanmaları tabiidir.

M.V.C. ile yapılan görüşmede şu ifadeler aktarılmıştır, Türkmenler tüm ders kitaplarında işgalci olarak anılan Osmanlı Devleti'nin uzantısı olarak görülürken Türkmen oldukları resmi evraklarda yer almamış iş, okul ve diğer tüm kamusal alanlarda Arap olarak geçmişlerdir. Kimlikleri görmezden gelinen Türkmenler Sünni Arap bloğuna dahil edilmiş azınlık statüsü dahi verilmemiştir.²⁷⁶

Türkmen adının silinmesine yönelik uygulamalar hayatın her alanında projelendirilmiştir. Türkmenler, nüfus olarak kamuoyunda görmezden gelinmek istenmiştir. Kürt dağı olarak nitelendirilen bölgede Kürtlerden daha fazla sayıda Türkmen yaşamasına rağmen buraya verilen isimle Kürtler ön plana çıkartılmıştır.²⁷⁷

H.C., okullarda yaşanan en büyük sorunu dil problemi olarak belirtmiştir. Dil sorunundan ötürü Türkmen çocuklar kendilerini anlatmakta zorluklar yaşamıştır. Öğretmen eksikliği ve henüz lise mezunu kişilerce vekaletle öğretmenlik adı altında verilen eğitim yetersiz kalmıştır. Ermeniler haricindeki gruplara anadilde eğitim imkanı tanınmamıştır. Okullarda Türkmence konuşma yasağı Türkmen öğretmenlerin bulunduğu Türkmen köylerinde daha az uygulanmıştır. 5. sınıftan sonra ikinci yabancı dil olarak İngilizce öğretilmiştir.²⁷⁸

²⁷⁴ H.C., Mülakat.

²⁷⁵ A.A., Mülakat.

²⁷⁶ M.V.C., Mülakat.

²⁷⁷ Erendor, a.g.e., s.208.

²⁷⁸ H.C., Mülakat.

T.S., eğitim dinini Arapça olmasına ilişkin tek geçerli dil Arapça kabul edildiğinden ve sınıf geçebilmek için Arapça dilinden geçme zorunluluğu getirildiğinden ilkokula henüz başlayan Türkmen çocuklarının dil bilmediklerinden ötürü eğitim hayatlarına ara vermek zorunda kaldıklarını anlatmıştır. T.S., eğitim hayatına devam edemeyen ve devlet kadrolarında istenmeyen Türkmenlerin diğer alanlara yöneldiklerine yer vermiştir.. Eğitim dilinin Türkçe olmadığı ve diğer kamu kuruluşlarında istenmedikleri göz önüne alınırsa Türkmenlerin sanayi, ticaret ve tarım gibi diğer alanlara yönelmeleri gayet doğal olmuştur. Okul kitaplarında Türk tarihi kötü bir şekilde anlatılmış Osmanlı ve Selçuklu işgalci olarak gösterilmişlerdir. Türk karşıtlığı aşılana Arap öğrenciler Türkmen çocuklarını dışlamışlardır. Eğitim müfredatında ayrıca Türkiye sınırları içerisinde bulunan şehirleri de işgal edilmiş şehirler olarak göstererek, Türk topraklarında hak iddia etmiştir. Devletin Türk karşıtı politikası Türkmenleri rencide etmiştir. Öz yurtlarında işgalci olarak yaftalanan Türkmenler sosyal hayatta büyük zorluklar yaşamıştır. Ortaya çıkan travmatik durumda Türkmen öğrencilerin sınav kağıtlarında kendi tarihlerini reddetmeleri istenmiştir. Eğitimde yapılan düzenlemeler, Türkmenlerin okula sıcak bakmamalarını sağlayarak eğitim hayatına uzaklaşmasını kolaylaştırmıştır.²⁷⁹

Ö.C., Baas Partisi'nin iktidara gelmeden hemen önce Osmanlı Devleti'nin yaptığı hizmetler ve başarılı işleri Osmanlı'nın İslam Fetihleri adında bir kitapta öğrencilere okutulduğunu sonraki yıllarda tüm eğitim kitapları değiştirildiğini ve Osmanlı'nın bölgeyi işgal ettiğine dair kitaplar okutulduğunu aktarmıştır.²⁸⁰ Bu iddiaya ilişkin işgal döneminde Fransızların Suriye'deki eğitim politikalarının incelenmesi gerekmektedir. İşgal döneminde kullanılan eğitim kitaplarıyla ilgili elimizde veri bulunmazken, Hatay meselesinin sonraki yıllarında Osmanlı hakkında olumlu görüşlerin yer alacağı kitapların olması subjektif değerlendirilmelidir.

Liselerde okutulan tarih kitaplarında Osmanlı ve Türklere 'düşman' veya 'sömürgeci' olarak yer verilmiştir.²⁸¹ Sonraki yıllara ilişkin Hafız Esad döneminde ilkokul eğitimini alan H.C., tarih derslerinde Osmanlı Devleti bir sömürgeci olarak gösterilmeye çalışıldığı bilgisini

²⁷⁹ T.S., Mülakat.

²⁸⁰ Ö.C., Mülakat.

²⁸¹ Mehmet Yiğit, Arap Ülkelerinde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türklere: Ürdün ve Suriye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 2009, s.127.

vermiştir.²⁸² A.S.'ye göre Esad iktidarı boyunca eğitim sisteminde en yüksek puanları sürekli Nusayriler almış ve en yüksek bölümlere gitmeye onlar hak kazanmıştır. Nusayri toplumunun kendi grubunu kayırmasıyla Türkmenlerin üniversiteye gitmeleri ve eğitimlerini tamamlamaları engellenmiştir.²⁸³

Aile yapısına ilişkin H.C., Türkmenlerin aile yapılarının korunmasına önem verdiklerini geleneklerini de kendi grupları içerisinde yapılan evliliklerle devam ettirdiklerini aktarmıştır. Diğer etnik kimliklerden gerçekleşen evlilikler ise daha çok kız alma şeklinde olmuştur. Yine Türkçe'nin korunması adına yapılan evliliklerin önem arz ettiği görülmektedir. Türkmen aileler dışında gerçekleşen evliliklerde özellikle şehirlerde yetişen çocukların anadillerini unuttukları aktarılmıştır. Bu anlamda denetimin daha seyrek olduğu kırsal kesimlerde yaşayan Türkmenler, kendi örf ve geleneklerini daha iyi korumuşlardır.²⁸⁴

T.S., Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Çobanbey'de Türkçe konuşulmasının yasak olduğuna dair idarece afişler asıldığını aktarmıştır. T.S. Türkmenlerin kendi içlerinde yaptıkları düğün, şölen, cenaze, gibi dini ve örfi geleneklerin Türkçe yapılmasının engellendiğini belirtmiştir. Düğünlerden önce devriyeye çıkan jandarmalar, Türkçe şarkılar söylenmeye başladığı zaman gerekli hallerde gelin ve damat dahil olmak üzere tutuklamalar yaparak, halkı yıldırmaya çalışmıştır. Türkmen halkı Arap gelenekleriyle düğün yapmak zorunda bırakılmıştır. Kırsal köylerde yaşayıp, Arapça bilmeyen Türkmenlerin dini öğrenmeleri engellenmiştir. Bir araya gelip kendi kültürlerini yaşatmaları yasaklanırken ısrarla Türkçe konuşmak isteyenler ise tutuklanarak toplumdan tecrit edilmiştir.²⁸⁵

Türkmenler kendi kültürlerini gizlice yaşatmışlardır. Şehirdeki düğünlerde Türkçe Türküler nadiren söylenebilmiştir. Türkmenler köylerde nispeten daha rahat olmuşlardır. Türkmen düğünlerinde söylenen Türküler başlıca Ömeri, Garip, Karacaoğlan, Ezogelin, Kılınçoğludur.²⁸⁶

²⁸² H.C., Mülakat.

²⁸³ A.S., Mülakat.

²⁸⁴ H.C., Mülakat.

²⁸⁵ T.S., Mülakat.

²⁸⁶ Erendor, a.g.e., s.253.

Golanlı A.A., Türkçeyi kendi aralarında dahi kısıtlı konuşabilen Türkmenlerin, Arapçanın tesiriyle dillerinde bozulma yaşadıklarına yer vermiştir. Dillerini koruma, geliştirme ve güçlendirme adına karşılaştıkları zorluklar neticesinde çoğu Türkmen, anadilini kaybetmiştir.²⁸⁷ Türkiye'deki tanıdıkları aracılığıyla büyükelçilikler ve konsolosluklar haricinde bölgede yaşayan Türk vatandaşlarına gönderilen Türkçe yayımlar Suriye Posta İdaresi tarafından sahiplerine verilmeden imha edilmiştir.²⁸⁸

Yapılan görüşmelerde özellikle kuzey bölgelerindeki Türkmenlerin bölgeye Türkçe gazete ve dergi gibi yayımları getirdiği, televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte Türk TV yayınlarının izlendiği aktarılmıştır. H.C., Türkmenlerin Türkiye ile ilişkilerini kesmek isteyen rejimin, sınır bölgelerinde yaşayan Türkmenleri 10 km geri çektiğini yerlerine Arap köylüleri yerleştirdiğine yer vermiştir. Ayrıca büyükelçilik ve konsolosluklarla kurduğu temaslar engellenmeye çalışılmıştır. Esad'ın zulmünden korkan Türkmenler mümkün olduğunca Türk yetkililer veya resmi kurumlar ile temaslardan kaçınmışlardır.²⁸⁹

Anadilde eğitim hakkından mahrum bırakılan Türkmenler içerisinde ekonomik olarak durumu iyi olanlar yurt dışında eğitim almak için girişimlerde bulunmuşlardır. Lazkiye doğumlu A.A., Türkmenlerin anadilleri sebebiyle ilk önceliğinin Türkiye olduğunu buna rağmen türlü politik zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Yine de bazı Türkmenler, Baaslı yöneticilerin izin vermesi veya zaman zaman idareye verilen rüşvetlerle Türkiye'de eğitim alma imkanı bulmuşlardır. Yurtdışına gidenlerden çok azı geri dönmüş, dönenler ise kamuya atanmakta ve iş bulmakta zorluk yaşamışlardır. Türlü zorluklarla bulunan işlerde genel olarak terfi imkanı sağlanmamıştır. Örneğin Lazkiye'de bulunan çimento fabrikasına yakın köylerden işçiler alınmıştır. Fabrikaya yakın Türkmen köyleri olmasına rağmen alınan işçiler içerisinde Türkmenler yok denecek kadar az olmuştur. Yine eğitimlerini yurtdışında tamamlayan ve mühendis olarak bu fabrikada çalışan Türkmenlere sorumluluk verilmemiş, yönetici olamamışlardır. Uzun yıllar üretim yapan fabrikadaki yöneticilerin tamamı Nusayri kökenli kişiler olmuştur.²⁹⁰

²⁸⁷ A.A., Mülakat.

²⁸⁸ Fatih Kirişçioğlu, Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri, Yeni Türkiye Dergisi S:54 (Türk Dünyası Özel Sayısı-2), Eylül-Ekim 2013, s.2292.

²⁸⁹ H.C., Mülakat.

²⁹⁰ A.A., Mülakat.

Sağlık politikalarına ilişkin genel cerrah M.V.C., Türkmenlerin sağlık hizmetlerine başvuran faydalanıcı sayısında genel olarak az bir orana sahip olduklarını söylemiştir. 1970'ten 2000'e kadar geçen dönemde sağlık sistemi oturtulamamış, yeterli sayıda doktor, hemşire ve ebe istihdam edilememiştir. Esad'ın ilk yıllarında askeri harcamalardan dolayı sağlık sistemi arka planda kalmış ancak Şam ve Lazkiye bölgesinde bölgenin ihtiyacını karşılayacak derecede hastaneler açılmıştır. Türkmen ve Sünni Arapların yaşadıkları bölgelerde ise sağlık hizmetleri 1995 yılında ancak toparlanabilmiş yine de yeterli sayıda yatak kapasitesine ulaşamamıştır. Sağlık hizmetleri Türkmen köyleri ve şehirde yaşadıkları bölgelere uzak olduğu göz önüne alındığında ülkenin refah seviyesiyle eş zamanlı olarak sağlık hizmetlerine ulaşmak ve kavuşmak türlü zorluklar gerektirmiştir. İlk müdahale yapılması gereken acil durumlarda yetiştirilemeyen hastalar hayatını kaybetmiştir. Nusayri toplumunun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ulaşım, altyapı ve ilaç konusunda tam teşekküllü hastaneler mevcutken Türkmen bölgelerinde ilaca ulaşmak kolay olmamıştır.²⁹¹

Halep'in bir ilçesi olan ve Türkmenlerin yoğun yaşadığı Gavureli merkezde uzun yıllar sadece tek bir eczane olduğu bilgisini veren H.O., tüm Suriye'de sağlık sigortasının olmayışının ekonomik olarak zaten zor durumda olan Türkmenlerin ilaca erişmelerine engel teşkil ettiğini aktarmıştır.²⁹²

Rejimin katı politikaları nedeniyle doğum ve ölüm oranlarına dair istatistik bilgiler açıklanmadığı bilgisini paylaşan M.V.C., yetersiz sağlık hizmetleri ve ilaca ulaşmak anlamında yaşanan zorluklar nedeniyle tam anlamıyla anne ve çocuk sağlığı hizmeti olmadığına yer vermiştir. Devlet hastanelerinin yanında özel teşebbüslerle kurulan hastaneler olmuş, Türkmenler diğer tüm yatırımlar gibi sağlık yatırımlarından da mahrum kalmışlardır. Türkmenlerin yoğunlukta olduğu kuzey bölgelerinde son yıllarda açılan özel hastanelerde doktor olmasına rağmen ameliyat gerektiren büyük vakalarda yeterli ekipmana sahip olmadıkları için istenilen hizmeti verememişlerdir. Tabipler Odası başkanlığı için yapılan seçim sonuçları Şam'a gönderilmiş ve Şam yönetimi tarafından seçilen kişi göreve başlatılmıştır. Başarılı Türkmen doktorlar defalarca seçimi kazanmalarına rağmen Hafız Esad döneminde önleri kesilerek engellenmişlerdir. Yine Türkmen nüfus dikkate alınmadan kişi başına düşen

²⁹¹ M.V.C., Mülakat.

²⁹² H.O., Mülakat.

hekim sayısının dağılımına göre kuzeydeki bölgelerin hekim sıkıntısı çektiği görülmektedir. Türkmen bölgelerinin nüfusa oranla hekim sayısındaki yetersizlik ve diğer olumsuzluklar, sağlık merkezlerinde bekleme süresinin uzaması, muayene süresinin kısılması, hizmet kalitesinin düşmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Yeterli bakım alma, beslenme, sağlık hizmetine ulaşım gibi faktörler, Türkmenlerin sağlığını olumsuz etkilemiştir. Türkmenlerin hastanelerde dil sorunu ile karşılaşılması, daha çok devlette bulunan Türkmen doktorlara ulaşmak istemeleri veya özelde tedavi olmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bölgede hakim olan atmosfer, hastaları olumsuz etkilemiş yeterli tedbirler alınmamıştır. 1990 yıllarında Cerablus bölgesinde 30 yatak kapasiteli bir hastane talebi olmuş ancak gerçekleşmemiştir. Çobanbey’de ve yine Halep’in 25 km kadar kuzeyinde bulunan Mare’de zaman hastane olmamıştır. 30 yıllık dönemde Suriye geneli ile kıyaslandığında Hama ve Humus arasında bulunan bölgedeki sağlık hizmetleri düşük seviyede tutulmuştur. Eğitim sistemindeki ayrımcılık üzere Türkmenler doktor ve hemşire olmakta zorluk yaşamışlardır. Tıp fakültesine gitmek için çok yüksek puan ve çok iyi derecede Arapça bilgisi gerekli olmuş, dil sorunundan ötürü Türkmenler doktor ve hemşire olamamışlardır. Türkmen doktor sayısının az olması özel hastanelerde de Türkmen doktor bulma zorluğunu ortaya çıkarmıştır. Suriye’nin Batısı ve Şam kırsalında ise durum tamamen farklı olmuş, yüksek sayıda hasta kapasiteli hastaneler ve modern gereçler kullanılmıştır. Türkmen bölgelerine kıyasla bu bölgelerdeki sağlık hizmetleri çok yüksek derecede olmuştur. Mahrum ilan edilen bölgelerde acile gelen yaralıların tedavisinde genellikle steril ortam sağlanamamıştır.²⁹³

Rejim tarafından ayrımcılık uygulandığını düşünen Türkmenlerin en hoşnut olmadıkları konulardan biri olan sağlık hizmetleri, A.H.’ya göre uzun yıllar düzeltilememiştir. 30 yıl boyunca bütçenin büyük bölümünün orduya aktarılması diğer altyapı uygulamalarından kısıtlanmasına sebep olmuştur. Hafız Esad, 30 yıllık iktidarı boyunca Türkmen bölgelerine hastane yapımına ve halkın sağlık hizmetlerine erişimi konusunda büyük çaplı yatırımlar yapmamıştır. Bölgedeki sağlık sistemi askeri harcamalar yüzünden zaten zayıf düşmüş olup hastanelere kabul edilen hastaların bazı ilaç ve sağlık ihtiyaçları karşılanamamıştır. Tüm Suriye’de sağlık ihtiyaçlarının karşılanması adına geniş çaplı yatırımlar eksik kalınca sağlık merkezleri tek bir merkezde toplanmış, köy ve kasabalarda sağlık ocağı nadiren bulunsa da

²⁹³ M.V.C., Mülakat.

buralara doktor, hemşire ve ebe gönderilememiş, halk sağlık hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanamamıştır.²⁹⁴

Halepli genel cerrah M.V.C., sağlık hizmetlerine erişmek için gerekli ulaşım altyapısının gelişmediğini ve bazen hastanelerin sıradaki yaralıları almak için yatan hastaları erken taburcu ettiğini, acil ihtiyaç kapsamında olan ameliyatların da yeterli ekipman ve ilaç bulunamadığı zaman ertelendiğini aktarmıştır. Sağlık hizmetlerinin durma noktasına geldiği Hama ve Humus katliamlarında zaten zorlanan sağlık sistemi kırılma noktasına gelmiş, Şam yönetiminin terörist damgası vurduğu yaralılar hastanelere kabulde sorun yaşamışlardır.²⁹⁵

Ö.C., Alevi grupların çoğunlukta olduğu Şam ve Lazkiye bölgelerindeki sağlık yatırımlarının ülkenin kuzey kesimlerinde bulunan vilayetlere göre daha geniş kapsamlı olduğuna yer vermiştir. Alınan modern tıbbi cihazlarla cerrahi operasyonlar, testler, radyoloji ve diyaliz bölümlerinde başarılı operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Ancak Türkmenler bu konuda da ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. Zaten eski olan hastanelerde kabul, randevu ve ameliyat tarihi alma gibi en temel noktalarda dahi zorluklarla karşılaşmışlardır. Görüşmeler doğrultusunda bölgedeki Türkmenlerin hastanenin sunduğu sağlık hizmetlerinden etkili bir şekilde istifade edemedikleri ortaya çıkmıştır.²⁹⁶

Esad iktidarınca uygulanan haksız ve yetersiz sağlık uygulamalarının sistemli biçimde gizlenmeye çalışıldığını aktaran T.S., Türkmenlerin sağlıklarının tehdit edildiği varoluşsal bir dönem yaşadıklarını belirtmiştir. Türkmen köyleri ve kentlerde bulunan yaşlı kuşağın öğrenebildikleri geleneksel tıbbi uygulamalarla bitkisel ilaçlar kullanılmış ancak kırık çıkık tedavilerinde zaman zaman yanlış müdahaleler ve gecikmeler sonucu kalıcı sorunlar oluşmuştur. İhtiyaç duydukları anda sağlık hizmetlerine erişememeleri hemen müdahale edilmesi gereken hastalar için olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Türkmen anne ve çocukları doğum sonrasında kontrolde olmadıkları için ölümler yaşanmıştır.²⁹⁷

²⁹⁴ A.H., Mülakat.

²⁹⁵ M.V.C., Mülakat.

²⁹⁶ Ö.C., Mülakat.

²⁹⁷ T.S., Mülakat.

SONUÇ

Tez boyunca işlendiği üzere Hafız Esad, henüz savunma bakanı iken ordu içerisinde güçlenmiş, iktidarı ele geçirmesiyle birlikte mensubu olduğu Nusayri toplumunu kendi etrafında toplamış ve devletin en yüksek makamlarını onlara vermiştir. Esad, barındırdığı farklı etnik ve dini kimliklerle bir Orta Doğu mozaïği olan Suriye’de zaman zaman halkın tepkisini çekmemek adına göstermelik olarak Nusayri toplumu dışındaki diğer gruplara da kontenjan ayırmış ancak bu kişiler etkisiz isimler olmuştur. Rejime, Baas’a ve Hafız Esad’a sıkı sıkıya

bağlı olmaları bu isimlerin ortak niteliği olurken, Esad'ın ana politikası ortak Suriye Kimliği etrafında yeni bir ulus inşa etmek olmuştur.

Yeni ulus inşa sürecinde uygulanan politikalar ve stratejiler bizzat hafız Esad tarafından belirlenmiş, yüzlerce yıldır bölgede var olan Türk varlığı silinmeye çalışılmıştır. Türklerin, Suriye'de kurulan Türk İslam devletlerinde yüzlerce yıldır idareci olmaları geçmişte yaşanan rekabeti körüklerken, Osmanlı bakiyesi olarak görülen Türkmenler, iç tehdit olarak algılanmış, tarihi ve kültürel bağlar dikkate alındığında Türkiye'ye casusluk yapabilecekleri şüphesiyle, sindirilmeye ve Araplaştırılmaya tabi tutulmuşlardır.

Esad yönetimi tarafından kimliklerinde Arap oldukları yazılan ve sayıları 3,5 milyonu bulan Suriye Türkmenleri günlük hayatın her alanında yok sayılarak, asimile edilmek istenmiştir. Türkçe konuşmak tamamen yasaklanmış, sivil toplum olarak bir araya gelmeleri engellenmiştir. Siyaset ve orduda yer almışlarsa da görev verilen kişilerin, kendi gruplarına yabancılaşmış, dilini ve tarihini unutmuş isimler olduğu görülmektedir. Esad döneminde uygulanan dil ve kültürü yok etme politikalarının bir sonucu olarak şehirde dağınık yaşayan Türkmen nüfusunun önemli bir bölümü dilini unutturken köylerde yaşayan Türkmenlerin çoğunluğu dillerini muhafaza edebilmişlerdir. Yine Suriye'nin güney bölgelerinde yaşayan Türkmenlerin dillerinde bozulmalar yaşanmıştır. Türkmen nüfusunun çoğunlukta olduğu kuzey bölgelerinde konuşulan Türkçe Türkiye'ye yakındır. Yapılan derinlemesine mülakatlarda Türkmenler, yaşadıkları sosyal, siyasal ve ekonomik olumsuzlukların kaynağı olarak, Esad yönetimini işaret etmişlerdir. Bazı mülakatlarda görüştüğümüz kişilerin Esad yönetimine karşı olan Türkmen muhalefetinin önde gelen isimleri olması ve ayrıca 2011 Suriye iç savaşının ardından bölgeyi terk ederek Türkiye'ye yerleşmiş olmaları dolayısıyla subjektif veriler olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Ortak paydada Suriye dış politikasında Türkiye ile yaşanan stratejik anlaşmazlıklar Türkmenlere yapılan baskıya etki etmiştir. Bin yıldır Suriye'de var olan Türkmenler, yaşadıkları mezalim sonrası Türkiye'yi bir kurtarıcı olarak görmüş ve medet ummuşlarsa da rejimin dışa kapalı siyasetiyle hak etmedikleri bir noktaya itilmişlerdir. Suriye, 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasını unutmamıştır. Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde hayata geçirmek istediği GAP ile kendi tarafına akan suyun azalacağı endişesine düşmüş

barajlar, hidroelektrik santraller ve sulama tesisleri inşaa etmesine karşı çıkmıştır. Türkiye'nin belirtilen miktarda suyu Suriye'ye bırakacağını taahhüt etmesine rağmen Suriye terör örgütü PKK'ya gizlice destek vererek, Türkiye aleyhtarlığı yapmıştır. Türkiye'nin 911 kilometre ile en uzun kara sınırı komşusu olan Suriye'de PKK'nın etkin olması Türkiye'nin iç güvenliği için tehdit haline gelmiştir. PKK ile yaptığı terör işbirliği ve örgüt lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'de 19 yıl boyunca saklanması müzakere yoluyla çözümü artık imkânsız kılmıştır. Türkiye'nin verdiği nota ve Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde alınan sert tedbirler sonrası Öcalan Suriye'den çıkartılmıştır. Türkiye ile böylesine gergin ilişkiler yaşanırken süreç içerisinde Türkmenlerin Türkiye ile temasları casuslukla suçlanıp hapse atılmaları için sebep sayılmıştır. Türkiye sınırına döşenen mayınlarla illegal geçişlerin önüne geçilmek istenmiştir.

Esad'ın tüm girişim ve taleplere baskıyla karşılık vermesi ve mevcut siyasal ortamdaki korku siyaseti Türkmenlerin asker, memuriyet ve diğer kamusal alanlarda kimliklerini gizlemelerine yol açmıştır. Esad'ın 30 yıllık yönetimi Türkmenler için karanlık bir dönem olmuştur. 30 yıllık süre zarfına Türkmenlerin kaderi ve geleceği tehlikeye düşmüş, nitekim 2 milyona yakın Türkmen dilini unutmuştur. Türkmenlerin yaşadıkları sıkıntıların çözümü gerçekler ışığında ele alınmamış, ekonomik zorluklar altında ötekileştirilen Türkmenler verilen cezalarla hizaya çekilmek istenmiştir. Ortak bir çatıda buluşmasına izin verilmeyen Türkmenlerin, kendi kültürlerini yaşamalarına da müsaade edilmemiştir. Geleneğin gereği olarak düğünlerde çağrılan ozanların Türkçe söylemesi yasaklanmış, adeta kültür kıyıma girişilmiştir. Türkmenler tüm yatırım ve altyapı imkanlarından mahrum bırakılmıştır. Esad, baskı ve zulümlerle Türkmenleri dağıtmış ve zayıflatmıştır.

Sonuç olarak Nusayri toplumu ekonomik refah içerisinde yaşarken Türkmenler, Türk devletlerinin bir uzantısı olarak kabul edilmiş ve tehdit olarak algılanmışlardır. 1970 darbesiyle iktidara gelen ve Suriye'nin ilk Nusayri Devlet Başkanı olan Hafız Esad, yapılan tüm seçimlere tek aday olarak girmiş ve ezici bir çoğunlukla başkanlığını devam ettirmiştir. Nusayri ve askeri nitelikli hükümet karşısında 30 yıllığına sessizliğe gömülen Türkmenler, ekonomi, siyaset, tarih, dil, kültür ve sosyal hayatta çok büyük bir dönüşüme tabi tutulmuşlardır. Kendi milli benliklerini unutmaya kadar uzanan bu dönüşüm siyaseti Hafız Esad'ın sağlığının bozulması ve 2000'de hayatını kaybetmesinin ardından oğlu Beşar Esad'ın döneminde de izlenmiştir.

KAYNAKÇA

A.Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981

Abdülkerim Özaydın, Türklerin İslâmiyeti Kabulü, (Türkler içinde), IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Adid Davişa, Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa, (çev: Lütfi Yalçın), Literatür Yay., İstanbul, 2016

Adil Baktaya, Osmanlı Suriye'sinde Arapçılığın Doğuşu Sosyo-Ekonomik Değişimi ve Siyasi Düşünce, İletişim Yayınları, 2017

Ahmet Bican Ercilasun, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

Ahmet Emin Dağ, Halep Türkmenleri (1918-2008), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı - Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2010

Ahmet Emin Dağ, Suriye, Bilad-ı Şam'ın Hazin Öyküsü, İHH Yay., İstanbul, 2013

Albert Hourani, Arap Halkları Tarihi, (çev: Yavuz Alogan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

Ali Bademci, Suriye'de Türkmenler ve Bayır Bucak, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014

Ali Öztürkmen, Bilgay Duman, Oytun Orhan, Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri, ORSAM-Ortadoğu Türkmenleri Programı, S:83, 14 Kasım 2011

Ali Sevim, Suriye Selçuklu Melikliği, (Türkler içinde), IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Aydın Çelik, Fâtımîler Devleti'nde Türkler, (Türkler içinde), IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Bernard Lewis, Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, (çev: Selen Y. Kolay), Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2003

Bessam Tibi, Arap Milliyetçiliği, (çev: Taşkın Temiz), Yöneliş Yay., İstanbul, 1998,

Borisoviç Lutskiy, Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi, Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul, 2011

C.Heather Bleaney, The Turkic Peoples Of Syria, NewYork, 1993

Cahit Gelekçi, Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004

Cemal Paşa, Hatıralar, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (haz: Alpay Kabacalı), İstanbul, 2006

- Charles Lindholm, İslami Ortadoğu, (çev. Balkı Şafak), İmge Yayınları, 2004
- David Fromkin, Barışa Son Veren Barış, (çev: Mehmet Harmancı), Epsilon Yay., İstanbul, 2008
- William L. Cleveland, Modern Ortadoğu Tarihi, (çev: Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008
- Edward Said, Şarkiyatçılık, (çev: Berna Ülner), Metis Yay., 2012,
- Esat Arber, Bayır-Bucak'tan Kerkük'e Suriye ve Irak Türkmenlerinin Stratejik Rolü ve Türkiye'nin Güvenliği Paneli, Ankara, 2016
- Fahir Armoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım Yay., İstanbul, 2004
- Faruk Sümer, Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatları ve Destanları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972
- Fatih Kirişçioğlu, Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri, Yeni Türkiye Dergisi S:54 (Türk Dünyası Özel Sayısı-2), Eylül-Ekim 2013
- Gün Kut, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", Der Yayınları, (Der: Faruk Sönmezoglu, Türk Dış Politikasının Analizi), İstanbul, 1994,
- Halil İnalçık, Devleti Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1-Klasik Dönem 1302-1606, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009
- Hasan Celal Güzel, Ortadoğu'da Türk/Türkmen Varlığı, Yeni Türkiye Dergisi S:82, (Ortadoğu Özel Sayısı-1) s.82 Ocak Haziran 2016 s. 148
- Hourani, Albert, Arap Halkları Tarihi, Çev. Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013
- İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998
- İbrahim Kafesoğlu, Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülahazalar, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014

- İra M. Lapidus, İslam Topluları Tarihi Cilt 1: Hz. Muhammed'den 19. Yüzyıla, (çev: Yasin Aktay- Mevlüde Ayyıldızoğlu Aktay) İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- İrfan Acar, Lübnan Bunalımı Ve Filistin Sorunu, TTK Yayınları, Ankara, 1989
- Kamel Abu Jaber, Arap Baas Sosyalist Partisi, (çev: Ahmet Ersoy), Altıok Yayınları, Ankara, 1970
- Mehmet Saray, Türkiye ve Yakın Komşuları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010
- Mehmet Şandır, Suriye Türklüğü, Türk Yurdu, XVIII/133, Ankara, 1998
- Mehmet Yiğit, Arap Ülkelerinde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkler: Ürdün ve Suriye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 2009,
- Metin Erendor, Suriye ve Türkmenler, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2016
- Moshe Maoz, Esad Şam'ın Sfenksi, (çev:Hakan Gündüz), Akademi Yayınları, İstanbul, 1991
- Mustafa Kafalı, Suriye Türkleri-I, Töre Dergisi, sayı 21-22 Ankara, 1973, Sayı 21-22
- Nikolas Van Dam, Suriye'de İktidar Mücadelesi, (çev: Semih İdiz - Aslı Falay Çalkıvık), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- Niyazi Berkes, Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik, Sosyalizm, Köprü Yayınları, İstanbul, 1969
- Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Anadolu'da Türk Vatanı (1071, Malazgirt) ve Türk Devleti (1075, İznik)'nin Kurtuluşu 900. Yıl Dönümü Hatırasına Armağan, İstanbul, 1969
- Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004
- Patrick Seale., Asad of Syria : The Struggle For The Middle East, I.B. Taurus, London, 1988
- Philip S. Khoury, The Politics of Arab Nationalism 1920-1945, New Jersey, 1987

Pierre-Jean Luizard, İslam Topraklarında Otoriter Rejimler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016

Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994) Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995

Robert Fisk, Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu'nun Fethi, İthaki Yayınları, 2011

Sabahattin Şen, Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yay., İstanbul, 2004

Salim Koca, "Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2007

Salim Koca, Sir Derya Boylarından Anadolu'ya Oğuzlar/Türkmenler, (Türkler içinde), IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Suriye Anayasası, 1973

Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988

Tarık Sulocevizci, Suriye Türkmenlerinin Rejim Ve Muhalefet İle İlişkileri (1918- 2017), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2017

Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, MKM Yayınları, İstanbul, Bursa, 2012

Vail Enver Bendek, Mevsuatü'l-Desatir ve el-Enzimetü el-Siyasiyyetü el-Arabiyyetü, İskenderiye, 2004

Zeine N. Zeine, Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelenek Yay., (çev: Emrah Akbaş), İstanbul, 2003

Abdulhaluk Mehmet Çay, Türkiye Dışı Türk Tarihi Suriye Selçukluları (1092-1117), Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, 2009

KAYNAK KİŞİLER

A.A., 1954 Golan doğumlu, Türkmen lider, makine mühendisi

A.A., 1948 Lazkiye İsabey doğumlu, kimya mühendisi

A.S., 1956 Golan doğumlu, tuğgeneral

A.H., 1957 Lazkiye Bayır Bucak doğumlu, inşaat mühendisi,

A.Z., 1952 Halep Azez, doğumlu, tercüman

H.C., 1984 Halep Çobanbey doğumlu, öğretmen

H.O., 1984 Halep Gavureli doğumlu, memur

M.V.C., 1960 Halep Münbiç doğumlu, Türkmen lider, genel cerrah

Ö.C., 1952 Lazkiye Bayır Bucak doğumlu, ekonomist

T.S., 1984 Halep Çobanbey doğumlu, Suriye Türkmen lider, akademisyen

EK-1

Suriye Haritası

